

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**KOLONYAL DÖNEMDEN 21. YÜZYILA MEKSİKA’NIN SİYASAL
GELİŞME ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Fatma AKKAN GÜNGÖR**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. HAYDAR ÇAKMAK**

Ankara - 2014

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**KOLONYAL DÖNEMDEN 21. YÜZYILA MEKSİKA’NIN SİYASAL
GELİŞME ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Fatma AKKAN GÜNGÖR**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. HAYDAR ÇAKMAK**

Ankara - 2014

ONAY

Fatma AKKAN GÜNGÖR tarafından hazırlanan “Kolonyal Dönemden 21.Yüzyıla Meksika’nın Siyasal Gelişme Analizi” başlıklı bu çalışma, 19.03.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

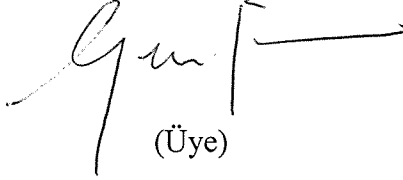
(Başkan)

PROF. DR. HAYDAR ÇAKMAK (Danışman)

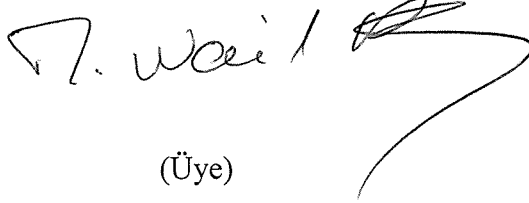
(Üye)

PROF. DR. ÇINAR ÖZEN

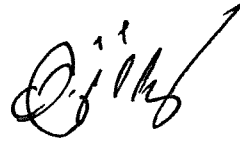
(Üye)

DOÇ. DR. NAİL ALKAN

(Üye)

DOÇ. DR. MEHMET SEYFETTİN EROL

(Üye)

DOÇ. DR. KÜRŞAD TURAN

ÖZET

AKKAN GÜNGÖR, Fatma. Kolonyal Dönemden 21. Yüzyıla Meksika'nın Siyasal Gelişme Analizi, Doktora Tezi, Ankara, 2014.

Siyaset Bilimi çalışmalarında özel bir önem verilen Meksika siyasal sistemi, 20. Yüzyıl boyunca oldukça farklı bir siyasal gelişme süreci yaşamasından dolayı söz konusu ilgiyi gerçekten hak etmektedir. Meksika'nın 2000 yılı başkanlık seçimleri, tek parti egemenliğinden demokratik uygulamaya geçiş bağlamında en dikkat çekici aşama olarak algılanmaktadır. Bununla beraber Meksika'da tecrübe edilen siyasal sürecin, neo-liberal politikalardan ayrı değerlendirilmesi gerçekçi değildir. Kolonyal dönemden 21. Yüzyıla kadar olan dönemde Meksika'nın siyasal gelişme sürecinin analizi, birçok unsur ve değerle ilgili görünmektedir. Ve Meksika'daki siyasal sisteme ilişkin sonuç göstermektedir ki ülkelerin farklı kültür, coğrafya ve kolonyala sahip olması aynı zamanda farklı doktrin ve ilkelere de sahip olmasını gerektirmektedir. Ülkelerin demokratik ilerleme alanında aynı gelişme yolunu takip etmesinin mümkün veya anlamlı olmaması nedeniyle her ülkede farklı sonuçlar gözlemlenebilecektir.

Anahtar Sözcükler

1. Siyasal gelişme
2. Siyasal katılma
3. Neo-liberalizm
4. Meksika
5. NAFTA

ABSTRACT

AKKAN GÜNGÖR, Fatma. The Analysis of Political Development of Mexico from Colonial Period to 21st Century, PhD Thesis, Ankara, 2014.

The political system of Mexico which has been given a special attention in the studies of Political Science has really required this reference because of the fact that it has been experienced a quite different process of political development during 20th century. Mexico's 2000 presidential elections have been perceived as a most striking phase with regard to the transition from one-party sovereignty to the democracy. However, it is not realistic that the experienced political process in Mexico is assessed as distinct from the neo-liberal policies. It seems that the analysis of political development process of Mexico from colonial period to 21st century is related to the many elements and values. And, the result regarding the political process in Mexico indicates that the countries have different culture, geography and colonial requires to have different doctrines and principles as well. It should be observed some different outcomes in each country, owing to the fact that it is not possible or meaningful to follow the same path of progress in the field of democratic development.

Key Words

1. Political Development
2. Political Participation
3. Neo-liberalism
4. Mexico
5. NAFTA

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
TABLolar/ŞEKİLLER.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL GELİŞME ANALİZİ

1.1. DEĞİŞMEYİ ve SİYASAL GELİŞMEYİ ANLAMAK	11
1.1.1. Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Sistemlerde Değişme	11
1.1.2. Gelişmeye, Ekonomik Gelişmenin Dinamikleri Üzerinden Bakmak.....	12
1.1.2.1. Devletçilik Versiyonu	13
1.1.2.2. Alternatif Bir Uygulama: Neo-liberalizm.....	15
1.1.2.3. Gelişimci-devlet Yaklaşımı	18
1.1.2.4. Uluslararası Siyasal Ekonomi İçinde Bağımlılık	19
1.1.3. Siyasal Gelişmeye Genel Bir Bakış	22
1.1.3.1. Siyasal Gelişme Süreci	25
1.1.3.2. Modernleşme ve Siyasal Gelişme Ayrımı.....	30
1.2. DEMOKRATİKLEŞME ANLAMINDA SİYASAL GELİŞME	31
1.2.1. Gelir ve Demokrasi İlişkisi.....	32
1.2.2. Siyasal Kurumlar ve Karşılaştırmalı Gelişme	35
1.2.3. Anayasal Düzen ve Demokrasi İlişkisinin İçselliği	37
1.2.4. Siyasal Kültür ve Değişme	40
1.2.5. Siyasal Katılma ve Ekonomik Gelişme Düzeyi	42

İKİNCİ BÖLÜM

KOLONYAL DÖNEMDEN 21. YÜZYILA MEKSİKA'NIN SİYASAL GELİŞME SÜRECİ

2.1. MEKSİKA'NIN GELİŞME SÜRECİNDE TARİHSEL

GEÇMİŞİN ETKİSİ.....	46
2.1.1. Kolonyalizm ve Kilise-Devlet İlişkisi.....	48
2.1.2. Meksika'nın Bağımsızlığı.....	50
2.1.3. Meksika Devrimi.....	51
2.1.3.1. Devrimin Kurumsallaşması ve Devletçilik Etkisi	54
2.1.3.2. Devrimin Ekonomik ve Siyasal Yapı Etkisi	56
2.1.3.3. Altı Yıllık Tek Dönemli Başkanlık ve Yasama Organı.	58

2.2. MEKSİKA'DA SİYASAL YAPI ve KURUMLAR.....

2.2.1. Meksika'nın Hakim-Parti Sistemi	60
2.2.2. Meksika Federalizmi, Siyasal Elit ve Yerelleşme Programı	64
2.2.3. Meksika Siyasal Sisteminde Siyasal Partilerin Değerlendirilmesi	67
2.2.3.1. Meksika'da Siyasal Partiler	67
2.2.3.1.1. Kurumsal Devrim Partisi (Partido Revolucionario Institucional-PRI)	67
2.2.3.1.2. Ulusal Eylem Partisi (Partido Acción Nacional-PAN)	69
2.2.3.1.3. Demokratik Devrim Partisi (Partido de la Revolución Democrática-PRD)	70
2.2.3.2. PRI, PAN ve PRD'nin Seçim Davranışlarının İncelenmesi.....	72
2.2.3.2.1. PRI ve Seçim Davranışı.....	72
2.2.3.2.2. PAN ve Seçim Davranışı	75
2.2.3.2.3. PRD ve Seçim Davranışı	77
2.2.4. Farklı Bir Deneyim: Meksika'da Silahlı Kuvvetler.....	78
2.2.5. Siyasal Erk Olarak Korporatizm.....	78
2.2.6. Meksika'da Ekonomik Büyüme ve Gelişme İlişkisi	83

2.2.7. Siyasal Yapı ve Hukuk Kuralları Üzerine.....	87
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEKSİKA'NIN SİYASAL GELİŞME SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. MEKSİKA'YA KIZILDERİLİ MİRASININ ETKİSİ	89
3.2. DEMOKRASİ VE GELİŞME BAĞLAMINDA DİNSEL GELENEK	90
3.3. SİYASAL KÜLTÜR ve SOSYAL MOBİLİZASYON	95
3.4. SİYASAL KATILMAYI TEŞVİK ETMEK VE GELİŞMEK!	106
3.4.1. Meksika'da Siyasal Katılma ve Demokrasi	108
3.4.2. Meksika'da Parti Tercihlerinin Gelir Düzeyi Üzerinden Değerlendirilmesi	111
3.4.3. Meksika'da Ekonomik Performans-Siyasal Destek İlişkisi.	113
3.5. MEKSİKA'DA SİYASAL YAPI VE KURUMLAR	114
3.5.1. Meksika'da Kurumsallaşma-Siyasal Parti ve Ordu İlişkisi.	118
3.5.2. Meksika'da Kurumsallaşma-Kilise ve Üniversite İlişkisi..	121
3.5.3. Meksika'da Kurumsallaşma-Siyasal Katılma İlişkisi	123
3.5.4. Meksika'da Kurumsallaşma-Yasama Birimi İlişkisi	125
3.6. MEKSİKA'DA EKONOMİK GELİŞME, KURUMSALLAŞMA ve İSTİKRAR	127
3.7. MEKSİKA'NIN GELİŞME SÜRECİ ÜZERİNDE NAFTA'NIN ETKİSİ	133
3.7.1. NAFTA'nın Meksika'nın Demokratikleşme Sürecine Etkisi	133
3.7.2. Meksika İçin NAFTA'nın Ekonomik Etkisi	138
3.8. ULUSLARARASI SİYASETTE MEKSİKA-ABD İLİŞKİSİ	140
SONUÇ	146
KAYNAKÇA	154

KISALTMALAR

CCE-Consejo Coordinador Empresarial.

CD-Corriente Democrática.

CNC-Confederación Nacional Campesina.

CNOP-Confederación Nacional de Organizaciones Populares.

CONCANACOMIN-Confederación de Cámaras Nacionales de Comercio y de la Industria.

COPARMEX-Confederación Patronal de la República Mexicana.

CST-Catholic Social Teaching.

CTM-Confederación de Trabajadores de México.

ECLA-Economic Commission for Latin America.

ECLAC-Economic Commission for Latin America and the Caribbean.

EZLN-Ejército Zapatista de Liberación Nacional.

FDN-Frente Democrático Nacional.

GATT-General Agreement on Tariffs and Trade.

GSMH-Gayri Safi Milli Hasıla.

GSYH-Gayri Safi Yurtiçi Hasıla.

NAFTA-North American Free Trade Agreement.

OECD-Organisation for Economic Co-operation and Development.

PAN-Partido Acción Nacional.

PARM-Partido Auténtico de la Revolución Mexicana.

PCM-Partido Comunista Mexicano.

PNR-Partido Nacional Revolucionario.

PPS-Partido Popular Socialista.

PRD-Partido de la Revolución Democrática.

PRI-Partido Revolucionario Institucional.

PRM-Partido de la Revolución Mexicana.

TABLolar/ŞEKİLLER

Şekil 1.1: Gelişme Modelleri	29
Şekil 2.1: Meksika’da Geleneksel Karar Alma	59
Tablo 2.1: Federal Milletvekili Seçim Sonuçları, 1961-2000 (Oyların Yüzdesi)	75
Tablo 3.1: Meksika’nın Siyasal Dönemleri (1325-2000)	97
Tablo 3.2: Meksika’da Seçime Katılma Oranları (1988-2000)	124
Tablo 3.3: Başkanlık Oylarının Yüzdesi (1988, 1994, 2000)	124

GİRİŞ

Meksika siyasal sistemi, 20. Yüzyılın en etkin siyasal sistemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sovyetler Birliği'nde Komünist Parti'nin düşmesi ile Kurumsal Devrim Partisi (PRI) dünyada en uzun süre iktidarda kalan siyasal parti olmuştur. 1929'da kurulan bu Parti, 1980'lerin sonuna kadar iktidardaki tekeli konumunu ve 1999'da güçlü başkanlığı da içeren bir pozisyonu devam ettirmiştir. Ancak sonraları, muhalefet partilerinin 1980'lerin sonlarındaki önemli belediye ve eyalet yönetim seçimlerini kazanmaya başlamalarıyla ve 1997'de Partinin Temsilciler Meclisi'ndeki çoğunluğunu kaybetmesiyle çoğulcu siyasal sisteme doğru hareket gerçekleşmiştir. PRI artan bir şekilde iç çatışmalara maruz kalmış ve içsel demokrasiye doğru hareket etmiştir.¹ 2000 yılında Ulusal Eylem Partisi (PAN) lideri, başkanlık seçimlerini kazanmış ve bu durum, Meksika siyasal tarihinde demokratikleşme sürecinin önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. PAN, aslında 1989 yılında Baja California eyaletinin valiliğini kazandığında ilk olarak muhalefet partisinden de vali seçilmiş oluyordu. Her ne kadar 1977 yılında muhalefet partilerine Kongrede mevcut koltuk sayısının dörtte bir oranında temsil hakkı tanınsa da muhalefet partileri, 1980'li yıllara kadar hakim siyasal iktidara karşı etkin bir konumda olamamışlardır. Yerelleşme politikalarının da etkisiyle muhalefet partileri bu tarihten sonra yerel seçimlerde güçlenmiş ve özellikle kuzey bölgelerinde gücünü arttırmıştır.

2000 yılı seçimleri, Meksika'yı özellikle Latin Amerika ülkeleri içinde farklı bir konuma taşımıştır. Kuzeyde yer alan bir Latin Amerika ülkesi olarak en uzun süre iktidarda kalan bir siyasal partiye sahip olması, aynı zamanda kuzeydeki ülkelere farklı bir gelişme süreci takip etmesi ve sadece Ekonomik İşbirliği Ve Gelişme Örgütü (OECD) raporlarıyla sınırlı kalmayan

¹ Bkz.: Daniel Hallin "Media, Political Power, and Democratization in Mexico", **De-westernizing Media Studies**, James Curron ve Myung-Jin Park (Ed.), Routledge, London, 2000, s. 97.

Türkiye'yle olan benzerlikleri* Meksika'nın, kolonyal dönemden 2000 yılına kadar olan dönemde siyasal gelişmesinin bir analizinin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Gerçekte Meksika, çalışmanın ana konusunu oluştururken Çin, Afrika, Orta Doğu ve Latin Amerika'nın benzer siyasal tarihinden ve dış güçlerin etkisinden etkilenilmiş ve bu bölgelerdeki farklı gelişim süreci öncelenmiştir. Ancak Meksika üzerine yapılan okumalar, buradaki toplumun ve toprağın kendine özgü özellikleri nedeniyle tüm bu unsurlardan bağımsız bir siyasal gelişme sürecinde Meksika'yı incelemeyi öznel bir seçimle daha ilgi çekici hale getirmiştir. Bu çalışma, seçilen başlıklarla Meksika siyasal gelişmesine tarihsel bir bakışı içermektedir. Bunun yanında çalışma dışında bırakılan unsurların da tabi ki önemli ve gerekli olduğu belirtilmelidir. Çalışma, Meksika siyasal gelişme sürecinin *anlaması* üzerine yoğunlaşmış ve bu çerçevede 2000 yılı sınır olarak çizilmiştir.

Meksika'da İspanyollardan uzun zaman önce birçok uygarlık doğmuş ve sona ermiştir. Bunlardan biri olan Olmec, günümüzdeki Veracruz civarında, Milattan 1000 yıl önce ortaya çıkmış ve kendisinden sonraki

* Huntington, 1980'li yıllarda Meksika ve Türkiye benzerliğini, Türkiye'nin Avrupa'ya karşı tarihi muhalefeti terk edip onunla birleşmeye çalışması gibi Meksika'nın da kendisini Birleşik Devletler'e muhalefetiyle tanımlamaya son verip bunun yerine Birleşik Devletler'i takip edip, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nda (NAFTA) onunla bir araya gelmeye çalışması [ki gelmiştir] açısından değerlendirmiştir. Bkz.: Samuel P. Huntington, "Medeniyetler Çatışması mı", Mustafa Çalık (Çev.), **Küresel Dönüşümler**, David Held ve Anthony McGrew (Ed.), Phoenix, Ankara, 2008, s. 448-450.

Diğer bir benzerlik olarak muhafazakar ve Katolik niteliğiyle Fox'un, siyasal söyleminde kendi hükümetiyle başlayan *demokrasiye geçiş* sürecinde geçmişin yaralarının kesinlikle sarılması gerektiğini ısrarla vurgulaması gösterilebilir. 1968 olaylarında baskılarda mağdur olan öğrenci liderlerinin ve militanlarının bir araya gelerek kurduğu 1968 Komitesi, dönemin başkanı Luis Echeverría ve üst düzey bürokratlar hakkındaki suçlamalarını belgelemişler ve soykırım suçlamasıyla dava açmışlardır. Bkz.: Alejandro Álvarez Béjar, "20.Yüzyılda Meksika: Emperyalist Zincirin En Güçlü Halkası mı?", **Latin Amerika'yı Anlamak**, Aylin Topal (Haz.), Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s.193-194.

Odman'ın iki ülkeyle ilgili ortaya koyduğu bazı benzerlikler de şunlardır: İki ülkenin de konsolidasyon döneminin taşıyıcıları olarak tek parti yönetimleri ve siyasal partilerinde oluşan benzer nedenlerle isim değişiklikleri; iki ülkenin de tek parti lideri olarak Lázaro Cárdenas ve Gazi Mustafa Kemal'in toplumdaki yansıması ve *Generalismo* ve Atatürk isimleri; iki ülke de Büyük Buhran öncesinde nüfus ve istihdam yapısı açısından kırsal ülkeler ve bu ülkelerin kırsal kesimdeki nüfus oranları yüksek; iki ülkede de Büyük Buhran sonrasında sanayi sektörü, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içinde nispi olarak en hızlı büyüyen sektör haline gelmiştir; Büyük Buhran sonrası devletin iktisat ve toplumda artan meşruiyetinde devrimlerin *ekonomist* yorumuna başvurulmuştur; iki devlet de 1929'larda başlattıkları laik, anti-klerikal kültürel reformlara sıkıca sarılmıştır; iki devlet de kentte ve kırdaki yeni hegemonya aparatları oluşturmuş ve eskilerini derinleştirmiştir... Ayrıntılı bilgi için bkz.: Aslı Odman, "1929 Büyük Buhran Sonrası Meksika'da Korporatist Populizm ve Türkiye'de Solidarist Devletçilik Karşılaştırması: Küçükkuyu ile Yoğrulmuş Tezler", www.academia.edu.

*Mesoamerica** uygarlıklarına model oluşturmuştur. M.S.1.Yüzyıl'da Zapotec ve Teotihuacan, günümüze kadar ulaşan saraylar ve piramitler inşa etmişlerdir. İlk bin yıl boyunca Mayalar, Yucatán'da yüksek bir medeniyet kurmuşlardır. Toltec, 10. Yüzyıldan Azteclerin aralarında olduğu göçebe istilacılar tarafından yıkıldığı 12. Yüzyıla kadar Orta Meksika'da egemenlik sürmüştür.² Azteclerin, büyük bir nüfusa ve bürokratik bir imparatorluğa sahip oldukları bilinmektedir. Ancak 1600 yılındaki işgal ile burada nüfusun, 20 milyondan 1 milyona inmiş olduğu belirtilmektedir ki bu duruma yerli Amerikalıların bağıışıklığının olmadığı mikropların, kendilerinde olmayan çeliğin ve onları kurtaracak efsanelerin neden olduğu bilinmektedir.

Hernán Cortés, Veracruz şehrini keşfettikten sonra, 1500 İspanyol asker ve binlerce Kızılderili'den oluşan bir kuvvetle iç bölgeye doğru ilerlemiştir. Aztec İmparatoru Moctezuma, İspanyolları başkenti Tenochtitlan'da iyi karşılamıştır, ancak daha sonra tutuklanmış ve savaş başlamıştır. Cortés, kentten geri çekilmiş ve 1521 yılında, salgın hastalığın kent nüfusunun çoğunu öldürmesinden sonra geri dönmüştür. Üç haftalık şiddetli bir çarpışmadan sonra İspanyollar, son imparator Guatemoc'u öldürmüşlerdir. İspanyollar, Tenochtitlan'da yeni bir başkent inşa etmişler ve ona México (Mexico City) adını vermişlerdir. Ana Aztec tapınağının yıkıntılarının üzerine de dev bir katedral yapmışlardır. Kısa sürede Güney Meksika'nın büyük bölümünü ele geçiren İspanyollar, zengin gümüş madenleri dolayısıyla Orta Meksika'ya yayılmak istemişlerdir. Ancak Kuzey Meksika'nın çorak ve seyrek nüfuslu olması sebebiyle 1600 yılı dolaylarına

* Orta Amerika olarak adlandırılan, Güney Meksika ve Orta Amerika'nın kuzeyi olan alan.

² Kökenleri Meksika'nın kuzeybatısı, Mexica olan Azteclerin, 1300 civarında Meksika Vadisine girdikleri bilinmektedir. 1376 yılında ilk Aztec kralı taç giymiştir. Aztec kralları mutlak bir güce sahip olmuş ve İmparatorluklarını iyi bir bürokrasiyle yönetmişlerdir. Daha fazla toprak, köle ve esir savaşçı ihtiyacı için bu Krallık, ilerlemeye devam etmiş ve birçok halka boyun eğdirmiştir. Bkz.: Michael G. Roskin, **Çağdaş Devlet Sistemleri**, Bahattin Seçilmişoğlu (Çev.), Adres Yayınları, Ankara, 2009, s. 595.

kadar bu yayılma tamamlanamamıştır. Sonra ise Güneybatı Birleşik Devletleri haline gelen geniş bölgeler kaybedilmiştir.³

Yeni İspanya olarak adlandırılan bölgenin kontrolü için İspanyollar, eski bir Roma kurumu olan *encomiendas* kullanmışlar ve böylece orayı işleyen halka, İspanyol askerlere ve yerleşimcilere toprak vermişlerdir. *Encomendero*, feodal bir tarzda, Kızılderili kölelerin lordu ve efendisi olmuştur. Aslında bu sistem, Kızılderililer için Aztecilerin yönetiminde alışageldiklerine benzemektedir. Ve *encomienda* sistemi, bir süre sonra feodal yapıda bir sosyal tabakalaşma üretmiştir. En üstte, bütün idari görevleri ve *criolloa** göre sosyal üstünlüğü ellerinde bulunduran İspanya doğumlular yer almaktaydı. Bunlar, yarımadalılar (*peninsular*) olarak adlandırılmaktadır. Karışık anne-babadan olan *mestizolar*, genellikle yoksul İspanyollarla rekabet halindeki zanaatkarlar ve ustabaşılarıdır. Kızılderililer ise *encomiendasa* ait toprağı işlemekte ya da İspanya kontrolü dışında, dağlarda kalmaktadır. 1707 yılında Fransız bir Bourbon kral olunca, İspanyol Bourbonları, Yeni İspanya'yı merkezi bir otoriteye bilgi veren Fransa tarzı bir *intendentenin* yönettiği on iki *intendenciaya* bölerek idareyi düzene koymuşlardır. Buna bağlı olarak ekonomik liberalleşme buranın ekonomisini iyileştirmiş ve daha fazla İspanyol yerleşimci gelmiştir.⁴

Meksika'nın bağımsızlığıyla Napoleon'un 1808'de İspanyayı işgal etmesi arasında bir ilişki vardır. İspanya Cortes'i, Meksika elitlerinin Fransız ateizmini ve liberalizmi kendi bölgelerine yayacağından korktukları liberal 1812 Anayasasını kabul etmiştir. 1814'te VII. Ferdinand'ın 1812 Anayasasını reddetmesi ve İspanyol liberallerin ayaklanmasıyla bu Anayasa, 1820 yılında yeniden yürürlüğe konmuştur. Bunun üzerine Meksikalı muhafazakarların, bu durumun kendi ayrıcalıklı konumlarını tehdit etmesinden korkmaları ve bu

³ Roskin, 2009, s. 597-598.

* Bu terim, Yeni Dünya'da doğan İspanyol sömürgeciler için kullanılmaktadır.

⁴ Roskin, 2009, s. 598.

statüyü korumak için İspanya'dan bağımsızlık ilan etmeleri gerektiği düşüncesi 1821'de gerçekleşmiştir.⁵

Meksika siyasal tarihinde, monarşi dönemi olarak adlandırılabilir olan 1861 ve 1867 yılları arasında Fransa tarafından gerçekleştirilen kısa süreli bir işgal dönemi bulunmaktadır. Sürgündeki Meksikalı muhafazakarlar, Meksika'da Katolik bir monarşiyi yeniden kurabileceği konusunda III. Napoleon'u ikna etmişlerdir. Aynı zamanda III. Napoleon, Meksika'nın, Fransız önderliğindeki *Latin Amerika*sı için bir üs olabileceğini düşünmüştür. Böylece, ABD İç Savaşı bir fırsat yaratmış ve Meksika'nın Avrupa'ya olan dış borçlarının faizini ödemeyi reddetmesi de bahane edilerek Avusturya Habsburglarından Maximilian, Meksika İmparatoru olmak üzere (1864) buraya, Fransız birlikleriyle gönderilmiştir. Bu hareket Meksika'da fazla destek bulmamış ve başarısız olmuştur. ABD İç Savaşı'nın bitişiyle de Fransızlar ülkeyi terk etmiştir.⁶

Yeni Dünya'da İspanyol kolonilerinin önemi, İspanyol ekonomisini tetikleyen hayati derecede önemli kaynakların Kral'a ulaşabilmesiyle ilgilidir. Meksika madenleri de 1810'da başlayan bağımsızlık savaşına kadar bol miktarda altın ve gümüş sağlamıştır. Bağımsızlıktan sonra Meksika, kenevir, pamuk, tekstil, petrol ve kış sebzeleri ile birlikte bu maden filizlerinin ihracatına devam etmiştir.

1910 yılında Meksika'da ulusa yaygın sivil çatışmanın çıkması, 20. Yüzyılın başlarında dünyayı sarsan büyük *sosyal devrimlerin* ilki olarak ifade edilmektedir. Ancak Meksika'nın ayaklanması, ülkenin yönetim sınıfı orijinlidir ve devrim değişmeyen diktatöre Porfirio Díaz'a ve yerel patronlar ve toprak ağalarına karşı anlık bir ayaklanma değildir. Yüz binlerce işçi ve kırsal kesimin, sivil çatışmaya katılmasına rağmen devrim liderlerinin çoğu, orta ve üst sınıf Meksikalıların genç nesillerinden gelmiştir. Elit kesimin mevcut

⁵ Roskin, 2009, s. 599.

⁶ Roskin, 2009, s. 600.

yapıdan hoşnut olmayan üyeleri, bu ortamı Díaz'ı çevreleyen kapalı grup tarafından bloke edilen ekonomik ve siyasal hareketliliği gerçekleştirmek için fırsat olarak görmüştür. Onların mücadele haykırışı, *etkin kullanılan oy hakkı, yeniden seçime hayır* şeklinde ortaya konulan hileli seçimlerin mümkün olmadığı kendi kendini koruyan diktatörlüğü sonlandırmak üzerine olmuştur.⁷

Meksika siyasal sisteminin yapılanması konusunda önemli gelişmelerden biri, 1928 yılında Devlet başkanı Plutarco Elías Calles'in Meksika devlet başkanlığını yenilenemeyen altı yıllık dönem haline getiren bir yasa çıkarmaya karar vermesi olmuştur. Aynı zamanda 20. Yüzyılın geri kalan bölümüne istikrar getiren, Meksika siyasetine öncülük yapan siyasal partiyi de kurmuştur. PRI, 1929 yılında merkezi hükümetin gücünün birleştirilmesine hizmet etmek için kurulmuştur. 1938 yılında başkan Cárdenas, resmi partiyi elit merkezli çatışma çözüm mekanizmasından kitlesel tabanlı siyasal parti haline dönüştürmüştür. Böylece parti politikalarına olan halk desteği artmış ve seçime katılım hareketlenmiştir. 1934-1940 yılları arasında iktidarda olan Cárdenas hükümetinin, devlet ve toplumsal sınıflar arasındaki ilişkiyi korporotist bir form etrafında şekillendirmesi, ithal-ikameciliğin 1982 dış borç krizine kadar hiçbir hegemonya kriziyle karşılaşmadan uygulanmasına kurumsal bir zemin hazırlamıştır. 1980'lerden itibaren Latin Amerika ülkelerinin çoğunda uygulanmaya başlanan yerelleşme politikalarının ve özellikle neo-liberalleşme ve demokratikleşme süreçleri arasındaki ilişki üzerinden değerlendirildiğinde 1980-1982 dış borç krizinin, tüm bölgede hızlı bir neo-liberalleşme sürecini de beraberinde getirdiği görülmektedir.

Meksika'da neo-liberal dönemin, borç kriziyle başladığı değerlendirilmesi önemlidir. Geleneksel bir IMF stabilizasyon programı olarak başlayan süreç, kısa sürede derin yapısal değişimlere dönüşmüş ve meta ve sermaye akımları serbestleştirilmiştir. Aynı zamanda özelleştirmeler ve

⁷ Wayne A. Cornelius ve Jeffrey A. Weldon, "Politics in Mexico", **Comparative Politics Today**, Gabriel A. Almond, G. Bingham Powell, Jr., Kaare Strøm ve Russell J. Dalton (Ed), Eighth Edition, Pearson, New York, 2004, s. 472.

piyasa deregölasyonları şeklinde neo-liberal uygulamalar başlatılmıştır. Carlos Salinas döneminde ise bankaların özelleştirilmesi ve ABD'yle serbest ticaret anlaşması yapılması, ülkeye yabancı sermaye akışını hızlandırmıştır. Meksika, bu dönemde reel ücretlerin belirgin bir şekilde gerilemesiyle neo-liberal bir başarı öyküsü olarak dikkati çekmiştir. Ancak Salinas'ı takiben Ernesto Zedillo iktidarının birkaç hafta sonrasında ABD'de Federal Reserve'in faizleri yükseltmesiyle ülkeden sermaye kaçıışıyla başlayan büyük bir finans krizi ortaya çıkmış ve Meksika 1994 Krizi* bütün dünyayı etkilemiştir.⁸

1 Ocak 1994 tarihi, Meksika siyasal tarihinde NAFTA'nın yürürlüğe girmesi ve aynı zamanda tanımlanan bir sisteme de başkaldırının başladığı tarih olması nedeniyle önemli kabul edilmektedir. NAFTA'nın imzalanmasıyla, güneydoğu Meksika'daki yerlilerin ekonomik koşullarının daha da ağırlaşması sonucu gerçekleşen Zapatista Hareketi, neo-liberal politikalara ve küreselleşmeye karşı güçlü bir çıkış yaparak adını duyurmuştur. Bu yaşananlar, Meksika siyasal sistem kapasitesini sorgulamıştır. Ülkenin barışı ve istikrarını sürdürmek ve seçim sistemini güvence altına almak bütün siyasal aktörlerin temel amacı olmuştur.

Çalışma, PRI'nın iktidardan ayrıldığı ve Meksika siyasal sisteminin demokrasiyle özdeşleştirildiği dönem olarak alınan 2000 yılına kadar olan süreci ele almaktadır. Ancak bazı anlatımlarda bu tarih karşılaştırma gerekliliğiyle aşılmıştır. Bu tarihten sonraki dönemle ilgili yeni çalışmalar, ayrı bir çalışmanın konusu olarak değerlendirilecektir.

* 1994-1995 Meksika Krizi, modern küresel kapitalizmin krizlerinden ilki olarak değerlendirilmektedir. Meksika pesosunun ani devalüasyonu Meksika ekonomik krizi başlamış ve Latin Amerika'nın diğer ülkelerini etkilemiştir. Bu durum, Tekila etkisi olarak adlandırılmaktadır.

⁸ Bkz.: Özgür Öztürk ve Chris de Olivier, "Latin Amerika'da 'Kalkınma': Kapitalistleşme Deneyimlerine Tarihsel Bir Bakış", **Kalkınma ve Küreselleşme**, Saniye Dedeoğlu ve Turan Subaşat (Yay. Haz.), Bağlam, İstanbul, 2004, s. 211-212; Susan Strange, "The New World of Debt", **New Left Review** I/230, 1998.

Çalışmanın genelinde yabancı kavramlar İngilizce olarak sunulurken, Meksika ile ilgili bazı yer ve kişi isimleri ve gruplar orjinaline uygun olarak kullanılmıştır. Yine Cortés öncesi terimler, İspanyolca aslına göre verilmezken, bu dönem sonrası Meksika için aynı terimler, İspanyolca aslına uygun verilmeye çalışılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün konusunu, siyasal gelişme analizi oluşturmaktadır. Kavramsal çerçeveden sunulan siyasal gelişme, değişim ve demokratikleşme üzerinden incelenmiştir. Bu bölümde, siyasal gelişmeyi tanımlamaktansa siyasal gelişmeyi anlamak için hangi unsurların bilinmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Bu bağlamda çalışmada özellikle net bir siyasal gelişme tanımından kaçınılmış ve siyasal gelişmeyle ilgili olarak seçilen başlıklarla siyasal gelişmenin içeriği verilmeye çalışılmıştır. Yine her ülkede siyasal gelişme için farklı başlıklar seçilmesi gerektiğini de şüphesiz eklemek gerekmektedir. Bu durum öznel seçimi de meşru kılacaktır ki Popper'in anekdotunu* burada hatırlatmak faydalıdır.

Batılı olmayan toplumlardaki değişimlerin çözümlenmesinde bazı kavramların, Batı siyasal sisteminin temel ilkeleriyle özdeşleştirilmesi tecrübesi eleştirildiğinden çalışmanın bu bölümünde, Meksika'nın siyasal gelişmesinin nasıl bir analiz içinde ele alınmasının daha iyi olacağına dair konuyla ilgili literatür taranmıştır. Bunun neticesinde siyasal sistemlerin ekonomik gelişmeyi sağlamak için belirli dönemlerde bazı ilkelere yararlandığı gerçeğiyle Meksika için bu ilkeler, devletçilik, neo-liberalizm, gelişimci-devlet yaklaşımı ve bağımlılık üzerinden verilmiştir. Ancak bu ilkelerin siyasal sisteme sağlayacağı faydanın göreceli olduğu bilinmelidir.

* Karl Popper, özel yaşamından aktardığı basit bir anekdotla, gözlemin hiçbir önseçime dayanılmadan yapılamayacağını belirtmektedir. Popper, Viyana'da bir grup fizik öğrencisine, şimdi elinize kâğıt kalem alıp, dikkatli bir gözlemlerde bulunduktan sonra gözlediklerinizi yazınız dediği zaman öğrenciler, hemen ne gözlenmesi gerektiğini sormuşlardır. Aynı sorunla ilgili olarak Weber, her bilim adamının araştırma alanını saptayabilmek için araştırmaya başlamadan önce *değer-ilişkili* bir seçim yapmak zorunda olduğunu, böyle bir seçimi temellendiren değer yargısının ise son aşamada öznel ve *rastgele* olduğunu belirtmektedir. Bkz.: İlkay Sunar, **Düşün ve Toplum**, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1986, s. 14- 30.

Yine bu bölümde, siyasal gelişme süreciyle ilgili modern dünyanın domine edildiği iki büyük ıraksamadan* yola çıkılarak ülkeler arasında kişi başına gelir ve demokrasideki farklılık arasındaki ilişki anlaşılmaya çalışılmıştır. Yine modernleşme ve siyasal gelişme arasında açık bir ayrımın varlığına vurgu yapan Huntington'a yer verilmiştir. Özellikle siyasal gelişme sürecinin demokrasiye doğru ilerlemesi anlamında gelir ve demokrasi, siyasal kurumlar ve karşılaştırmalı gelişme, anayasal düzen ve demokrasi, siyasal kültür ve gelişme ve siyasal katılma ve ekonomik gelişme düzeyi ilişkisi incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünün ikinci kısmında seçim sistemi incelenmemiştir. Bu konu, öncelikle anayasal yapı içerisinde değerlendirilebileceğinden böyle bir tercih yapılırken, seçim sistemi üzerine çok şey söylene bile, seçim sistemi olması gerektiği gibi mükemmel olsa dahi ve seçim günü tüm toplum oy kullansa da siyasal gelişme ile ilgili bir değerlendirmede seçim sistemini gösterge olarak almanın sakıncaları nedeniyle bu yola başvurulmuştur. Seçimler hileli olmasa da kimlerin oy kullandığı ve oy tercihlerinde nasıl etkilendikleri de önemli olmaktadır. Bu konuda, televizyon ve gazetelerin kimler için haber yaptığı ya da muhalefeti iktidar kadar haber yapıp yapmadığı ya da nasıl yaptığı, kimlerin televizyon ya da diğer araçlara ulaştığı ve seçmenin okuma-yazma bilip bilmediği, haberi değerlendirme kapasitesi, oy kullanan bireylerin rüşvet alıp-almadığı, rüşveti verenler yönünde mi oy kullandığı ve yine oy vermenin gizliliği ilkesinin bireylerin itaatini sağlamak için esnek olduğunun ima edilmesinin bireyler üzerinde oluşturacağı etki, muhalefet partilerinin görevlilerinin oy sayımında ne kadar yer aldığı ya da teknoloji gibi etkenler aynı anda ortaya konulamayacağından ki bu son noktada yorumsamaya dayanır ve bireylere, sosyal bilimlerde insan olmanın neticesindeki özelliklere göre değişir, analiz yapmaktan kaçınılmıştır.

* Bkz.: James A. Robinson, "Economic Development and Democracy", **Annual Review Political Science**, Vol. 9, 2006, s. 503.

İkinci bölüm, Meksika'nın siyasal gelişme sürecine odaklanmaktadır. Öncelikle bu gelişme sürecinde kolonyal dönemin önemi üzerinde durulmuştur. Bu dönemde yer alan uygulamalar, Meksika'nın toplumsal yapısını ve iktidar ilişkilerini büyük ölçüde dönüştürmüştür. Bu dönemin feodal özellikleri, etkisi günümüze kadar devam eden siyasal ve toplumsal bir yapı oluşturmıştır. Meksika için kilise-devlet ilişkisi ve devrimin etkisi özellikle analiz edilmesi gereken başlıklar olarak sunulmuştur. Siyasal yapı ve kurumlar içerisinde özellikle hakim-parti sistemi ve korporatizm üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölüm, Meksika'nın siyasal gelişme süreci içerisinde yer alan unsurların değerlendirmesini içermektedir. Bu unsurlar, dinsel gelenek, demokrasi ve gelişme üzerinden sunulmuş ve bu süreçte kurumsallaşmaya götüren etkenler değerlendirilmiştir. Latin Amerika genelinde ekonomik büyümenin nasıl başladığı ve yavaşladığı açıklaması, Meksika için önemli bir açılım sağlamaktadır. 1994 Krizi ve sonrasında yaşananlar, kurumsallaşma açısından ele alınmış ve NAFTA üyesi konumu Meksika açısından siyasal ve ekonomik olarak değerlendirilmiştir. NAFTA'nın ekonomik etkisiyle birlikte siyasal etkisi de Meksika için önemli görülmüştür. Özellikle neo-liberal program, Meksika'nın siyasal değişimine katkı sağlarken toplumla siyasal iktidar arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendirmiştir. Meksika ve uluslararası siyaset, ABD üzerinden değerlendirilmiştir. Bu bağlamda bağımsızlık sonrası Meksika siyaseti ve kamu politikalarının büyük ölçüde ABD'den etkilenmesinin yanı sıra Meksika için topraklarının bir kısmının ABD sınırları içerisinde olması kültürel açıdan önemli görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL GELİŞME ANALİZİ

1.1. DEĞİŞMEYİ ve SİYASAL GELİŞMEYİ ANLAMAK

1.1.1. Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Sistemlerde Değişme

Dünyada çok az kültür, değişme ve modernleşmeden kaçınmış ancak onlar da modernleşme hareketinden etkilenmiştir. İnsanın doğuşu, büyümesi, olgunlaşması, yaşlanması ve ölmesi gibi sosyal organizmaların da bazı evrimsel gelişme şekillerine sahip oldukları varsayılmaktadır. Çoğu modern rasyonalizmle bağlantılı normatif görüş, değişimi genellikle insan toplumundaki pozitif bir güç olarak görmektedir. Bu bağlamda değişim, büyüme, gelişme ve ilerleme mekanizmasıdır ve bunların hepsinin bilgiyi artırdığı, çevre üzerindeki kontrolü genişlettiği ve böylece insanın yaşam koşullarını iyileştirdiği varsayılmaktadır. Bu görüş, genellikle Newton, Kant ve Darwin gibi bilim ve teknolojinin yararlarına inanan bilim adamlarının görüşlerinin yansımasıdır.⁹

Karşı görüşte değişim ve gelişme anlamlı negatif etkilere sahiptir ve belki de değişimin birçoğu arzu edilmemektedir. Plato, Rousseau ve Freud'un görüşlerinde olduğu gibi bilginin, medeniyet ve çevre üzerindeki aşırı kontrolün, masumiyet, erdem ve mutluluk kayıplarına sebebiyet vereceği ve

⁹ James N. Danziger, **Understanding the Political World: A Comparative Introduction to Political Science**, Eighth Edition, Pearson, New York, 2007, s. 262. Değişimi, teknoloji ve bilim üzerinden inceleyen bir çalışma için bkz.: Haydar Çakmak ve Zeynep Kaya, "Teknoloji Felsefesi", **Suç, Terör ve Savaş Üçgeninde Siber Dünya**, Haydar Çakmak ve Taner Altunok (Ed.), Barış Platin, Ankara, 2009.

büyük zarar ve yıkım kapasitesi ortaya çıkartacağı düşünülmektedir. Materyal ilerlemenin etik maliyet ve ruhsal çöküşle başarılabilecek olması ve böylece yiyecek arzı ve fiziki malların arzının artırılması, belki de insanoğlunu da kapsayan belirli canlı türlerinin yok edilmesine ve çevrenin bozulmasına neden olacaktır. Bu durum, teknolojilerin baskıcı ve yıkıcı formlarının gelişiminden ayrı tutulamazken hali hazırda birçok kişi, değişim ve gelişmenin hayat kalitesini aynı anda artırıcı ve azaltıcı etkileri olduğunu kabul edecektir.¹⁰

Sosyal, ekonomik ve siyasal sistemdeki çağdaş değişimler genellikle gelişme ve modernleşme çerçevesinde tartışılmaktadır. Modern denilen şey büyük ölçüde belirli bir tarihsel zamana ve hatta araştırmacının değer ve kültürüne bağlıyken gelişme kavramı ise daha ölçülebilir bir kavram olarak görülmektedir. Bir sosyal sistem, nispeten yüksek seviyede belirgin temel özellikler gösterdiğinde daha gelişmiş olarak düşünülmektedir.¹¹ Bu özelliklerin daha fazla telaffuz edilmesiyle de süreç anlam kazanmaktadır.

1.1.2. Gelişmeye, Ekonomik Gelişmenin Dinamikleri Üzerinden Bakmak

Siyasal sistemler, ekonomik gelişmeyi* sağlamak için belirli dönemlerde bazı ilkelere dayanarak yararlanmışlardır. Bu ilkeler, zamana ve yararlanana göre farklı sonuçlar doğurmaktadırlar.

¹⁰ Danziger, 2007, s. 262-263.

¹¹ Gelişmekte olan her toplumda bazı bireylerin, gelişmeler hakkında kaygıları bulunabilmekte, gelişmelerin çoğu, çok saygı duyulan sosyal ve kültürel değerlere zarar verebilmektedir. Birçok ülkede bu negatif değişimler, *Batılılaşma* olarak nitelendirilmekte ve daha geniş sekülerizm, bireysellik ve materyalizme doğru hareket eden davranışsal değişimlere neden olabilmektedir. Bkz.: Danziger, 2007, s. 263-264.

* Ekonomik gelişme süreci, Rostow tarafından beş safhaya ayrılmıştır. Bu safhalar, geleneksel toplum, geçiş, kalkış, olgunluk ve yüksek tüketim safhasıdır. Rostow, bu safhaların iki noktayı belirtmekte yeterli olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda bütün ülkeler, geniş hatları bakımından hemen hemen birbirine benzeyen bir gelişme süreci göstermekte ve her ülke, bu geniş hatlar içinde kalmak üzere

1.1.2.1. Devletçilik Versiyonu

Doktriner anlamda ve uygulamada devletçilik, hükümetin, ekonomik ve sosyal politikayı belli ölçüde kontrol edebilme gücüne sahip olması şeklinde ifade edilmektedir. 1950-1980 arasında Brezilya, Meksika, Hindistan ve Tanzanya gibi birçok gelişmekte olan ülke devletçilik versiyonunu uygulamıştır. Bu yaklaşım, malların üretim ve dağıtım sistemini desteklemek için devlet tarafından oluşturulan destekleyici politikaların önemini vurgulamaktadır. Devlet, geniş ölçekte piyasa, hane halkı ve firmaların faaliyetlerini düzenlemekte ve onları dış rekabete karşı korumaktadır. Üretimin birçok önemli alanına devlet sahip olurken bu alanlar, kamu kurumları olarak idare edilmektedirler.

Devletçilik, özellikle 1929 Büyük Buhranı olarak tanımlanan sürecin sorunlarını çözmek amacıyla Keynes tarafından gündeme taşınmıştır. Keynes'in önerdiği çözümler, devletin ekonomiye müdahalesini gerektirmektedir. Ancak burada devletin ekonomiye müdahalesi, üretim faktörlerinin tamamının devletleştirilmesini içeren Marksist anlamda bir sosyalist uygulama değildir. Müdahalenin boyutu piyasa başarısızlıklarının boyutu ile ilgilidir. Piyasa, zaman zaman özellikle koordinasyon başarısızlığı olarak nitelenen sorunları nedeniyle krizlere maruz kalabilmektedir. İşte böylesi zamanlarda devletin bir piyasa aktörü gibi devreye girmesiyle sorunlar çözümlenmeye çalışılmaktadır. Devletin ekonomiye müdahalesi özellikle malların üretimi ve dağıtımı kapsamında olmaktadır.

kendine has bir gelişme tecrübesi geçirmektedir. Bkz.: W. W. Rostow, "The Stages of Economic Growth", **Economic History Review**, New Series, Vol. 12, No. 1, 1959, s. 4-13. Yayılmacı Avrupa'nın, kolonyal dönem boyunca dünyanın geri kalanındaki ekonomik gelişmeye ilişkin görüşünü ortaya koyan gelişme kavramını Wallerstein, Avrupalılar tarafından dünyanın Avrupalı olmayan geri kalanının sahip olduğu kaynakları sömürmek ve kar elde etmek için ortaya koyduğu somut aksiyomlar bütünü olarak değerlendirmekte ve 1900 yılında Fransız Koloniler Bakanlığı'nın hazırlanmasını istediği kitapta Fransız kolonilerindeki ekonomik durumdan bahsederken *mise en valeur* ifadesinin *développement* ifadesine tercih edildiğini vurgulamaktadır. Bu ifadenin, bir şeyi sömürmek veya ondan kar elde etmek anlamı bulunduğu hatırlatılmaktadır. Bkz.: Immanuel Wallerstein, "Kalkınmacılık ve Küreselleşmeden Sonrası Ne?", Yusuf O. Kavuncu (Çev.), **Küreselleşme**, Kudret Bülbül (Ed.), Orion, Ankara, 2009, s. 109-111.

Keynesyen perspektifin oluşmasından sonra, devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliği konusundaki çalışmalar, özellikle II. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında gelişme ekonomisi literatürü içinde önemli yer teşkil etmeye başlamıştır. Daha savaşın devam ettiği esnada bile savaş sonrası dönemde gelişmenin sağlanmasında devletin rolünün ne olması gerektiği çerçevesinde çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan en önemlisi hiç kuşkusuz Rosenstein-Rodan'ın çalışmasıdır.¹² 1950'lerden sonraki dönemlerde ise artık liberal ekonomik sistem, devletin kısmen müdahil olduğu ve müdahalesinin sınırlarının çizildiği ekonomi olarak da tanımlanmaya başlanmıştır. Bu bakış açısıyla özellikle Latin Amerika ülkelerinde, kendi kendine yeterlilik esası üzerinde kurulan ve ekonominin koruyucu politikalarla kısmen dışa kapandığı ithal-ikameci olarak ifade edilen bir gelişme stratejisi izlenmeye başlanmıştır. Bu strateji, yaklaşık olarak 1980'lere kadar etkin bir şekilde uygulanmış ancak olumsuz yanlarının baskınlığının artmasıyla birlikte bu stratejiden vazgeçilmek zorunda kalınmıştır. Ancak devletin ekonomiye müdahale etmesi fikri hiçbir zaman askıya alınmamıştır. Günümüzde en liberal ekonomik yapı olarak kendini tanımlayan gelişmiş ülkelerde bile devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz görünmektedir.

Devlet müdahalesinin ekonomik etkileri yanında önemli siyasal etkileri de bulunmaktadır. 1929 Buhranı'nın olumsuz ekonomik değişkenlerinin giderilmesini sağlayan devlet, liberal ekonomik düzenin siyasal anlamda korunmasını sağlayan bir güç olarak da görülmeye başlanmıştır. Burada devlet, müdahale ederek sadece ekonomik problemleri çözmemiş aynı zamanda kapitalist rejimi diğer eğilimlere karşı korumuştur.¹³ Özellikle krizle

¹² Bu çalışma, savaş sonrası dönemde Doğu ve Güneydoğu Avrupa ülkelerinin savaş sonrası dönemdeki gelişme problemlerini *Büyük İtiş* teorisi kapsamında ele almış ve modern gelişme teorisi çalışmalarının başlangıcı olarak yaygın kabul görmüştür. Bkz.: Paul N. Rosenstein-Rodan, "Problems of Industrialisation of Eastern and South Eastern Europe", **The Economic Journal**, Vol. 53, No. 210/213, 1943; Michael P. Todaro ve Stephen C. Smith, **Economic Development**, Ninth Edition, Pearson Addison, Wesley, 2006, s. 154.

¹³ Forrest D. Colburn, "Statism, Rationality and State Centrism", **Comparative Politics**, Vol. 20, No. 4, 1988.

beraber Marx'ın kapitalist sistemin yıkılacağına dair öngörüsünün gerçekleştiği vurgusu ve merkezi planlı ekonominin gerekliliğinin popülaritesinin artması kapitalist sisteme bir tehdit oluşturmuştur. Siyasal rejimlerin gücü, onların refah yaratma konusundaki etkinliği ile açıklandığından, devletin rejimin etkinliğini sağlama konusundaki katkıları doğal olarak devlet müdahalesini bir politika değişkeni haline getirmiştir.

1.1.2.2. Alternatif Bir Uygulama: Neo-liberalizm

Liberalizm, Batı siyasal düşüncesini şekillendiren baskın ideolojik güç olmuştur. Genel olarak literatürde liberalizm, sanayileşmiş Batının ideolojisi olarak betimlenmekte ve Batı medeniyetiyle özdeşleştirilmektedir. Liberal fikir ve teoriler, Kant'ın *evrensel ve ebedi barış* olasılığına olan inancı aracılığıyla Thomas Aquinas gibi erken dönem *haklı savaş* düşünürlerinin fikirleri ve Ortaçağa uzanan çok daha eski bir *idealist* teorileştirme geleneğine dayanmasına karşın, I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Uluslararası İlişkiler disiplini üzerinde dikkate değer derecede etki yapmıştır. 1945 sonrası dönemde gündemden düşen liberal fikirler, genellikle neo-liberalizm* olarak anılan şekliyle 1970'lerden itibaren artan bir şekilde ilgi çekmiştir. Liberalizmi, realizm ve özellikle neo-realizmin eleştirileri doğrultusunda yeniden uyarlayan bir uluslararası politika perspektifi olarak neo-liberalizm, anarşik karakterini inkar etmeksizin uluslararası sistemin işbirliği davranışı olanaklarını vurgulamaktadır.¹⁴

* Bu terim, Adam Smith ve David Ricardo gibi 18. ve 19. Yüzyılın klasik liberal iktisatçılarına dayanan serbest piyasa öğretisinin günümüzde benimsenen karşılığıdır. Neo-liberal reformların en güçlü taraftarları olan ABD hükümeti, IMF ve Dünya Bankası'nın ortak paydasının Washington olması, terimin Washington Uzlaşısı ile birlikte kullanılmasına neden olmuştur.

¹⁴ Andrew Heywood, **Küresel Siyaset**, Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir (Çev.), Adres Yayınları, Ankara, 2013, s. 94.

Ekonomik gelişmenin dinamikleri anlamında neo-liberalizm, klasik liberalizmin veya özellikle klasik ekonomi-politiğin güncellenmiş versiyonu olarak kabul edilmektedir. Ana teması, serbest piyasa iktisadı ve çekirdek bireycilik doğrultusunda ekonominin, devlet kendi haline bıraktığı zaman en iyi şekilde işlemesidir. 1980'lerden itibaren ekonomik gelişme, dünyanın farklı bölgelerinde neo-liberal bir görünüm almıştır. Temelde *piyasa köktencililiğinin* bir biçimine inanan neo-liberalizm, girişimci kapitalizmin diğer rakip kapitalizm biçimlerinin karşısındaki yükselişini yansıtmaktadır. Neo-liberalizmin en önde gelen akademisyenleri Hayek ve Friedman'dır. Eleştirilerinin merkezinde, Keynescilik ve 1970'lerin stagflasyonundan sorumlu tuttıkları *vergilendir ve harca* politikaları vardır. Çözüm olarak, devletin faaliyetlerinin daraltılması ve tüm veya en azından daha fazla kontrolün piyasa güçlerine verilmesi sunulmaktadır.¹⁵

Neo-liberalizme dair ilk deneyimin Şili olduğu bilinmektedir. 1973 yılında Allende'yi deviren CIA destekli askeri darbenin ardından yeni kurulan Pinochet Hükümeti, Amerikalı ve Chicagolu Çocuklar olarak bilinen (Milton Friedman ve 'Chicago Ekolü'nün etkisini ifade etmek için) ABD eğitilmiş serbest piyasa iktisatçılarının tavsiyeleriyle kapsamlı piyasa reformları başlatmıştır. Daha sonra bunların etkisi tüm dünyayı sarmıştır. Neo-liberalizmin kapsamlı ve karşı konulamaz ilerleyişi, 1990'lı yıllarda küresel ekonomik yönetim kurumlarının etkisi ve küreselleşmenin artan etkisiyle olmuştur. Cox açısından neo-liberalizmin kökleri, önemli çelişki ve mücadelelerdedir ve eninde sonunda hakimiyetine meydan okunacaktır. Bu çelişkiler arasında, *devletin uluslararasılaşması** sürecinin ortaya koyduğu *demokratik açık*, çevreyi amansız bir ekonomik büyümenin neden olduğu yıkımdan koruma konusunda artan baskı ve devlet otoritesinin büyük şirketlerin mali ve ekonomik çıkarlarına teslim olması sayılmaktadır. Klein ise *felaket kapitalizminin* yükselişini vurgulamış ve neo-liberalizmin ilerleyişinin *şokları*, acil durumları ve çeşitli krizleri ne derece olumsuz etkilendiğine,

¹⁵ Heywood, 2013, s. 126.

*Devletin, kamuoyunun değil küresel ekonominin gereklerine karşılık verme eğilimi.

böylece ABD'nin Allende'nin devrilmesinden *teröre karşı savaşa* uzanan dış politika eylemlerinin neo-liberalizmin yayılmasıyla ilişkili olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁶

Tarihsel süreçte devletçiliğe alternatif olarak birçok ülkenin neo-liberalizm uygulamasına gittiği gözlenmektedir. Neo-liberal yaklaşım, bireyler, hanehalkı ve firmaların ekonomik özgürlüğünü maksimize ederken, devletin piyasaya müdahalesini minimize etmektedir. Kamu harcamaları en düşük seviyede tutulurken, yabancı yatırımlar ve serbest ticaret teşvik edilmektedir. Neo-liberalizm, siyasal iktidarların yararlanabileceklerini düşündükleri seçeneklerin çoğunun 1945 sonrası dönemde artık var olmadığını iddia etmektedir. Neo-liberal bakış açısına göre çağın mantığı, piyasaların mümkün olduğunca bağımsız olması, fiziksel kontrollerle planlamanın işlemediği ve işlemeyeceği ekonomilerin dünyaya mümkün olduğunca açık olması gerektiğidir.¹⁷

Neo-liberal bakışın dış ticareti savunmak için ortaya koyduğu açıklamanın temelinde, uluslararası ticaret alanında iktisatçılar arasında kabul görmüş karşılaştırmalı üstünlükler teorisi vardır. Oysa bu teoriye olan eleştiriler, teknoloji, endüstriyel yapı, makroekonomik koşullar ve emek ve sermayenin hareketliliği ile ilgili özgül ve gerçekçi olmayan varsayımı içerisinde barındırmaktadır. Yapılan birçok araştırma, bu koşulların gerçekte pek çok ülkede geçerli olmadığı yönündedir ve bu ülkelerin çoğu da gelişmekte olan ülkelerdir. Sanayileşmiş ülkelerle serbest dış ticaretin, gelişmekte olan ülkelerin uzun vadeli ekonomik performansına zarar vereceğini savunan dış ticaret teorilerinden Genç Endüstriler Tezi, serbest dış ticaret koşullarında görece yoksul ülkelerin, ulusal gelirlerini kısa vadede en yüksek düzeye ulaştırabilecek malların üretiminde uzmanlaşacağını kabul etmekle beraber bu uzmanlaşma biçiminin, yoksul ülkelerin uzun vadede büyümesini ve gelişmesini engelleyeceğini belirtmektedir. Meksika'nın

¹⁶ Heywood, 2013, s. 126-130.

¹⁷ Chris Brown ve Kirsten Ainley, **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, Arzu Oyacı (Çev.), Yayın Odası, İstanbul, 2006, s. 156-158.

NAFTA deneyiminin örnek verildiği bu açıklamada özellikle gelişmekte olan ülkelere, sanayileşmiş ülkelerle dış ticaret yapmak durumundaysa bu süreci uygun gümrük vergileriyle diğer dış ticaret koruma araçlarını ve teşviklerini seçip kullanarak özenle yürütmesi tavsiyesi yapılmaktadır.¹⁸

1.1.2.3. Gelişimci-devlet Yaklaşımı

Bazı ülkeler, devletçi ve neo-liberal yaklaşımların içinde yer alan unsurların bir araya getirildiği melez gelişme stratejilerini benimsemişlerdir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Japonya modeline dayandırılan gelişimci-devlet yaklaşımı, bazı ülkelerde yüksek ekonomik büyümenin sağlanmasında oldukça etkin olmuştur. Ancak 1990'lardan itibaren ortaya çıkan ekonomik krizler, birçok gelişmekte olan ülkede büyümenin ve ekonomik istikrarın sağlanmasında gelişimci devlet anlayışının sorgulanmasına neden olmuştur.

Gelişimci devlet yaklaşımı, üç strateji çerçevesinde uygulanmaktadır. Bu stratejilerden ilki, devlet destekli ihracata yönelik kapitalizmdir. Burada, kapitalizm korunur ve neo-liberalizmde olduğu gibi firmalar üzerinde devletin müdahalesi minimize edilir. Fakat devlet, firmalara güçlü destekler vererek, eğitim üzerinden emeği şekillendirerek, malların ihracatını teşvik eden vergileme ve harcama politikaları devreye sokarak ve tasarruf ve yatırımları teşvik ederek müdahaleci davranmaktadır. Diğer strateji, uygun piyasaları hedeflemektir. Uluslararası piyasada başarılı bir şekilde satılabilecek özel malların üretimini yapmak için firmalar ve devlet ortak çalışmaktadır. Üçüncü strateji olan tarım desteği ise küçük ölçekli özel çiftçilere toprağın verilmesi, yurtiçi gıda üretiminin sübvansede edilmesi ve ithal gıda ürünlerine tarifeler

¹⁸ Bkz.: Ha-Joon Chang ve Ilene Grabel, **Kalkınma Yeniden**, Emre Özçelik (Çev.), İmge Kitabevi, Ankara, 2011, s. 86-87.

konulması gibi yurtiçi yiyecek üretiminin hükümet politikaları ile desteklenmesini içermektedir.¹⁹

1.1.2.4. Uluslararası Siyasal Ekonomi İçinde Bağımlılık

Birçok gelişmekte olan ülke, kolonyal sonrası dönem sürecinde yüksek ekonomik büyümeyi korumada sadece mütevazı olarak değerlendirilebilecek bir başarı sağlamıştır. Bazı akademisyenler, gelişmekte olan ülkelerin karşılaştıkları problemlerin nedenleri olarak gelişmiş ülkelere karşı ekonomilerinin savunmasız olmasına ve bağımlılığa işaret etmiştir. Bu yaklaşım, bağımlılık yaklaşımı veya dünya sistem teorisi olarak bilinen açıklamalarda açıkça vurgulanmıştır.²⁰ Bu bağlamda temel sorunlardan birisi, 20. Yüzyıl'ın ortalarından itibaren kapitalist ülkelerin refahlarını sürdürmeleri, özellikle sermaye, piyasalar ve fiyatlar ve teknolojinin bütünüyle kontrolünün sağlanmasıyla gelişmekte olan ülkeleri sömürmeleri olarak belirlemektedir. Yine küresel ekonomik sistemde ekonomik hiyerarşi olduğu varsayılmakta, çevre ve merkez tanımlamasında Brezilya, Meksika, Güney Afrika ve Tayvan gibi ülkeler yarı çevre olarak tanımlanmaktadır. Bu ülkelerin ekonomik aktörleri, çevreden çıkar sağlayabilmekte ve merkez ülkelerin sömürülerine sınırlama getirebilmektedirler.²¹

Uluslararası siyasal ilişkilerde bağımlılığı, Birleşmiş Milletler sonrası yeni dünya düzeni arayışlarında değerlendirmek önemlidir. II. Dünya Savaşı

¹⁹ Bkz: Danziger, 2007, s. 270-271.

²⁰ Bağımlılık yaklaşımı, gelişme süreci içine geç giren ülkelerin, mevcut dünya ekonomisinin geçmişteki dünya ekonomisine göre çok farklı olması nedeniyle şimdiki gelişmiş ülkelerde var olan güçlü ekonomik büyümeyi oluşturan aynı süreçleri takip edemeyeceklerini açıklamaktadır. Dünya Sistem Teorisi, dünyadaki tüm ekonomilerin ve toplumların birbirine organik bir şekilde bağlı olduğunu savunmaktadır. Merkezde yer alan gelişmiş ve erken kapitalistleşmiş ülkeler, sermaye transferine ihtiyaç duyan az gelişmiş ülkelerin kaynaklarını kendi çıkarları adına merkeze aktarmaktadırlar. Bkz: Immanuel M. Wallerstein, **World-systems Analysis: An Introduction**, Duke University Press, 2004. Bağımlılık teorisinin eleştirisi ile ilgili olarak bkz.: Robert Gilpin, **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası**, Murat Duran ve Diğerleri (Çev.), Kripto Yayınları, Ankara, 2011, s. 348-350.

²¹ Danziger, 2007, s. 273-274.

sonrasında dünyayı bir çatı örgüt çerçevesinde kontrol altına alacak bir düzen anlayışını savunanlar, kendilerini işlevselciler olarak adlandırmışlardır.* Bu durum, sosyologlar tarafından sanayi toplumunu açıklamak için öne sürülen kuramların, uluslararası ilişkilere uyarlanması olarak değerlendirilmiştir. Yapısalcı-işlevselci kuramın devletler düzenine uygulama girişiminde, Comte veya Durkheim'in derinliğinin olmadığı vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, düşünce tarihinde Platon'dan beri bilinen ama Comte, Durkheim gibi sosyolojinin kurucularınca geliştirilen ve toplumu bir canlı organizma gibi farklı unsurların etkileşim sahası olarak gören anlayıştan esinlenmiştir. Yeni devletler düzeni, bu düşünürlerin açtığı yoldan giderek dünya toplumunun bileşenlerini birbirini etkileyen ve bağımlı öğeler şeklinde kurgulamaktadır. Bu durumun fiiliyata geçirilmiş hali Avrupa Birliği'dir. Bu bağlamda federalizm ve yeni-işlevselcilik, 1945'ten beri bütünleştirme düşüncelerine deneme sahası olarak Avrupa'yı seçmişlerdir.²²

Yapısal işlevselciliğin uluslararası alana uygulanması, ulus-devletin hedeflere ulaşmada yeterli görülmemesi ve yeni siyasal kurumların oluşturulması gerekliliğindendir. Bu yeni siyasal kurumların, sosyal alanlarda sınır aşan faaliyetler göstermesi beklenmiştir. Uluslararası örgütlerin etkilerinin yayılmasının, dünya çapında bir entegrasyonu kolaylaştıracağı varsayılmıştır. Deutsch, geliştirilmeye çalışılan bu bütünleşmeyi *güvenlik camiası* olarak adlandırmıştır. Bu açıklamaya göre insan grupları, bu topluluğa gerektiğinde zor araçlarıyla barışın sağlanması beklentisiyle katılmaktadırlar. Deutsch, işlevselcilerden ayrı olarak tek bir otorite altında toplanmaktan çok bütünleşme ve uyumu önemsemiştir. Birleşik Avrupa oluşturma başarısı, dünyanın başka bölgelerinde de benzeri durumların

* Uluslararası kurumlara dair 20. Yüzyılda ortaya çıkmış en önemli yaklaşım olan işlevselcilik, kapsam olarak realizme yakındır, ancak geçmiş diplomatik gelenek ile bağlantısının azlığı nedeniyle realizmden ayrılmaktadır. David Mitrany işlevselciliğin en önemli ismidir ve onun dünya hakkındaki açıklamaları, Joseph Nye, Ernest Haas, J. P. Sewell, Paul Taylor, A. J. R. Groom gibi bilim adamları tarafından ele alınmıştır. Yine Mitrany'nin düşüncelerini John Burton, Christopher Mitchell ve Michael Banks gibi *dünya toplumu* kuramcıları da kendine özgü bir biçimde incelemiş, vaka analizleri ve kuramsal çalışmalarda kullanmıştır. İşlevselcilikle ilgili bkz.: Brown ve Ainley, 2006, s. 108-111.

²² İlyas Doğan, **Parçalayan Küreselleşme**, Yetkin Basımevi, Ankara, 2006, s. 279-280.

desteklenmesini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Latin Amerika’da özerk çıkar grupları ve siyasal partiler üzerinde teknokrat elitler aracılığıyla baskı kurulmaya çalışılmıştır. Ancak bu uygulama, 1960’larda kolonilerin bağımsızlık kazanması sonrası ortaya çıkan kuzey-güney bölünmüşlüğüne çözememiştir. Buradan hareketle Cox’a atfen yeni işlevselci görüş, batılı kapitalist güçlerin teknik konuları siyasallaştırarak, Doğu Bloğu ve *üçüncü dünya ülkeleri** karşısında strateji üretmeye dönük bir proje olarak değerlendirilmektedir.²³.

Sonuçta bağımlılık teorisi, nispeten yoksul devlet veya bölgelere bağımlılık ve azgelişmişliği dayatan uluslararası kapitalizm içindeki yapısal dengesizlikleri vurgulayan neo-Marksist bir teoridir. Marksisme olan ilgi, küresel yoksulluk ve eşitsizlik örüntülerini açıklamak için neo-Marksist teorilerin kullanılması yoluyla 1970’li yıllarda yeniden canlanmıştır. Bu teori, 1945 sonrası dönemde geleneksel emperyalizmin yerini bazen ekonomik

* Gelişmiş Ülkeler, Az Gelişmiş Ülkeler, Kuzey Ülkeleri, Güney Ülkeleri, Birinci, İkinci, Üçüncü Dünya Ülkeleri gibi sınıflandırmalar, yaygın olarak kullanılmasına karşın Batıyı merkez aldığı ve tüm dünya toplumlarını onun karşısında konumlandığından nesnel ve gerçekçi görülmemektedirler. Orta Doğunun ya da Latin Amerika’nın adlandırılmasını da bu bağlamda düşünmek gerekmektedir.

Siyaset bilimi bakış açısıyla dünya, 1917’den bu yana üç dünyaya bölünmüştür. 1989’dan sonra ise Birinci, İkinci ve Üçüncü Dünya betimlemeleri daha başka anlamlar kazanmıştır. Habermas’ın belirttiği üzere günümüzde *Üçüncü Dünya*, mafya ya da kökten dinci dolaylı güçlerin, iç düzeni sarstığı bölgelerden oluşmaktadır. Bu güçler, devlet alt yapısının ve iktidar tekelinin (Somali gibi) neredeyse hiç gelişmemesine ya da sosyal gerginliklerin artması ve siyasal kültürdeki hoşgörü bilincinin azalması sonucunda (Yugoslavya gibi) iyice çökmesine neden olmaktadır. Bu toplumlar, milli, etnik ve dini açıdan parçalanma süreciyle karşı karşıya kalmışlardır. Habermas, özellikle son zamanlarda dünya kamuoyunun ilgi odağından oldukça uzak yaşanan savaşların, daha çok böyle bir iç savaş niteliği taşıyan savaşlar olduğunu belirtmektedir. *İkinci Dünya* ve *Birinci Dünya* devletlerinin içeriği için ayrıca bkz.: Jürgen Habermas, “*Öteki*” Olmak, “*Öteki*”yle Yaşamak, İlknur Aka (Çev.), 5. Baskı, YKY, İstanbul, 2010, s. 89-90.

Heywood, *Üçüncü Dünya* teriminin, dünyanın Soğuk Savaş sırasında *Birinci Dünya* olarak anılan kapitalist veya *İkinci Dünya* olarak anılan komünist kategorisine girmeyen kısımlarına dikkat çektiğini belirtmektedir. Afrika, Asya ve Latin Amerika’nın az gelişmiş ülkeleri, ekonomik olarak bağımlı olmaları ve yaygın yoksulluk sorunu yaşamaları anlamında *Üçüncü Dünya* olarak görülmektedirler. Bu terim içerisinde aynı zamanda *Birinci* ve *İkinci Dünya* arasında yürütülen jeopolitik mücadelenin savaş alanı olması nedeniyle *Üçüncü Dünyanın* ‘bağılantısız’ olmasını da barındırmaktadır. Bu terim, aşağılayıcı ideolojik çağrışımların, ortak sömürge geçmişinin öneminin azalmasının ve özellikle Asya’daki ekonomik gelişmenin bir sonucu olarak 1970’lerden itibaren yavaş yavaş terk edilmiştir. Bkz.: Heywood, 2013, s. 66.

²³ Doğan, 2006, s. 280-281.

emperyalizm veya daha spesifik olarak *dolar emperyalizmi* olarak görülen yeni sömürgeciliğe bırakmasının boyutlarını vurgulamaktadır.²⁴

1.1.3. Siyasal Gelişmeye Genel Bir Bakış

Siyasal gelişmenin özellikleri sunulurken siyasal gelişmeyle ilgili literatür üzerine yoğunlaşmak yerine siyasal gelişmenin ne olduğu üzerinde durmak daha anlamlı görünmektedir. Bu bağlamda gelişmenin özelliklerinde siyasal gelişme araştırmalarının genel niteliği verilerek, siyasal gelişme ile ilgili temel konular ele alınmıştır.

Siyasal gelişme araştırmalarının kökleri, 1950'lere gitmekle birlikte bu araştırmaların bilinçli olarak kavramsallaştırılması ve sistemleştirilmesi 1960'larda gerçekleşmiştir. 1960'ların ilk yıllarında bir yandan bölge araştırmaları, bir yandan *davranışsal devrimden* kaynaklanan sonuçlar bir araya getirilerek siyasal gelişme ile ilgili bir odaklanma gerçekleştirilmiştir.²⁵

²⁴ Heywood, 2013, s. 101.

²⁵ 1960'lardaki siyasal gelişme araştırmaları için eklektik sıfatını kullanan Huntington ve Domínguez, siyasal gelişmenin tahlilinde en az üç belli başlı okul olduğunu vurgulamaktadırlar. Sistem-fonksiyon yaklaşımı, sistem teorisiyle yapısal fonksiyonculuk unsurlarını birleştirmekte ve Talcott Parsons'un çalışmalarından kaynaklanarak büyük ölçüde onun tahlillerinden etkilenmektedir. Bu yaklaşım, Marion J. Levy, **Modernization and the Structure of Societies: A Setting for International Affairs**, Princeton University Press, 1966; David Easton, **The Political System**, Knopf, New York, 1953; David Easton, **A Framework for Political Analysis**, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1965; David Easton, **A Systems Analysis of Political Life**, Wiley, New York, 1965; Gabriel Almond ve G. Bingham Powell, **Comparative Politics: A Developmental Approach**, Little, Brown, Boston, 1966; Gabriel Almond, **Political Development**, Little, Brown, Boston, 1970; David Apter, **The Politics of Modernization**, University of Chicago Press, 1965; David Apter, **Choice and the Politics of Allocation**, Yale University Press, New Haven, 1971; Leonard Binder, **Iran: Political Development in a Changing Society**, University of California Press, 1962; Fred W. Riggs ve Dayton D. MacKean, **Administration in Developing Countries: The Theory of Prismatic Society**, Houghton Mifflin, Boston, 1964 gibi çalışmalarda izlerini göstermiştir. Siyasal süreç yaklaşımı, milli toplumların karşılaştırmalı sayısal analizi yoluyla, siyasal davranış ve süreçlerle, kentleşme, sanayileşme ve artan kitle haberleşmesi alıcılığı gibi sosyal süreçler arasında ilişki kurmaya çalışmıştır. Onun izleri de Daniel Lerner, **The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East**, Free Press, New York, 1958; Karl W. Deutsch, "Social Mobilization and Political Development", **American Political Science Review**, Vol. 55, No. 3, 1961; Raymond Tanter, "Toward A Theory of Political Development", **Midwest Journal of Political Science**, 11, 1967;

Pye, 1965 yılında yaptığı çalışmada siyaset biliminde o dönemde siyasal gelişme kavramı üzerinde ciddi bir karmaşanın olduğuna dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, on değişik siyasal gelişme tanımlaması* irdelenmiş ve kavramın üç önemli özelliğinin altı çizilmiştir. Bunlar, eşitlik endişesi, siyasal sistemin kapasitesi ile ilgili endişe ve toplumsal örgütlenmelerin farklılaştırılması veya uzmanlaşmasına ilişkin endişedir. Bu üç özellik genellikle siyasal gelişmenin belirgin görünüşleri ile ilişkilidir ki bunlar, siyasal kültür denklığı, otoriter hükümet yapıları için kapasite problemleri ve otoriter olmayan yapılar için farklılaşma sorunudur. Pye, çalışmasında son değerlendirme olarak siyasal gelişme problemlerinin siyasal kültür, otoriter yapı ve genel siyasal süreç arasındaki ilişki etrafında döndüğünü belirtmektedir.²⁶

Siyasal gelişme araştırmaları olarak sınıflandırılabilir literatürde Huntington ve Domínguez, siyasal gelişmenin dört farklı genel şekilde kullanıldığına dikkat çekmektedir. Bunlardan coğrafi, gelişmekte olan ülkelerin (Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki yoksul ve az sanayileşmiş

Martin C. Needler, **Political Development in Latin America: Instability, Violence, and Evolutionary Change**, Random House, New York, 1968; Phillips Cutright, "National Political Development: Its Measurement and Social Correlates", **Politics and Social Life**, Houghton Mifflin, Boston, 1963; Hayward R. Alker, Jr., "Causal Inference and Political Analysis" **Mathematical Applications in Political Science**, J. L. Bernd (Ed), Southern Methodist University Press, Dallas, 1966 ve daha birçok eserde ifade bulmuştur. Karşılaştırmalı tarih yaklaşımı ise daha geleneksel bir yaklaşımla sistematik titizlik konusunda yoğun çabaları birleştirmiştir. O da Cyril E. Black, **The Dynamics of Modernization**, Harper&Row, New York, 1966; S. N. Eisenstadt, **Modernization: Protest and Change**, Modernization of Traditional Societies Series, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1966; Seymour Martin Lipset, **The First New Nation**, Basic Books, New York, 1963; Barrington Moore, Jr., **Social Origins of Dictatorship and Democracy**, Beacon Press, Boston, 1966; Dankward A. Rustow, **A World of Nations**, The Brookings Institution, Washington, D.C., 1967; Reinhard Bendix, **Nation-Building and Citizenship**, Wiley, New York, 1964; Pye ve Sosyal Bilim Araştırma Konseyi'nin Karşılaştırmalı Siyaset Komitesi'nin eserlerinde görülmüştür. Huntington ve Domínguez, bu yaklaşımlardan her birinin üstünlükleri ve sınırlılıkları olduğunu, üçünün bir arada siyasal gelişme süreçlerine o dönem için önemli yeni ışık tuttuklarını belirtmişlerdir. Bkz.: Samuel P. Huntington ve Jorge I. Domínguez, **Siyasal Gelişme**, Ergun Özbudun (Çev.), Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1975, s. 1-4.

* Bu dönemle ilgili olarak Pye, siyasal gelişmeyle ilgili literatürde uzlaşının olmadığına dikkat çekmektedir. Bu farklı yaklaşımların siyasal gelişmeyi, ekonomik gelişmenin siyasal ön şartı olarak, yine sanayi toplumlarının siyasal tipolojisi olarak, siyasal modernleşme olarak, ulus-devlet uygulamaları olarak, idari ve yasal gelişme olarak, kitlesel mobilizasyon ve katılım olarak, demokrasinin inşası olarak, istikrarlı ve sistemli değişim olarak, mobilizasyon ve güç olarak ve sosyal değişimin çok yanlı sürecinin bir görünümü olarak ele aldıklarına değinmektedir.

²⁶ Lucian W. Pye, "The Concept of Political Development", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 358, No.1, 1965.

lkeler) siyasal süreçlerini kısa yoldan anlatmak anlamındadır. Türevsel şekilde siyasal gelişme, daha geniş kapsamlı modernleşme sürecinin siyasal yönlerini ve sonuçlarını ifade eden bir kavram olarak sunulmaktadır. Bu ekle göre modernleşme, sanayileşme, kentleşme, artan okur-yazarlık ve kitle haberleşmesi alıcılığını, ekonomik büyüme, daha büyük sosyal ve mesleki hareketlilik ve bunlara ilişkin süreçleri içermektedir. Amaçsal şekilde siyasal gelişme, siyasal sistemin amaç veya durumlarından birine veya bazılarına doğru bir değişim olarak tanımlanmaktadır. Fonksiyonel şekilde ise siyasal gelişme, modern bir sanayi toplumuna özgü bir süreç yönünde bir değişim olarak görülmüştür. Bu bağlamda siyasal gelişme farklı şekillerde tanımlanmıştır. Huntington ve Domınguez'in belirttiği üzere siyasal gelişme, neyin gelişmesinden çok, neye doğru gelişme sorunu üzerine odaklanmalıdır. Böylece anlamlı olan, siyasal demokrasi ve siyasal istikrarın kendi yönlerindeki gelişimin üzerinde durulmasıdır.²⁷

Siyasal gelişme, siyasal sistem içinde daha kapsamlı yeteneklerin ortaya çıkışını ifade etmekte ve bu anlamda özellikle siyasal yapılar ve süreçlerin, ulusal faaliyetleri idare etmede ve çevreye tepki vermede daha uzmanlamı ve daha etkin olacağı beklenmektedir. Yine siyasal gelişme, devlet içinde gücün konsantrasyonunu sağlamakta ve uzmanlamı bir siyasal yapıyı gerektirmektedir. Bu bağlamda temel siyasal fonksiyonlar, yasama organı, yürütme organı, siyasal partiler ve baskı grupları gibi karmaşık, organize olmuş siyasal kurumlar aracılığıyla yerine getirilmektedir. Bireyler, siyasal sistem ve devletle birlikte gcl bir kimlik geliştirmektedirler. Bu ortamda siyasal sistemin, kapsamlı yetenekleri vardır ve nüfustan gelen taleplere cevap vermede ve çevrenin korunmasını sağlamada daha etkin olması beklenmektedir. Organizasyonu daha istikrarlı ve ahenklidir, yapıları daha etkindir ve faaliyetleri hedef ve amaçlarına daha etkin hizmet etmektedir.²⁸

²⁷ Bkz.: Huntington ve Domınguez, 1975, s. 5-7.

²⁸ Danziger, 2007, s. 276-277.

1.1.3.1. Siyasal Gelişme Süreci

Bazı toplumların gelişmesi, plüralist demokratik siyasal sistemler yönünde olurken bazılarınıninki totaliter rejimlerle devam etmiştir. Bu durumu açıklayan birçok değişken mevcuttur ve bu değişkenlerin her biri şüphesiz önem taşımaktadır. Bu bağlamda önemli bir açıklama, modern dünyanın iki büyük ıraksamayla domine edildiğidir. Bunlardan ilki, 1800'den itibaren ortaya çıkan kişi başına gelirdeki ıraksama, diğeri ise demokraside ortaya çıkan daha az tartışılan ıraksamadır. 19. Yüzyılda bazı ülkeler, diğerlerinden daha zengin olmaya başlarken bazı ülkeler de diğerlerine göre daha demokratik olmaya başlamışlardır.²⁹

Bir ülkede demokrasinin ortaya çıkması, o ülkede var olan şartlara bağlıdır ve belirli destek veren kurumlar ve değerler yanında kendi içsel, kendi kendini yenileyen süreç nedeniyle istikrar kazanmıştır. Bu şartlar diğer demokratik ülkelerden farklılaşan bir şekilde olmuştur.³⁰ Uluslar arasındaki demokrasi ilişkisinin tarihi değerlendirmeleri, kültürel faktörlerin ekonomik unsurlardan daha önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece siyasal rejimlerin bütünsel korelasyonunun istatistiksel analizleri, bir İngiliz kolonisinin demokrasi ile yüksek oranda bağlantılı değişkene sahip olduğunu göstermektedir. Birçok eski İngiliz kolonisi, bağımsız olmadan önce seçimlere, siyasal partilere ve hukuk kurallarına sahiptir. Bunun aksine İspanyol, Portekiz, Fransız, Hollanda ve Belçika kolonileri ile eski Sovyet kontrollü ülkeler, devlet yönetiminde dışlanmış grupların aşamalı da olsa sürece dahil edilmesine izin vermemiştir. Bu nedenle demokratikleşme, eski

²⁹ Robinson, 2006, s. 503.

³⁰ Seymour M. Lipset, "Some Social Requisites for Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", **American Political Science Review**, Vol. 53, No. 1, 1959, s. 69. Demokrasinin çatışma ve anlaşma güçleri arasında bir dengeye dayandığını belirten Tocqueville, mahalli idareler ve gönüllü derneklerin bulunmasını, demokratik sistemin istikrarı açısından da şart görmüştür. Bkz.: Alexis de Tocqueville, **Amerika'da Demokrasi**, İhsan Sezal-Fatoş Dilber (Çev.), Yetkin Yayınları, Ankara, 1994.

İngiliz kolonilerinde başka yerlerde olmadığı şekilde aşamalı ve başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Onların bağımsızlık öncesi deneyimleri, sosyalleşme sürecinin bir çeşidi olarak önemlidir ve özgürlüğe geçişi kolaylaştırmaya yardım etmiştir. Bu bağlamda Huntington'ın (1993) *The Clash of Civilizations* çalışmasına atıfla demokrasiye dönüşümlerde dinsel gelenek, farklılaştırma yaratan temel bir faktör olarak ele alınmıştır.³¹ Yine Lipset, Protestan mezhep kültürü ve kapitalizm arasında özellikle Weber tarafından varlığı ortaya konulan bir uyumun söz konusu olduğunu³² ve bu durumun, başlangıç şartları eşit olarak alındığında uluslar arasındaki gelişme farklarını belirlemede yeni bir faktör olarak ele alınması gerektiğini belirtmiştir.³³ Bu fikre göre kapitalist ekonomik büyüme, Protestan bir toplumda en büyük gelişme fırsatını bulmuş ve varlığı demokrasi için hem bir etken hem de zorunlu bir koşul olan kentli sınıfını oluşturmuştur. Protestanlığın bireysel sorumluluk üstünde ısrar edişi, bu ülkelerde demokratik değerlerin ortaya çıkışına yardım etmiş ve kentlilerle monarşiyi saklamak isteyen tahtın arasını açmış, demokrasinin tutucu tabakalarda kabulünü yaymıştır. İstikrarlı demokrasiyle ilgili koşulların en çok Kuzey Batı

³¹ Yeni demokrasilerin meşruluğa ulaşmak için özellikle ekonomik alanda istenen sonuca ulaşması gerektiğine değinen Lipset, çalışmasında dünyada demokrasinin kurumlaşma sürecini etkileyen faktör ve süreçleri tartışmıştır. Bkz.: Seymour M. Lipset, "The Social Requisites of Democracy Revisited: 1993 Presidential Address", **American Sociological Review**, Vol. 59, No. 1, 1994, s. 5.

³² Weber, mezhepler ve toplumsal tabakalaşma ile ilgili olarak, "Bu ... gelişme dönemindeki kapitalizmin, nüfusun gereksinimlerine göre toplumsal ve mesleki tabakalaşmayı düzenlemek için serbest gelişme döneminde elini uzattığı her yerde söz konusudur; serbestlik ne denli güçlüyse, dini istatistiklerdeki bu sayısal görünüş de kendini iyice belli eder. Protestanların, bütün nüfus içinde sermayeden büyük ölçüde pay almaları, büyük çağdaş endüstriyel ve ticari iş alanlarındaki işletmelerin üst basamaklarında ve yöneticiliğinde bulunmaları, kısmen tarihi temellere bağlanabilir....Ekonomik işlevlere katılma, bazen sermaye sahibi olmayı bazen pahalı bir eğitimden geçmiş olmayı, bazen de her ikisini öngörür....En zenginlerin büyük bir çoğunluğu, imparatorluğun doğal kaynaklar bakımından ya da ilişki ağları bakımından en uygun ve ekonomik olarak en gelişmiş alanları, özellikle de zengin kentlerin çoğu, 16. Yüzyılda Protestanlığı kabul etmiştir; bunların etkileri bugün, Protestanların ekonomik kavgada varolmalarını sağlıyor" görüşünü ortaya koymuştur. Bkz.: Max Weber, **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**, Hil Yayınları, İstanbul, 1985, s. 27-28.

³³ Seymour M. Lipset, "Culture and Economic Behavior: A Commentary", **Journal of Labor Economics**, Vol. 11, No. 1, 1993, s. 340. Kültürün, ekonomik ve siyasal hayatın temel yapısını şekillendirdiği yönünde bir görüş için bkz.: Ronald Inglehart, "The Renaissance of Political Culture", **The American Political Science Review**, Vol. 82, No. 4, 1988, s. 1229.

Avrupa ile oradan çıkmış olan Amerika ve Avusturalasya'nın İngilizce konuşan ülkelerinde bulunması bu bağlamda açıklanmaktadır.³⁴

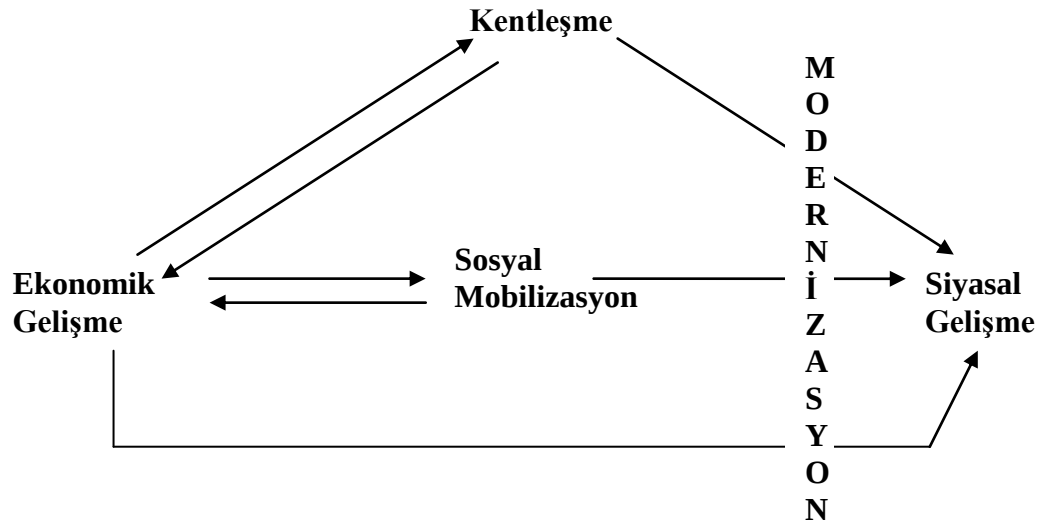
Toplumların, geleneksel safhadan geçiş safhasına, oradan da modern safhaya doğru bir evrim geçirdikleri kabul edilmektedir. Bu safhalardan birinde olup bitenler, siyasal gelişme sürecini ve onun sonucunu diğer safhalarda olanlardan çok daha fazla etkileyebilmektedirler. Yine siyasal değişme süreçleri ve bunların sonuçlarını belirleyen kültürel, sosyal ve siyasal faktörlerin nispi etkileri de siyasal gelişmeyi etkilemektedir. Toplumların siyasal evrimi, iç ve dış ortamından etkileneceğinden, bu ikisinin nispi öncelikleri değişik toplumlarda ve aynı toplumun değişik dönemlerinde farklılıklar taşımaktadır. Bu bağlamda bir toplumun evrimi, onun coğrafyası ve daha önceki tarihi anlamında ortam şartlarına bağlıdır. Erken gelişen toplumlara kıyasla geç gelişen toplumlarda sosyo-ekonomik değişim genel olarak daha hızlı olacağından sosyal gerginlikler daha keskin olabilecektir. Modernleşmede çeşitli siyasal, sosyal ve ekonomik süreçlerin ortaya çıkış sırası, siyasal gelişmeyi önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Rustow'un (1967), siyasal gelişme için en uygun olanın, önce ulusal birliğin, sonra devlet otoritesinin, daha sonra da siyasal eşitliğin sağlanması olduğunu kabul ettiği belirtilmektedir. Modernleşmenin, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal unsurlarındaki değişimin hızı, siyasal kurumlar, süreçler ve katılma açısından önemli sonuçlar oluşturmaktadır. Böylece modernleşme unsurlarındaki değişimin hızı, siyasal gelişmeyi etkileyen değişkenlerden biri olarak değerlendirilmektedir.³⁵

Şekil 1.1, siyasal gelişmenin ortaya çıkma sürecini kavramsallaştırmanın iki farklı yolunu ortaya koymaktadır. Bir perspektiften daha büyük ekonomik gelişme, kentleşme ve sosyal hareketlilik gibi önemli modernizasyon göstergelerindeki ilerlemeler daha gelişmiş siyasal sisteme olan ihtiyacı artırırken, diğer perspektiften siyasal sistemin, sosyal ve

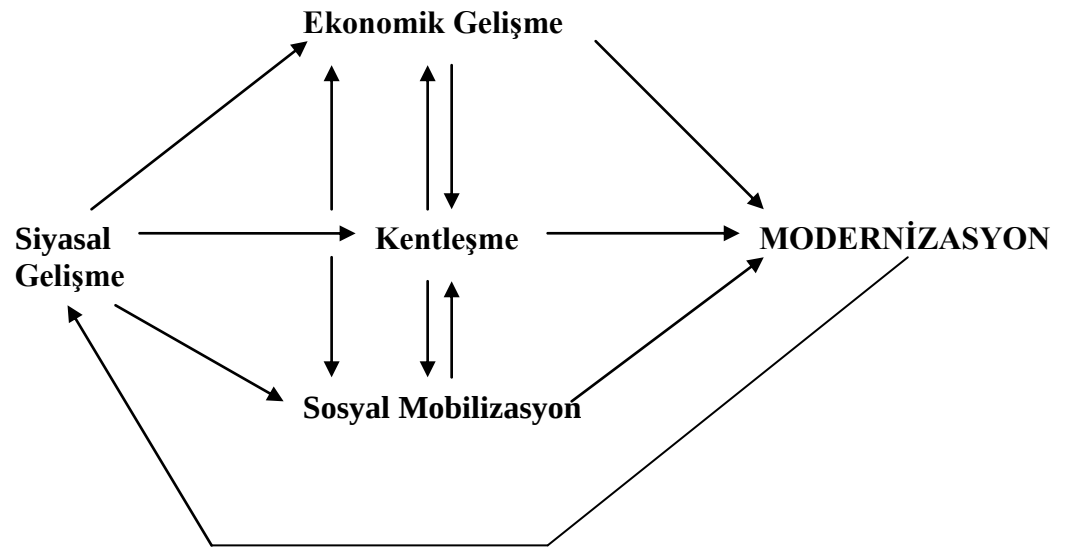
³⁴ Seymour M. Lipset, **Siyasal İnsan**, Mete Tunçay (Çev.), Teori Yayınları, Ankara, 1986, s. 53-54.

³⁵ Huntington ve Domínguez, 1975, s. 14-19.

ekonomik sistemin gelişimine sebebiyet veren önemli bir güç olduğu görülmektedir. Böylece siyasal, sosyal, ekonomik ve diğer alanlardaki değişme ve gelişmenin, birbirleriyle içsel bağımlılık ilişkisi içinde oldukları ve bunların birbirlerini etkiledikleri sonucu çıkartılabilir.

Model A

Model B

Kaynak: Danziger, 2007, s. 278.

Şekil 1.1: Gelişme Modelleri

1.1.3.2. Modernleşme ve Siyasal Gelişme Ayrımı

Demokrasi, istikrar, meşruluk, bütünleşme, eşitlik gibi amaçlara yönelik değişim, siyasal gelişmeyle özdeşleştirilmekte ve genellikle modernleşme sürecinin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Ancak modernleşme ve siyasal gelişme arasında açık bir ayrımın varlığına vurgu yapan Huntington, siyasal örgütlerin ve usullerin kurumlaşması olarak kavramlaştırılan siyasal gelişmenin, modern ve geleneksel toplumlarda görülebileceğini ve aynı zamanda modernleşmenin getirdiği sosyo-ekonomik değişimden genellikle olumsuz yönde etkileneceğini ve sonunda *siyasal bozulmanın*³⁶ ortaya çıkacağını belirtmektedir.³⁷

Dünya üzerinde bazı temel değişimlerin başlangıcının II. Dünya Savaşı'nın sonlandığı tarih olarak kabul edildiği görülmektedir. ABD, ekonomik ve askeri yönden güçlenmiş, Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa ve Çin'i sosyalist rejime geçmeleri yönünde etkilemiştir. Bu olaylar, Batı ülkelerinin ekonomilerini yeniden canlandırmak için acil bir stratejiyi gündeme taşımıştır. Böylece ABD'nin kamu ve özel sektör ekonomik yatırımlarıyla Avrupa ülkeleri ve Japonya, savaşın olumsuz sonuçlarından kurtulmuşlardır. Diğer taraftan Avrupalı güçlerin zayıflaması ve self-determinasyonu korumayı amaçlayan savaş mantığı, 19. Yüzyılın geniş kolonyal imparatorluklarını çökertmiş ve egemen ve bağımsız statüde iddialı devletler yaratmıştır. Bu yeni uluslar, ABD siyasa yapıcılarının iddia ettiği üzere modern dünya ile işbirliğini seçmişlerdir. Bu açıklamayla Valenzuela ve Valenzuela, bazı Batı ülkeleri ve dünyanın geri kalanının çoğunun gelişme deneyiminde güçlü bir zıtlığın nedenini sorgulamakta ve çalışmalarında modernizasyon perspektifinin geliştirilmesine değinmektedirler. Bazı ekonomist, antropolog, sosyolog ve siyaset bilimci tarafından ayrıntılandırılan ve üzerinde durulan bu perspektif, gelişmenin kendi potansiyelini belirlemede yeni ulusların kültürel özelliklerinin dikkate alınması gerektiğini iddia etmektedir. Bu ekonomik

³⁶ Bkz.: Samuel P. Huntington, "Political Development and Political Decay", **World Politics**, Vol. 17, No. 3, 1965.

³⁷ Bkz.: Huntington ve Domínguez, 1975, s. 6.

olmayan faktörler, *üçüncü dünyaya* karşı ABD'nin tepkisini etkileyen kavramsal çatının temel taşı olarak görülmektedir.³⁸

Latin Amerika'nın gelişme problemlerini, neo-klasik ekonomik varsayımlarla açıklamanın zorluğu nedeniyle ABD'li bilim adamları ve uluslararası yöntemlerle ve özellikle Latin Amerika Ekonomik Komisyonu (ECLA)* ve üniversite araştırma merkezleri ile Latin Amerikalı bilim adamları, savaş sonrası bölgeyi etkileyen yaygın ekonomik durgunlukla mücadele etmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda modernizasyon ve bağımlılığın, aynı realiteyi açıklamak arayışında olan iki ayrı perspektif olarak sunulduğu görülmektedir.³⁹

1.2. DEMOKRATİKLEŞME ANLAMINDA SİYASAL GELİŞME

Siyasal gelişme, genellikle siyasal gelişme sürecinin demokrasiye doğru ilerlemesi anlamında ele alınmaktadır. Demokrasinin gelişmesi ise sıklıkla ekonomik gelişme süreciyle ilişkilendirilmektedir. Tarihsel süreçte Lipset, demokratik kurumların varlığı ile yüksek ekonomik gelişme düzeyleri arasında kuvvetli bir korelasyon gösteren veriler ortaya koymuştur. Yine Russet ve Dahl bu ilişkiyi kanıtlayan ek deliller sunmuşlardır. Lipset, karmaşık bir toplumda demokrasiyi, yönetimin görevlilerini değiştirmek için

³⁸ J. Samuel Valenzuela ve Arturo Valenzuela, "Modernization and Dependency: Alternative Perspectives in the Study of Latin American Underdevelopment", **Comparative Politics**, Vol. 10, No. 4, 1978, s. 535-536.

* ECLA, 1984 yılında Latin Amerika ve Karayip Ekonomik Komisyonu (ECLAC) olarak isim değiştirmiştir. ECLA analizcileri, belirli oranda güçsüz ülkelerin dünya piyasasına entegre olmalarına karşı çıkmış ve özerk bir gelişme öğretisi yaklaşımını benimsemişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak bkz.: Torbjorn L. Knutsen, **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, Mehmet Özyay (Çev.), Açılım Kitap, İstanbul, 2006, s. 332-335.

³⁹ ECLA, bölgedeki az gelişmişliği, hammadde ihracatçıları ile imalat sanayi malları ihracatçıları arasındaki eşit olmayan ticaret hadleri ile açıklamıştır. ECLA *doktrini*, Latin Amerika'nın ihracat tabanını çeşitlemeye gitmesi gerektiğini ifade etmiş ve endüstrileşmenin sağlanması için ithal-ikameciliğin kullanılması gerektiği üzerinde durmuştur. Ancak bu gelişme modelinde ortaya çıkan zorluklar sanayileşmeye olan içsel sınırlamalar üzerinde yoğunlaşmayı sağlamıştır. Özellikle eşitsiz bir toprak sahipliği sistemi ve parasal değişkenlerden ziyade yapısal olarak tanımlanan bir enflasyondan bahsedilmiştir. Bkz.: Valenzuela ve Valenzuela, 1978, s. 536, 543.

anayasaya uygun düzenli olanaklar sağlayan bir siyaset sistemi ve nüfusun olabildiğince geniş kısmının, siyasal iktidar için yarışanlar arasında bir seçme yaparak önemli kararları etkilemesine izin veren bir sosyal mekanizma olarak tanımlamıştır. Ancak Lipset, siyaset sisteminin, barış içinde iktidar oyununa izin veren bir değer sistemi niteliklendirmese demokrasinin, kargaşalık olacağını ve yine siyaset oyununun sonucu gerçek otoritenin, belli zaman aralıklarıyla bir gruba verilmesi gerçekleşmezse ortaya demokrasiden çok istikrarsız ve sorumsuz bir yönetimin çıkacağını altını özellikle çizmektedir.⁴⁰

Bir demokrasinin istikrarı, ekonomik gelişmeye olduğu kadar siyasal sistemin etkililiğine ve meşruluğuna da bağlıdır. Lipset, etkililiği, sistemin gerçekteki başarıları yani nüfusun çoğunluğu ve büyük iş çevreleriyle silahlı kuvvetler gibi güçlü gruplar neleri yönetimin görevi sayıyorlarsa bunları yerine getirme derecesi olarak, meşruluğu ise sistemin var olan siyasal kurumlarının topluma en uygun kurumlar oldukları inancını yaratmak ve yaşatmak yeteneğiyle ilgili olarak görmektedir.⁴¹ Böylece siyasal gelişme, hukuk sisteminin ve temsil kurumlarının oluşturulması ve seçimlerin yasalaştırılması olarak da tanımlanabilmektedir. Cutright ise 1963 yılında yaptığı çalışmada bir ülkenin siyasal gelişme seviyesinin, iletişim, ekonomik gelişme, eğitim ve kentleşme düzeyi ile büyük ölçüde ilişkili olduğu sonucuna varmıştır.⁴²

1.2.1. Gelir ve Demokrasi İlişkisi

Değişik toplumların birbirinden farklı siyasal ve ekonomik gelişme yollarını şekillendiren tarihsel faktörler dikkate alındığında gelir ve demokrasi, pozitif ilişki içinde olmalarına rağmen gelirin, demokrasi üzerinde nedensel bir etkiye sahip olmadığı belirtilmektedir. Acemoglu ve diğerlerinin regresyonları,

⁴⁰ Lipset, 1986, s. 25.

⁴¹ Lipset, 1986, s. 59.

⁴² Phillips Cutright, "National Political Development: Measurement and Analysis", **American Sociological Review**, Vol. 28, No. 2, 1963.

son yüzyıllık dönem dikkate alındığında kişi başına gelirin, demokrasinin temel belirleyicisi olduğu ve kişi başına gelirdeki genel bir artışın, kurumlarda iyileşmeler getireceği geleneksel kabulüne önemli bir şüphe katmıştır.⁴³

Ekonomik gelişme ile demokrasi arasında nasıl bir bağlantı olduğu tarihsel süreçte ilgi konusu olmuştur.⁴⁴ Robinson, *Economic Development and Democracy* adlı çalışmasında ekonomik gelişmenin demokrasi üzerinde nedensel bir etki yaratmadığını ancak kişi başına gelir ile demokrasi arasında bir ilişkinin bulunduğunu belirtmiştir. Çalışmada, ekonomik gelişmeyi etkileyen gelişmiş ekonomik kurumlar (mülkiyet haklarının korunması, erkek ve kadınlar arasında ayrımcılığın olmaması, herkesin eşit şansa sahip olduğu, birey veya grupların karşısında eşit olması gibi) aynı zamanda ülkenin demokratik olup olmadığını da belirleyebilmektedir. Demokratik olmayan elitler, tipik olarak ekonomik kurumları kendi çıkarlarını maksimize edecek şekilde dizayn etmeye çalışacaklarından toplumun çıkarlarını ikinci plana iteceklerdir. Böylesi kurumlar, refah için kötü olacaktır, fakat elitler, tercih ettikleri ekonomik kurumları kaybedeceği için demokrasiye geçme konusunda daha az istekli olacaklardır.⁴⁵

Ekonomik gelişme, bir ülkenin daha demokratik olmasına eşitsizliği artırabileceği ve böylece devrim baskısının artması sebebiyle katkıda

⁴³ Daron Acemoglu ve diğerleri, "Income and Democracy", *American Economic Review*, Vol. 98, No. 3, 2008, s. 836.

⁴⁴ Bu konuyu kurumsal ve tarihsel çerçeveye dayandıran bir çalışma için bkz.: John B. Londregan ve Keith T. Poole, "Does High Income Promote Democracy", *World Politics*, Vol. 49, No. 1, 1996. Granger testine göre ekonomik gelişmenin, demokrasiye sebebiyet verdiği ancak demokrasinin ekonomik gelişmeye sebebiyet vermediği ile ilgili bir çalışma için bkz.: Rose E. Burkhardt ve Michael S. Lewis-Beck, "Comparative Democracy: The Economic Development Thesis", *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 4, 1994. Demokratikleşme çalışmalarıyla ilgili olarak Przeworski ve diğerleri, *Democracy and Development*, Cambridge University Press, New York, 2000'de modernizasyonun (özellikle kişi başına gelir seviyesindeki artışın) demokratikleşme sürecinde nedensel bir faktör olmadığını ortaya koymaktadırlar. Bu iddianın aksini savunan bir görüş için bkz.: David L. Epstein ve diğerleri "Democratic Transitions", *American Journal of Political Science*, Vol. 50, No. 3, 2006. Yine ekonomik gelişme düzeyi ve demokrasi ile ilgili bir çalışma için ayrıca bkz.: Evelyn Huber, Dietrich Rueschemeyer ve John D. Stephens, "The Impact of Economic Development on Democracy", *Journal Economic Perspectives*, Vol. 7, No. 3, 1993.

⁴⁵ Robinson, 2006, s. 516.

bulunabilmektedir.⁴⁶ Toplamların, ekonomik olarak geliştiği için kendi vatandaşlarının baskıcı siyasal rejimlerini artık tolere etmeyecekleri Lipset tarafından belirtilmiştir. Kişi başına gelirdeki artış demokrasiye geçişi tetikleyecektir. Yine Lipset, bir ülkenin ne kadar refah içinde olursa demokrasiyi sürdürme şansının o kadar yüksek olacağını ifade etmiştir.⁴⁷ Lipset, ekonomik gelişmenin çeşitli yönlerini (servet, endüstrileşme, kentleşme ve eğitim) açıklayan istatistikler kullanarak Anglo-Sakson dünyasında, Avrupa’da ve Latin Amerika’da az ya da çok demokrat olarak sınıflandırılan ülkelerin ortalamalarını hesaplamıştır. Burada, demokratik ülkelerin ortalama serveti, sanayileşme ve kentleşme derecesi, eğitim seviyesi çok daha yüksek çıkmıştır.⁴⁸

Demokrasinin, ekonomik gelişmenin bir yan ürünü olmadığı ve gelişmenin herhangi bir seviyesinde başlatılabileceğini belirten Przeworski ve Limongi, demokrasinin var olma şansının, ülkenin zengin olması durumunda daha büyük olacağı görüşündedirler. Onlar, hatta ülkenin halihazırdaki refahı bile belirleyici değildir görüşündedirler. Bu durumu, demokrasi, kişi başına gelir seviyesi 1000 dolardan daha az olan büyüyen bir ekonomide, ekonomik olarak gerileyen 1000 dolar-2000 dolar arasında kişi başına gelire sahip bir ülkeden muhtemelen daha iyi durumdadır şeklinde belirtmektedirler. Eğer gelişmeyi sağlamada başarılı olurlarsa, demokrasi daha yoksul ülkelerde bile varlığını sürdürebilecektir. Burada önemli olan, diktatörlüğün gelişmeyi

⁴⁶ Simon Kuznets, “Economic Growth and Income Inequality”, **The American Economic Review**, Vol. 45, No. 1, 1955.

⁴⁷ Lipset, 1959, s. 75; Lipset, 1986, s. 29. Przeworski ve diğerleri (2000), modernizasyon teorisinde siyasal rejimlerin, kişi başına gelir arttığı için demokrasiye dönüşmediğini ve demokratik dönüşümlerin tesadüfi ortaya çıktığını belirtmektedirler. Ancak belirttikleri üzere bir kez ortaya çıktıklarında, yüksek kişi başına gelir seviyesine sahip demokratik ülkeler demokratik kalmayı sürdüreceklerdir. Bkz.: Epstein ve diğerleri, 2006.

⁴⁸ Bkz.: Lipset, 1986, s. 29-43. Gelişmede medyanın rolünü alışan Lerner (1958), daha yüksek geliri kontrol etme anlamında aydın, kentli ve daha iyi toplamları modern toplum olarak kabul etmiştir. Rostow (1960), Kuznets (1966) ve Chenery ve Taylor (1968), ekonomik modernizasyon üzerinde durmuşlar ve bunu, yapısal değişimin önemine vurgu yaparak ve tarım ekonomisinin zayıfladığı ve kentsel sanayinin yükselmiş olduğu kişi başına gelir seviyesinin yüksekliliği ile ilişkilendirerek yapmışlardır. Bkz.: Epstein ve diğerleri, 2006, s. 552.

sağladığı varsayımından hareketle⁴⁹, gelişme de demokrasiye sebebiyet vereceğinden, diktatörlüğü desteklemeden demokrasinin güçlendirilmesi gerekeceğidir. O halde gelişme ile birlikte demokrasinin yoksul ülkelerde ortaya çıkma durumu söz konusu olabilecektir.⁵⁰

1.2.2. Siyasal Kurumlar ve Karşılaştırmalı Gelişme

Siyasal kurumların nitelik kazanması, biçimsel örgüt ve usullerin istikrarlı, tekrarlanan ve kendilerine değer verilen davranış örüntüleri haline gelmeleri ölçüsünde gerçekleşmektedir. Toplamların evrimi dikkate alındığında siyasal kurumların gelişmesi ve bozulması, önemli konulardan biri olarak görülmekte ve siyasal gelişme de siyasal kurumsallaşma şeklinde algılanabilmektedir. Oysa siyasal gelişme kavramının değerlerle ilgili olması, kurumlaşmanın analitik ve değer yargılarından uzak özelliği bu özdeşliği çok anlamlı kılmamaktadır.⁵¹ Ancak siyasal kurumsallaşmanın genel düzeyi ve bu kurumların ne derece demokratik oldukları veya olmadıkları, ekonomik büyümenin hız ve niteliğini, servet ve gelir dağılımını etkilemektedir.

Kurumlardaki ve mülkiyet haklarındaki farklılıkların, ülkeler arasındaki kişi başına gelir farklılığın sebeplerinden olduğu Acemoğlu, Johnson ve Robinson tarafından vurgulanmıştır. Daha iyi kurumları olan ülkeler, daha güvenli mülkiyet haklarına, daha az problemlili politikalara, fiziksel ve insan sermayesine daha fazla yatırım yapılmasına imkan verecek ve daha yüksek seviyede bir gelire ulaşmak için bu faktörleri daha etkin kullanacaktır.

⁴⁹ Bununla ilgili olarak Huntington ve Nelson, siyasal katılımın en azından geçici olarak ekonomik gelişmeyi teşvik etmek için düşük bir seviyede tutulması gerekliliğini vurgulamaktadır. Galenson, daha demokratik hükümet kaynaklarının daha fazla olarak yatırımdan tüketime doğru sapmasına neden olur görüşündedir. De Schweinitz'e göre az gelişmiş ülkeler, ekonomik olarak büyümek isterlerse siyasal konulardaki demokratik katılımı sınırlandırmalıdır. Bkz.: Adam Przeworski ve Fernando Limongi, "Modernization: Theories and Facts", **World Politics**, Vol. 49, No. 2, 1997, s. 177.

⁵⁰ Przeworski ve Limongi, 1997, s. 177-178.

⁵¹ Huntington ve Domínguez, 1975, s. 61.

Kurumsallaşmanın nasıl bir sorun olduğu, Kuzey ve Güney Kore ve Doğu ve Batı Almanya örnekleri ile açıklanmıştır. Bu ülkelerin birbirlerinden farklı yollar takip etmeleri nedeniyle farklı ekonomik sonuçlara ulaştıkları görülmüştür. Sonuçta çeşitli sebeplerle farklı ülkeler, kurumları ve kişi başına gelirleri itibarıyla birbirlerinden farklı olmuşlardır.⁵²

Amerika kıtasının genelinde uzun dönem gelişme yollarındaki farklılıkların geleneksel açıklaması, büyük ölçüde ulusal miras veya dindeki farklılıklara dayandırılmıştır. Oysa Engerman ve Sokoloff, temel ekonomik kurumların zaman içinde nasıl oluştuğunu açıklamada refah, insan sermayesi ve siyasal süreçteki eşitsizlik derecesinde çelişen ilişkiye vurgu yapmış ve eşitsizlik bağlamındaki bu farklılıkların kökenlerinin, başlangıç faktör donanımındaki farklılığa (Avrupa kolonizasyon dönemine kadar gider) dayandığını iddia etmişlerdir.⁵³

⁵² Daron Acemoglu, Simon Johnson ve James A. Robinson, “The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation”, **American Economic Review**, Vol. 91, No. 5, 2001. Kurumlar ve karşılaştırmalı gelişme çalışmaları ile ilgili literatür için bkz.: Stanley L. Engerman ve Kenneth L. Sokoloff, “The Evolution of Suffrage Institutions in the New World”, **Journal of Economic History**, Vol. 65, No. 4, 2005; Stanley L. Engerman ve Kenneth L. Sokoloff, “Debating the Role of Institutions in Political and Economic Development: Theory, History, and Findings”, **Annual Review of Political Science**, Vol. 11, 2008; Adam Przeworski ve Carolina Curvale, “Political Institutions and Economic Development in the Americas: The Long Run”, http://econ.as.nyu.edu/docs/IO/2800/salamanca_en.pdf; Dani Rodrik, Arvind Subramanian ve Francesco Trebbi, “Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development”, <http://www.nber.org/papers/w9305>.

⁵³ Burada ekstrem eşitsizliğin ilki, kölelerin kullanıldığı üretim ekonomilerini ihtiva eden yüksek değerli mallar ve şeker tarımı için iklim ve toprağın uygunluğudur. Diğeri, yerli Amerikalıların yüksek konsantrasyonunun varlığıdır. Bu şartların varlığı, Avrupalı atalarının nispeten küçük bir elitin refah, insan sermayesi, siyasal gücün önemli bir kısmını elinde tuttuğu ve geniş nüfus kitlesi üzerinde ekonomik ve siyasal baskınlığını oluşturan toplumların oluşumunu cesaretlendirdiği belirtilmiştir. Yine bu şartlardan en az birine sahip olan yeni dünya kolonilerinin hemen hemen her şey dahil listesinde bulunmayanların Kuzey Amerika kıtasının kuzey kısmındaki İngiliz ve Fransız iskancılar olduğuna dikkat çekilmiştir. Bkz.: Stanley L. Engerman ve Kenneth L. Sokoloff, “Factor Endowments, Inequality, and Paths of Economic Development among New World Economies”, National Bureau of Economic Research, 2002, Working Paper 9259, <http://www.nber.org/papers/w9259>. ABD ve Latin Amerika’nın gelişme biçimleri arasındaki en önemli ayrımlardan biri, farklı iç kolonileştirme sistemi olarak görülmektedir. Kuzeyin varlıklı, Güneyinse yoksul olmasını açıklamak için Río Bravo sınırının yalnızca coğrafi bir sınır mı olduğu, dengesizlik ABD’nin emperyalist genişlemesinden mi yoksa daha öncelerden mi doğmuştur gibi sorulara cevap vermek gerekmektedir. Galeano, bu sorulara Kuzey ve Güneyde kolonilerin içindeki toplumların birbirlerinden farklı ve ayrı amaçlara hizmet ettikleri şeklinde cevap vermektedir. Mayflower gemisinin getirdirdiği göçmenlerin, okyanusu efsanevi hazineler bulmak ya da Kuzeyde daha az bulunan yerli işgücünü sömürmek için geçmediği belirtilmektedir. Amaçları aileleriyle Yeni

Avrupa kolonizasyonundan bu yana ABD ve Kanada'nın, diğer Yeni Dünya ekonomilerinden neden ve nasıl farklı bir gelişme yolu takip ettiği uzun dönem var olan bir sorunsal olmuştur. Bu toplumlar, tarihlerinde kişi başına yüksek üretim seviyesinde olmanın avantajını yaşamış ve onların büyük bir çoğunluğu 19. Yüzyılın ortaları itibariyle onların eski dünya liderlerinden bağımsızlıklarını kazanmışlardır.⁵⁴

1.2.3. Anayasal Düzen ve Demokrasi İlişkisinin İçselliği

Habermas, hukuk devleti ve demokrasiyi birbirinden tamamen farklı konular olarak ele almaktadır. Öncelikle siyasal egemenliğin her bir biçimi hukuksal bir yapı esasına dayandırılarak uygulandığından, siyasal gücün daha hukuksal devlet ölçülerinde ıslah edilmediği hukuk düzenlerinin varlığı ve yine hükümet gücünün de daha demokratikleştirilemediği hukuk devletleri

Dünya'ya yerleşip Avrupa'daki hayatlarını ve çalışmalarını sürdürmekti. Bunlar paralı asker değillerdir ve fethetmek için değil kolonileştirmeye gelen öncüler olarak görülmektedirler. Gittikleri yerlerde yerleşim kolonileri kurmuşlar ve Delaware Körfezi'nin güneyinde, Latin Amerika'dakilere benzer köleci bir plantasyon ekonomisi oluşturmuşlardır. Ancak aralarında bulunan önemli bir fark, ABD'de ağırlık merkezi başından beri New England'ın tarım ve endüstri birimleriyken, 19. Yüzyıl'da İç Savaş'ta galip çıkan, Kuzey Amerika uygarlığının çekirdeği New England sakinleri hiçbir zaman Avrupa kapitalist birikiminin sömürgeci araçları rolünü oynamamışlardır ve onların amaçlarının başından beri kendi gelişmeleri ve yeni topraklarının kalkınması olduğu belirtilmektedir. Kuzeyin on üç kolonisi, Avrupa'da endüstriyel gelişimin emek piyasasından attığı kırsal kesim ve zanaatkarlar ordusu için bir sığınak olmuş ve Okyanusun öteki yanındaki bu yeni toplumunun temelini özgür işçiler oluşturmuşlardır. Buna karşılık İspanya ve Portekiz, Latin Amerika'da önemli bir köle işgücüne sahiptir. Bu ülkeler yerlileri köleleştirdikten sonra Afrika'dan da çok sayıda köle ithal etmişlerdir. Yüzyıllar boyunca üretim merkezlerinde her an kullanılabilir bir işsiz kırsal kesim ordusu olmuştur. Değerli madenler ve şeker ihracatındaki yükselme ve alçalmalara bağlı olarak gelişen bir sektörün yanında her zaman düşüşte olan bir sektör de bulunmuştur. Gelişmekte olan için gerekli işgücü de düşüşte olandan sağlanmıştır. Bu yapı günümüzde de devam etmekte ve işsizlerin baskısı bir yandan ücret düzeyinin artmasını önlerken diğer yandan da iç tüketim piyasasının gelişmesini engellemektedir. Yine Kuzey Amerikalı Püritenlerin tersine Latin Amerika'nın sömürgeci toplumunun egemen sınıflarının hiçbir zaman ekonomik gelişmeyle ilgilenmedikleri belirtilmektedir. Karları dışarıdan geldiği için dış ticaret onlar için daha önemlidir. Latifundium ve maden sahiplerinin ve tüccarların tek işlevi, Avrupa'nın altın, gümüş ve gıda maddeleri gereksinimini karşılamaktır. Ürünlerin izlediği yol limanlar ve dış pazarlardır. Böylece Galeano, ABD'nin bütünsel bir gelişme gösterirken Latin Amerika'nın parçalanmasını da Latin Amerika'nın üretim merkezlerinin birbirine bağlı olmamasıyla ve birleşme noktasının çok uzak olan bir yelpaze oluşturmasıyla açıklamaktadır. Yine Kuzeyin on üç kolonisinin doğasının ve toprağının güneydeki gibi olmaması şanssızlığının nasıl bir şans getirdiği ile ilgili olarak bkz.: Eduardo Galeano, **Latin Amerika'nın Kesik Damarları**, Atilla Tokatlı ve Roza Hamken (Çev.), 3. Baskı, Çitilembik, İstanbul, 2006, s. 173-176.

⁵⁴ Engerman ve Sokoloff, 2002.

nedeniyle bu ayrıma başvurmaktadır. O, özellikle hukuk devleti ölçütlerinde olmayan kurumlara sahip devletsel hukuk düzenlerinin mevcut olması gibi demokratik anayasası olmayan hukuk devletlerinin de olduğunu belirtmektedir. Ancak bu durum, normatif açıdan ele alındığında demokrasi olmadan bir hukuk devletinin olacağını söylememektedir.⁵⁵

Bir toplum içinde anayasal* sistemin önemi ve onun siyasal ve ekonomik rolü Plato, Locke, Kant, Mill ve Hegel gibi birçok düşünür tarafından irdelenmiştir. Gerçekten de anayasa, siyasal iktidara güç sağladığı ölçüde ekonomik gelişmeyi etkilemektedir. Bu nedenle eğer eski filozoflara değinilirse anayasanın sadece siyasal özgürlük ilkesi ile değil aynı zamanda ekonomik özgürlük ilkesi ile eşit olduğu görülmektedir.⁵⁶

Teorik düzeyde anayasa ve ekonomi konusundaki tartışma, neo-klasik, Marksist ve kurumsalcı yaklaşımlar aracılığıyla tartışılmaktadır. Böylece klasik okulda verimlilik, Marksist okulda sömürü ve kurumsal okulda güç, haklar ve hükümetin kullanımı, kaynak tahsisini ve gelir dağılımını açıklamaktadır. Anayasa ile ekonomi arasındaki ilişkinin yanı sıra anayasanın demokrasiyi güçlendirmesi nedeniyle ekonomik gelişme üzerinde önemli etkisinin bulunacağı da açıktır.⁵⁷ Dahl'a göre anayasalar, bir ülkenin demokrasisi için istikrar, temel haklar, tarafsızlık, sorumluluk, adil temsil, bilgiye dayalı mutabakat, etkin hükümet, yetkili kararlar, şeffaflık ve anlaşılabilirlik, elastikiyet ve meşruiyet yönünden önem taşımaktadır. Ancak Dahl, bu gibi anayasal farklar gerçekten önemli midir sorusuna cevap vermek için ele aldığı delil kaynağının tam olarak analiz edilmemesine rağmen bazı önemli sonuçlar ortaya koyduğunu belirtmektedir. Böylece, eğer temel

⁵⁵ Habermas, 2010, s. 167.

* Aron, anayasallık kavramının birçok şekilde kullanılabileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda iktidara gelmek için organize edilen rekabet ve bu rekabetin kesin kurallara bağlılığı anlamında kullanılabileceği gibi hükümet kurallarının kurallara tabi oluşu şeklinde de ele alınabilmektedir, anayasallık kavramı. Bkz.: Raymond Aron, **Demokrasi ve Totalitarizm**, Vahdi Hatay (Çev.), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976, s. 342-344.

⁵⁶ Bkz.: Emmanuel Nnadozie, "Are Growth and Development Constitutional Issues in Nigeria?", <http://www.csae.ox.ac.uk/conferences/2002-UPaGiSSA/papers/Nnadozie-csae2002.pdf>.

⁵⁷ Nnadozie, 2002.

koşullar elverişliyse bir ülkenin uygulamaya geçireceği neredeyse her bir anayasa istikrar yaratacaktır, eğer altta yatan koşullar elverişsizse hiçbir anayasa demokrasiyi kurtaramayacaktır. Ya da bir ülkede temel oluşturan koşullar karışıksa bazıları elverişli bazıları değilse, iyi tasarlanmış bir anayasa demokratik kurumların varlıklarını sürdürmelerine yardımcı olabileceken, yanlış bir anayasa demokratik kurumların çökmesine neden olacaktır. Yalnız anayasal kriterler istikrar dışındaki kriterlerle ele alındığında, koşulların demokratik istikrar için çok elverişli olduğu ülkelerde de önemli sonuçlara neden olabileceği görülecektir.⁵⁸

Dahl, bir ülkenin temel problemlerinin çoğunun anayasal düzenlemeyle çözülemeyeceğini belirtirken, hiçbir anayasanın temel oluşturan koşulların çok elverişsiz olduğu bir ülkede demokrasiyi koruyamayacağını da altını çizmektedir. Yalnız iyi hazırlanmış bir anayasanın koşulların hem elverişli hem elverişsiz olduğu ülkelerdeki temel demokratik kurumları korumaya yardımcı olabileceğini de vurgulamaktadır. Demokratik istikrarı korumanın gerekli olmasına rağmen iyi bir anayasanın en önemli kriteri olmadığı gibi, bütün anayasal düzenlemelerin bazı dezavantajları olduğunu da hatırlatmaktadır. Yine Dahl, anayasal biçimin etkilerinin siyasal kutuplaşma ve krizin altında yatan olumsuz koşullardan ayrı değerlendirilemeyeceğini ve aynı zamanda demokratik ülkelerin Latin Amerika seçeneğinden sakınmaları gerektiğini Linz ve Valenzuela'ya (1994) atıfla belirtmektedir.⁵⁹

⁵⁸ Robert A. Dahl, **Demokrasi Üzerine**, Betül Kadioğlu (Çev.), 2. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, s. 141-145. Ayrıca bkz.: Arend Lijphart, **Çağdaş Demokrasiler**, Ergun Özbudun ve Ersin Onurduran (Çev.), Yetkin, Ankara, 1996.

⁵⁹ Dahl, 2010, s. 157-158. Bu bağlamda anayasal düzen ile ilgili literatür için bkz.: Juan J. Linz ve Arturo Valenzuela, **The Failure Presidential Democracy**, John Hopkins University Press, Baltimore, 1994; Scott Mainwaring, "Presidentialism, Multipartism, and Democracy: The Difficult Combination", **Comparative Political Studies**, Vol. 26, No. 2, 1993; José A. Cheibub, "Minority Governments, Deadlock Situations, and the Survival of Presidential Democracies", **Comparative Political Studies**, Vol. 35, No. 3, 2002; David Samuels, "Presidentialism and Accountability for the Economy in Comparative Perspective", **American Political Science Review**, Vol. 98, No. 3, 2004; Arend Lijphart, "Constitutional Design for Divided Societies", **Journal of Democracy**, Vol. 15, No. 2, 2004; Arend Lijphart (Ed.), **Parliamentary versus Presidential Government**, Oxford University Press, 1992.

1.2.4. Siyasal Kültür ve Değişme

Bir toplumun siyasal kültürü, toplum üyelerinin siyasal nesneler karşısındaki değerleri ve diğer yönelimleriyle, anlatımsal siyasal semboller hakkındaki deneye dayalı inançlarından oluşmaktadır. Almond ve Verba (1963), *The Civic Culture* adlı çalışmalarında siyasal kültürün üç ana türü olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunlar, yöresel, uyruk ve katılımcı tiplerdir. Ancak gerçekte bu tiplerin çeşitli karışımlarının mevcut olması daha muhtemeldir.⁶⁰

Siyasal kültürle siyasal yapıların uyumu ve belli siyasal kültürlerin içeriğinin siyasal değişim üzerindeki sonuçlarına ilişkin varsayımlar önem taşımaktadır. Siyasal kültürle siyasal yapılar arasında uyum durumunda siyasal değişimin beklenmediği, siyasal değişimin, siyasal kültürle yapılar arasındaki uyum aşıldığı ya da yıkıldığı durumda ortaya çıktığı belirtilmektedir. Değişimin önemli kaynaklarından biri uluslararası temaslar olarak görülmektedir. Gerek bu temas gerekse iç modernleşme süreçleri sonucunda kültürle yapılar arasındaki ilişkide gerginlikler oluşabilmekte ve siyasal değişim başlayabilmektedir. Böylece bazı yerli liderler ve kurumlar, topluma daha köklü değişimler dayatabilecektir. Bu değişimlerin sonucunda kültürle yapılar arasındaki eski uyum tümüyle yıkılabilecektir. Her değişim kültür değişimine yol açmayacaktır ancak kültürde bir değişim söz konusu olduğunda, siyasal sistem büyük istikrarsızlıklar gösterecek ve kültürle yapı arasındaki uyumu yeniden kurmaya yönelik bir siyasal değişim olasılığı ortaya çıkacaktır.⁶¹

Kültürel faktörler, ekonomik gelişmeyi etkiler mi? Kültür, bir toplumda insan davranışlarını şekillendirmeye yardım eden temel ortak değerler sistemi olarak alındığında, bir toplumun ekonomik ve siyasal kurumlarının

⁶⁰ Bkz.: Huntington ve Domínguez, 1975, s. 19-20. Almond ve Verba'nın karşılaştırmalı anketinin siyasal kültür üzerinden bir eleştirisi için bkz.: Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, Varlık, İstanbul, 2007, s. 88-94.

⁶¹ Bkz.: Huntington ve Domínguez, 1975, s. 5-21-22.

ekonomik gelişmeyi belirlemede tek başına yeterli olmadığı, kültürel faktörlerin de önemli olduğu sonucuna varılmaktadır* ki bu kesinlikle kültürel farkların tek başına ülkeler arasındaki ekonomik büyüme oranlarındaki farklılığın tamamını açıklayacağı anlamına gelmemektedir. Her ekonomi, üretimini etkileyen teknolojik şartlar ve görünmeyen şartlar gibi kısa dönemli faktörlerin sonucu olarak yıldan yıla büyüme oranlarında önemli dalgalanmalar yaşamaktadır. Bunlar, tamamen aşamalı olarak değişen kültürel faktörlere bağlanamaz. Bir toplumun ekonomik ve siyasal kurumları da ayrıca farklılık yaratabilmektedir. Geleneksel olarak literatür, büyümenin ekonomik ve kültürel belirleyicilerini ayrı ayrı sunmaktadır.⁶²

Demokrasi çalışmalarında çözülemeyen sorunlardan biri, genel kamunun demokratik rejimlerin oluşumu ve istikrarı üzerinde nedensel bir etkisinin olup olmadığıdır. Almond ve Verba tarafından önerilen yurttaşlık kültürü teorisi ve Inglehart'ın katkısı, demokratik kurumların geçerliliğinin davranışlar tarafından etkilendiğini varsaymaktadır. Yüksek yurttaşlık kültürü seviyesine sahip ülkelerin, ekonomik gelişme seviyesi gibi sosyo-ekonomik faktörler bağlamında düşük seviyeli ülkelere göre zaman içinde demokrasiyi benimseme ve devam ettirme konusunda muhtemelen daha başarılı olacakları beklenmektedir. Demokrasinin yurttaşlık kültürüne sebebiyet verdiği hipotezinin, yurttaşlık kültürünün demokrasiye sebebiyet verdiği hipotezine göre daha makul olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda Muller ve Seligson, yurttaşlık kültürü davranışları ve demokrasi arasındaki nedensel

* II. Dünya Savaşından bu yana Doğu Asya'nın Konfüçyüs'ten etkilenen ekonomileri dünyanın geri kalan kısmına göre daha fazla gelişmiştir.

⁶² Jim Granato, Ronald Inglehart ve David Leblang, "The Effect of Cultural Values on Economic Development: Theory, Hypotheses, and Some Empirical Tests", **American Journal of Political Science**, Vol. 40, No. 3, 1996, s. 608; Jim Granato, Ronald Inglehart ve David Leblang, "Cultural Values, Stable Democracy, and Economic Development: A Reply", **American Journal of Political Science**, Vol. 40, No. 3, 1996. Bahsedilen çalışmada, kültür ile demokrasi arasındaki ilişkiyi eleştiren bir çalışma için bkz.: Robert W. Jackman ve Ross A. Miller, "The Poverty of Political Culture", **American Journal of Political Science**, Vol. 40, No. 3, 1996; Robert W. Jackman ve Ross A. Miller, "A Renaissance of Political Culture", **American Journal of Political Science**, Vol. 40, No. 3, 1996.

ilişki modellerinin, bu değişkenler arasındaki karşılıklı nedensellik olasılığının dikkate alınarak formüle edilmesi gerektiğini belirtmektedirler.⁶³

Bir siyasal kültür, sosyal mobilizasyon sonucu olarak kendi içinde değişime uğrayabilmektedir. Burada sosyal mobilizasyon, eski sosyal, ekonomik ve psikolojik bağların aşınması veya yıkılması, insanların yeni sosyalleşme ve davranış örüntülerini kabule hazır hale gelmeleri sürecidir. Bu süreç, toplumun siyasal konularda daha bilinçli olmasını sağlayacağından, kültürün siyasallaşma eğilimi gösteren yönlerinin artması beklenmektedir.⁶⁴ Sosyal mobilizasyon içindeki en önemli faktörlerden biri olarak eğitim özellikle dikkate alındığında bu sürecin, uzun vadede siyasal kültürde önemli bir değişme kaynağı olacağı açıktır. Ancak belirtmek gerekir ki her siyasal gelişme ileriye dönük olmayacağı gibi her siyasal kültür de modernleşmeci siyasal değişimi hoş karşılamayabilmektedir.

1.2.5. Siyasal Katılma ve Ekonomik Gelişme Düzeyi

Siyasal katılma, bir toplumdan diğerine değişebileceği gibi bir toplumda zaman içinde de değişme göstereceğinden birçok unsuru aynı anda içerisinde barındırmaktadır. Bunlar arasında oy verme*, seçim faaliyetleri, siyasal karar alıcıyı etkilemeye yönelik örgütsel faaliyetler ve şiddet eylemleri yer almaktadır.

⁶³ Bkz.: Edward N. Muller ve Mitchell A. Seligson, "Civic Culture and Democracy: The Question of Causal Relationships", **American Political Science Review**, Vol. 88, No. 2, 1994, s. 635.

⁶⁴ Bkz.: Karl W. Deutsch, "Social Mobilization and Political Development", **American Political Science Review**, Vol. 55, No. 3, 1961, s. 494.

* Oy hakkıyla ilgili olarak özellikle bu hakkın yaygınlaşmasının, halkın demokratik karar almasının gerçek bir yaygınlaşması anlamına gelmeyeceği yönündeki görüşler dikkat çekicidir. Bu bağlamda 20. Yüzyıl başlarında 19. Yüzyılda sosyalist ve liberal düşünürlerin ifade ettiği katılımcı demokrasi hakkındaki olumlu beklentiye karşı elitizm özellikle gündeme getirilmiştir. Bkz.: Christopher Pierson, **Modern Devlet**, Dilek Hattatoğlu (Çev.), Çivi yazıları, İstanbul, 1996, s. 138-139; 313-314.

Siyasal katılma, Alford ve Friedland tarafından vatandaşlar, özel veya kamu kurumları ve gruplar tarafından gerçekleştirilen şimdiki ve geçmişteki faaliyetler olarak ele alınmıştır. Bu faaliyetler, siyasal iktidarın yapısını ve personel ve sorumluluğu alınan veya alınmayan faaliyetlerin seçimini etkilemede az ya da çok etkili olmayı amaçlamaktadırlar. Milbrath (1965) ise siyasal katılmayı, bireylerin herhangi bir şekilde siyasal sistemi etkilemeye yönelik bireysel davranışları şeklinde ele almıştır.⁶⁵

Katılma konusundaki literatür siyasal katılmayı şekillendiren dört ana faktöre odaklanmıştır. Bunlar, kurumsal fırsatlar ve sınırlamalar, kaynaklar, siyasal değerler ve sosyal sermayedir. Özellikle kurumsal fırsatlar ve sınırlamalar, katılmayı sağlamada çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu rolü belirli siyasal faaliyet türlerini kolaylaştırarak ve bazı siyasal aktiviteleri cesaretlendirerek yapmaktadır.⁶⁶

Verba, Nie ve Kim, siyasal katılmayı, hükümet personeli ve/veya onların üstlendikleri görevlerin, politikaların seçimini etkilemeyi hedefleyen özel vatandaşlar tarafından yürütülen yasal faaliyetler şeklinde tanımlamaktadırlar. Tanımlama, yasal anlamda sistem içerisinde katılmaya odaklanmaktadır. Bu, protestoları, ayaklanmaları, suikastları ve toplumsal şiddeti dışlayan bir bakış olarak değerlendirilmektedir. Ve yine tanımlama, ayrıca vatandaşların rolleri üzerine odaklanmaktadır. Etkin bir katılma, aile, okul veya çalışma yeri gibi alanlarda katılımcı olma olasılığı tarafından da etkilenmektedir. Böyle bir olasılık, yurttaş duyarlılığını teşvike ve vatandaşların daha aktif bir yapıda olmasına katkı sağlamaktadır. Verba, Nie ve Kim'in tanımı daha dar anlamda siyasal katılma üzerine odaklanmakta ve onlar katılmadan *demokratik katılmayı* anlamamaktadırlar.⁶⁷ Demokratik

⁶⁵ Robert R. Alford ve Roger Friedland, "Political Participation and Public Policy", **Annual Review of Sociology**, Vol.1, 1975, s. 430.

⁶⁶ Joseph L. Klesner, "Who Participates? Determinants of Political Action in Mexico", **Latin American Politics and Society**, Vol. 51, No. 2, 2009, s. 70.

⁶⁷ Bkz.: Sidney Verba, Norman H. Nie ve Jae-on Kim, **Participation and Political Equality: A Seven-nation Comparison**, University of Chicago Press, 1978; Norman H. Nie, Sidney Verba ve Jae-

katılma, kitlelerden yukarıya doğru bir etki akışına vurgu yapmakta ve bilhassa önceden var olan ortak ulusal çıkar için desteği içermemektedir. Oysa ulusal çıkar veya çıkarların, oluşturulan sürecin bir parçası olarak algılanılması gerekmektedir.

Lerner (1958), geleneksel toplumu katılmaya dayanmayan, modern toplumu ise katılımcı olarak tanımlamaktadır. Huntington ve Domínguez de bir toplumda sosyo-ekonomik gelişme düzeyi ile siyasal katılma düzeyi arasında paralellik olduğunu vurgulamışlardır.* Onlar, siyasal katılma düzeyinin bir toplumda sosyo-ekonomik statüye bağlı olarak değişebileceğini, aynı zamanda sosyo-ekonomik gelişmenin, örgüt ve derneklerin çoğalmasına ve daha çok kişinin bu gruplara katılmasına neden olacağından siyasal katılmayı artıracığına vurgu yapmaktadırlar. Yine sosyo-ekonomik modernleşmenin, siyasal katılmayı meşrulaştıran ve kolaylaştıran bir siyasal kültür ve görüş yarattığı belirtilmektedir.⁶⁸ Burada belirtilmesi gereken nokta, Huntington ve Domínguez'in de açıkladığı gibi istatistiksel veriler dikkate alındığında bir toplumun sosyo-ekonomik gelişme düzeyi ile siyasal katılma düzeyi arasında birebir ilişki beklenebileceği ancak gerçekte durumun böyle olmadığıdır. Diğer şartlar eşit olması durumunda ekonomik gelişme, siyasal katılmayı artırma eğilimindedir ancak diğer şartlar, nadiren eşittir ve kendileri

on Kim, "Political Participation and the Life Cycle", **Comparative Politics**, Vol. 6, No. 3, 1974; Andreas Malmgren, "Political Participation in Mexico", <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1321453&fileId=1321454>.

* Burada daha fazla eğitim görmüş olanların, daha yüksek gelir sahipleri ve yüksek statülü mesleklerde çalışanların, genellikle yoksul, eğitimsiz ve düşük statülü mesleklerde çalışanlara oranla daha katılımcı oldukları vurgulanmaktadır. Oysa bunun tam tersi de söylenebilir. Statü elde etmek için siyasal eylemlerde bulunan, ilçe teşkilatlarında görev alan ve kendisinden oy istenmesi için sokağa çıkıp dolaşan bireylere bazı yerleşim yerlerinde rastlanılabilmektedir. Yine iyi eğitim görmüş kişiler için siyasal katılma çok sıradan, sadece bir araç olarak algılanılabilmektedir.

⁶⁸ Bkz.: Huntington ve Domínguez, 1975, s. 43-49. Ayrıca bazı bireyler, diğerlerine göre kamusal konularda daha ilgili, daha istekli ve etkileyicidirler. Bu durumda elit yaklaşım, herhangi bir toplumdaki herhangi bir kişinin siyasete olan ilgisi, isteği ve etkisinin boyutunun zirvede olması ile ilgilidir. Modern toplumlardaki profesyonel siyasetçilerin bu anlamda siyasal elitin en önemli üyeleri olduğu vurgulanmaktadır. Bkz.: Robert Putnam, "Studying Elite Political Culture: The Case of 'Ideology'", **American Political Science Review**, Vol. 65, No. 3, 1971, s. 651.

ekonomik gelişmenin zorunlu ürünü olmayan birçok faktör, siyasal katılma üzerinde etkili olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KOLONYAL DÖNEMDEN 21. YÜZYILA MEKSİKA'NIN SİYASAL GELİŞME SÜRECİ

2.1. MEKSİKA'NIN GELİŞME SÜRECİNDE TARİHSEL GEÇMİŞİN ETKİSİ

Latin Amerika ülkelerinin kapitalistleşme sürecini önceleyen bir dönem olarak kolonyal dönem, daha sonraki gelişmelerin koşullarını oluşturması ve şekillendirmesi nedeniyle önemli görülmektedir. Özellikle bu ülkelerin feodal dönem devam ederken İspanya ve Portekiz tarafından sömürgeleştirildiği dönemin özellikleri, günümüze kadarki süreçte önem taşımaktadır. Latin Amerika ülkelerinin demografik, idari ve kültürel yapısının, kolonyal dönemle yakından ilgili olması özellikle bu dönemde şekillenen demografik özelliklerin, bu devletlerin günümüzdeki durumunu ortaya koyması açısından önemlidir. İspanyol sömürgecilerin yerlilerle olan diyalogları sonrasında, sağ kalanları köleleştirmeleri ve yerli nüfusunun kıyımıyla ortaya çıkan işgücü kaybı nedeniyle Afrika'daki İngiliz ve Fransız sömürgelerinden milyonlarca köle getirmeleri söz konusu olmuştur. Bu bağlamda bugünkü Latin Amerika nüfusu, İnka ve Maya yerlilerinin, İspanyol, Portekiz ve Afrikalı grupların etnik yapılarının bir karışımıdır ve kıta nüfusunun çoğunluğunu, Avrupa'da doğmuş sömürgecilerin, yerli kadınlardan olan melez çocuklarının soyundan gelen *mestizolar* oluşturmaktadır.

Sömürgecilerin yerli halkları kontrol etme stratejilerinin, Latin Amerika'nın toplumsal yapısını ve iktidar ilişkilerini büyük ölçüde dönüştürdüğü kabul edilmektedir. İspanyollar, kıtanın doğal kaynaklarını Avrupa'ya etkin bir şekilde taşıyabilmek için merkezi bir iktidar

oluşturmuşlardır. Bu süreçte sömürgecilerin, yerli halkların daha etkin kontrolünü sağlayabilmesi, merkezi iktidarın ulaşamadığı bölgelerdeki ayaklanmaların kontrol edilebilmesi ve iş gücünün düzenlenmesi konusunda yerli halkların yerel liderlerini (*caciqueler*) kendi yanlarına çektikleri görülmektedir. Bu *caciqueler*, genelde yerli hukuku ve gelenekleriyle merkezi iktidardan bağımsız bir idare alanı oluşturmayı başarmışlardır. Söz konusu kontrol sistemi, yerli halkların hukuk ve geleneklerini korumayı başardığı yerel yönetimler ve yerel meclisler (*cabildo*) ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Latin Amerika ülkelerinde devlet kurumlarının merkezi yapısı ve halkın yerel yönetimlerde ve *cabildolarda* örgütlenmesi, kolonyal dönemin bir mirası olarak değerlendirilmektedir.⁶⁹

Caciqueler gibi *criollolar* da zamanla yerli halkların ortak kullandıkları topraklarını (*ejido*) çitleyip, üzerlerinde büyük çiftlikler (*hacienda*) kurmuşlardır. Yine *criollolar*, madencilik ve ticaret gibi ekonominin önemli sektörlerini kontrolleri altına almışlardır. İspanya ve Portekiz krallıkları, merkezi üst düzey bürokratik görevlere *peninsularları* getirirken, *criollolar*, 17. Yüzyılın sonlarında özellikle yerel ve bölgesel hükümetlerde ve *cabildolarda* siyasal kadroları ele geçirmişlerdir. Böylece *criolloların peninsularlara* karşı yürüttüğü iktidar mücadelesi, İspanya ve Portekiz krallıklarının zayıflamasıyla bağımsızlık savaşlarını etkilemiştir. *Criollolar*, *caciqueler* ile işbirliği içinde yerli halkları sömürgecilere karşı ayaklandırmak için örgütlemişler ve onlara liderlik etmişlerdir.⁷⁰

Bir ülkenin siyasal kurumlarını, kültürünü ve aynı zamanda mevcut sorunlarını geçmiş meydana getirmektedir. Meksika, siyasal tarihine muhafazakar bir monarşi olarak başlamış ve bu durum bir buçuk yıl sürmüştür. Elitler, muhafazakar merkeziler ve liberal federalciler olarak iki bloğa bölünmüşlerdir. Ve 19. Yüzyılın büyük bölümünde Meksika, Latin

⁶⁹ Aylin Topal, “Türkiye’den Latin Amerika’ya Bakmak: Tarihsel Arka Plan”, **Latin Amerika’yı Anlamak**, Aylin Topal (Haz.), Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s. 22-23.

⁷⁰ Topal, 2007, s. 24.

Amerika'nın çoğunluğunda olduğu gibi *caudillolar** tarafından yönetilmiştir. Genel olarak Meksika'nın yönetim felsefesinin şekillenmesinde Antonio López de Santa Anna, Benito Juárez, Díaz, Texas, 1846-1848 Meksika Savaşı, 1861-1867 Fransız işgali, anti-klerikalizm ve pozitivistimin etkili olduğu görülmektedir.

Meksika'nın siyasal ve ekonomik gelişmesinin, 1910'daki devrim fikirleri etrafında ve 20. Yüzyılın büyük bir kısmında yapılandırıldığı kabul edilmektedir. PRI, 1929'dan 2000 yılına kadar olan dönemde iktidarda kalmış ve bu dönemin önemli bir kısmında da çok yetersiz derecede siyasal rekabetle karşılaşmıştır. 2000 yılından önceki dönemde Meksika'da temel yapısal değişimler gerçekleştirilmiş ve ortaya konan bu faktörlerin, demokratik dönüşüm için esas neden olduğu değerlendirilmiştir. İlk olarak neo-liberal ekonomik sisteme doğru değişimin, ekonomi içinde önemli değişimlere neden olduğu belirtilmektedir. Siyasal iktidar, ekonomi üzerindeki kontrolünü geri çekmiş ve Meksika, küresel piyasanın bir parçası durumuna gelmiştir. Yine parti sistemi konsolide edilmiş ve demokrasi, rejim değişikliğine yönelik potansiyel bir yol olarak görülmüştür. Sonuçta halka dayalı kültürel hareket yaygınlaşmıştır. Böylece PRI dönemi, 2000 yılında sona ermiş ve PAN ve onun siyasal lideri Vicente Fox, Meksika üzerinde siyasal güç kazanmıştır.⁷¹

2.1.1. Kolonyalizm ve Kilise-Devlet İlişkisi

Genel olarak bir ülke, kilise-devlet ilişkisini iyi bir şekilde çözememişse bu durumun, tarihsel süreçte bir siyasal sorun oluşturduğu görülmüştür. Geçmişte Protestan ülkeler, daha kolay bir sekülerleşme dönemi geçirmişler ve böylece ülke kiliseleri, Roma'yla olan bağlarını koparmışlardır. Bu

* Özellikle devlet yönetimini ele geçirmiş, askeri şef ya da diktatör.

⁷¹ Bkz.: Andreas Malmgren, "Political Participation in Mexico".

bağlamda devlet, erken dönemde kiliseden daha güçlü hale gelmiş ve kilise, siyasetin dışında kalmıştır. Kilisenin güç sahibi olduğu Roma'ya bağlı ülkelerde, Fransa ve Meksika'da *kilise yanlısı* ve *kilise karşıtı* ihtilafı olarak tanımlanan uzun süreli bir kilise-devlet mücadelesi yaşanmıştır. Muhafazakarlar daha mütedeyyin, liberaller ve sol eğilimliler ise dine karşı daha tarafsız veya daha düşmanca bir tutum içinde olmuşlardır.⁷²

İspanyol istilasından itibaren Roma Katolik Kilisesi, Meksika'da varlığını sürdüren bir kurum olmuştur. Rahipler, Katolikliği Kızılderililere yaymak için Evanjelist görev anlayışıyla istilacılara katılmışlar ve kişisel olarak ulusal tarih sürecinde önemli rol oynamaya devam etmişlerdir. Peder Miguel Hidalgo y Costilla*, 1810'daki Meksika bağımsızlık savaşını başlatan kişi olmuş ve yine Peder José María Morelos y Pavón, bağımsızlık hareketinin manevi ve askeri lideri olarak Hidalgo'dan sonra görevi devralmıştır.

Meksika'nın bağımsızlık sonrası sürecinde kilise ve merkezi hükümet arasındaki kurumsal rekabet, kilise serveti, eğitim politikası, kamuya ait okullarda okutulan ders kitaplarının içeriği ve kilisenin siyasi faaliyetleri gibi konularda zaman zaman açık sınırlamaları gündeme getirmiştir. 1857 ve 1917 Anayasaları, kilise ve devleti resmi bir şekilde ayırmış ve onların sınırlarını tanımlamıştır. Anayasal hükümler, büyük tarımsal arazileri de içerecek şekilde mülklerini kamulaştırmak suretiyle kilisenin gücünü ve

⁷² Roskin, 2009, s. 6.

* Daha önceleri sakin bir köy papazı olarak hayatını sürdürdüğü belirtilen Hidalgo'nun (1753-1811), 16 Eylül 1810'da Guanajuato bölgesindeki Dolores Kilisesi'nin çanlarını çalarak yerlileri, özgürlükleri için çarpışmaya çağırdığı bilinmektedir. Üç asır önce atalarından çalınan toprağın, İspanyollardan geri alınması anlamında tanımlanan bu çağrı sonrasında, altı haftadan kısa bir sürede Guadalupe Meryemi bayrağı altında toplanarak baltalarla, mızraklarla, sapanlarla yay ve oklarla saflarına katılanların sayısı seksen bini bulmuştur. Devrimci papaz, vergileri kaldırmış, Guadalajara topraklarını bölüştürmüş ve kölelerin özgürlüğünü ilan etmiştir. Adamlarıyla birlikte Meksika'ya saldırmış ve devrime öncülük etmiştir. Hidalgo'dan sonra görevi devralan Morelos, zenginlere, soylulara ve sorumlulara savaş açmış, Meksika topraklarının büyük bölümünü ele geçirmiş ancak O da diğerleri gibi yakalanmıştır. Bu tarihten altı yıl sonra Meksika'nın bağımsızlığa kavuşması, Avrupalı İspanyollarla Amerikalı İspanyolların savaşı sonucunda gerçekleşmiştir. Latin Amerika tarihinin gerçekçi ve ayrıntılı bir yorumu için bkz.: Galeano, 2006, 71-72.

servetini azaltmıştır. 1917 Anayasası, kilise bağlantılı okulları Federal Hükümetin yönetimine bırakmış, papazların oy kullanma hakkını elinden almış veya siyasal konularda kamuya açık bir şekilde konuşma yapmalarını yasaklamış ve Meksika'da hizmet eden papaz sayısında sınırlama getirme hakkını hükümete devretmiştir. Bu anayasal hükümleri uygulamaya geçirmek için 1920'lerdeki hükümet çalışmaları, yüz bin isyancının ölümüyle sonuçlanan sivil ayaklanmaya sebebiyet vermiş, aynı zamanda sayısı tespit edilemeyen yaralı ve kayıplara ve ekonomik problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu ayaklanmanın (*Cristero Rebellion*) yatıştırılmasıyla kilisenin devletin bir yan birimi olması ve devlete bağımlılığının kabulüyle birlikte siyasal olmayan alanlarda kilise faaliyetleri üzerindeki kısıtlamalar yumuşatılmıştır. Bu süreç, kilise-devlet ilişkilerinde uzun bir süre ılımlı bir dönemi beraberinde getirmiş ve bu süreçte iktidar partisine olan kilise tehdidini ortadan kaldırmıştır.⁷³

2.1.2. Meksika'nın Bağımsızlığı

Meksika'nın bağımsızlığı, kitle katılımı olmayan elit bir olgu olduğu için muhafazakar olarak nitelendirilebilir. 1821 yılında Meksikalı muhafazakarlar, kendi ayrıcalıklı konumlarını devam ettiren statüyü korumak için bağımsızlıklarını ilan etmeleri gerektiğini düşünmüş ve bunu gerçekleştirmişlerdir. Bunda Napoleon'un 1808 yılındaki İspanya işgali ve buna bağlı olarak özellikle 1820 de 1812 Anayasasının yeniden yürürlüğe sokulmasının etkili olduğu söylenebilir.⁷⁴

⁷³ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 472. 1857 ve 1917 Anayasalarıyla ilgili olarak bkz.: Wilfrid H. Callcott, **Liberalism in Mexico: 1857-1929**, Stanford University Press, 1931, s. 1-13; 268-289.

⁷⁴ Daniel C. Levy ve Kathleen Bruhn, **Mexico: The Struggle for Democratic Development**, Second Edition, University of California Press, Berkeley, 2006, s. 39; Roskin, 2009, s. 599; Leslie Bethell (Ed.), **Mexico since Independence**, Cambridge Univeristy Press, 1991.

18. Yüzyıl'ın sonu, İspanya ve Portekiz'in Latin Amerikan sömürgelerine yeni fikirler getirmiştir. Bu bağlamda Aydınlanma ile Amerikan ve Fransız Devrimlerinin bağımsızlık istemi konusundaki yararı tartışmasızdır. Bu süreçte Hidalgo, 16 Eylül 1810 tarihinde Meksika'nın bağımsızlığını ilan etmiştir ve bu tarih, Bağımsızlık Günü olarak kutlanmaktadır. Hidalgo, Meksika'da eşitliğin sağlanması, toprakların Kızılderililere yeniden dağıtılması ve Fransız ateizmine karşı Katoliklik dinsel inancın korunmasına yönelik mücadele etmiştir. Benzer düşünceyle Morelos, 1814 ve 1815 yılında Güney Meksika'da geniş ölçekli bir gerilla ayaklanmasına öncülük etmiş fakat o da başarısız olmuştur. Her şeye rağmen onlar, devrimci girişimin ilk adımını atmışlar ve kendilerinden sonra Meksika'nın eyaletlerinde adlarını yaşatmışlardır.

2.1.3. Meksika Devrimi

Latin Amerika, 16. Yüzyıldan itibaren İber feodalizmi tarafından kolonileştirilmiştir. İspanyolların değerli maden bulma düşüncesi, Karayipler'deki altın üretimi ile gerçeğe dönüşmüş, ancak üretim, bağımsızlığı olmayan yerlilerin Avrupalılarla teması, aşırı çalıştırılma ve tarımla uğraşan kesimin madenlere kaydırılması neticesinde yerli halkın felaketiyle kesintiye uğramıştır. Özellikle Meksika ve Peru'da zengin gümüş yataklarının bulunması sağlanmıştır. Koloniciliğin bu erken dönemi, doğal kaynakların ve yerli halkların sınırsız sömürüsü, yağma, köleleştirme, soykırımlar, salgın hastalıklar ve Hristiyanlaştırma ile karakterize edilmektedir. Bağımsızlıkla birlikte Latin Amerika, giderek dönemin egemen gücü olan İngiliz kapitalizminin yörüngesine girmiştir. İspanyol Amerikası bağımsızlıktan sonra parçalı bir görünüme bürünmüştür. İspanyol koloni yönetiminin idari tercihleri yanında aynı zamanda İspanyol hakimiyet bölgesinin aşırı genişliği ve coğrafi engellerle birbirinden yalıtılmış birçok kesimden oluşması da bunda etkili olmuştur. Bağımsızlık sonrası Meksika, liberal-muhafazakar çatışmasını

şiddetli şekilde yaşayan bir ülke olmuştur. 1876 yılına kadar birçok iç ve dış savaş yaşanmış, hükümetler sıklıkla değişmiştir. Sürekli savaşlar nedeniyle dış borç artmış, böylece dışarıdan müdahale kolay hale gelmiştir. Madencilik ve ticaretle İngiliz sermayesinin önemi sürmüştür ancak Meksika bu dönemde yavaş yavaş ABD'nin etkisine girmeye başlamıştır. 19. Yüzyılın sonlarında özellikle Arjantin, Meksika ve Brezilya'da geniş bölgeleri ticari tarıma açan ve başlıca ticaret merkezleriyle bağlantı sağlayan demiryolu şebekeleri, hızlı bir gelişme göstermiş ve bu şebekelerin denetimi de Arjantin ve Brezilya'da ağırlıklı olarak İngiliz şirketlerinin, Meksika'da da Birleşik Devletler şirketlerinin hükmü altına geçmiştir. Demiryolları, genellikle yabancı şirket-yerli hükümet ortaklığıyla kurulduklarından yatırımlar için büyük harcamalar gerekmiş ve bütçe açığı artmış, borçluluk ilişkisi ise derinleşmiştir. Yine 1890'larda Arjantin, Meksika ve Şili gibi ülkelerde gelişen sanayiyle birlikte ortaya çıkan işçi hareketleri başlamıştır. Kentlerdeki küçük burjuvaziler ve yeni gelişen işçi sınıfı, çeşitli biçimlerde siyasal taleplerde bulunmuştur. Söz konusu taleplerin kitlesel ölçeğe yayılması ve devrimci bir yönelim kazanması, 1910 Meksika Devrimi sürecinde etkili olan gelişmeler olarak kabul edilmektedir.⁷⁵

Genel olarak modern devletler, şiddetli bir şekilde yaşanan parçalanma ve yeniden ortaya çıkma döneminden kaynaklanan temel siyasal yapılara sahip olmuşlardır. Bölünme dönemi, hem bağımsızlık mücadelesi hem de ulusal savaş veya devrimin bir formu olarak algılanmaktadır. Devrim terimi, özellikle İngiltere, ABD, Fransa ve Rusya'da modern dönemde Meksika, Çin, Küba, Nikaragua ve İran gibi çeşitli ülkelerde yaşananla özdeşleşmektedir. Bu kavram, şiddetle birlikte gelen siyasal ve sosyal değişimlere işaret eder ki bütün bu örneklerde değişimin en önemli özelliği, doğrudan geniş halk kitlelerinden yana olmasıdır.⁷⁶

⁷⁵ Roger Bartra, "Peasants and Political Power in Mexico", *Social Scientist*, Vol. 4, No. 3, 1975, s. 29; Öztürk ve De Olivier, 2004, s. 182, 185, 188, 189.

⁷⁶ Peter Calvert, *Comparative Politics*, Longman, London, 2002, s. 56.

Meksika Devrimi'nin entellektüel hazırlığı olmayan anlık bir başkaldırı olmadığı bilinmektedir. 1900 yılından itibaren burada, diktatörlüğe karşı çalışan unsurların varlığı kabul edilmektedir. Aslında Devrim, birçok sorunun kaçınılmaz şekilde çözümlenmesi gereken noktaya geldiği zamanda yaşanmıştır.⁷⁷ *Porfiriato*'da*, Díaz yönetiminin adaletsizliğiyle ülkede hoşnutsuzluk artmış ve yine bu dönemde eşanlı olarak Avrupa'dan gelen anarşist ve sosyal fikirler topluma sirayet etmiştir. Parti ve gazeteleri örgütleyen Juárista liberalleri tutuklanmış, birçoğu da kuzeye kaçmak zorunda kalmıştır. İşçi sınıfı huzursuz ve yönetimle sorunları olan durumdadır. Rus devrimci Mikhail Bakunin'den etkilenen Meksikalı Yenilenme Grubu, 1906 yılında başkanlığın bir dönem olmasını, medeni hakları, kamusal eğitimi, toprak reformunu, ücretlerin ve çalışma koşullarının iyileştirilmesini ve Katolik Kilisesi'nin gücünün sona erdirilmesini isteyen bir manifesto yayımlamıştır. Meclis'in yeniden seçtiği Díaz'a olan itaat, Devrimin önemli nedenlerinden biri olmuştur. Başkan adayı Francisco Madero, San Antonio'dan seçimlerin yasadışı olduğunu ilan ederek Meksikalıları ayaklanmaya teşvik etmiştir. Sahip olduğu maddi kaynaklarla Madero, Pancho Villa gibi devrim liderlerini desteklemiştir. Böylece Díaz istifa etmiş ve sonrasında Paris'e gitmiştir. Ancak Amerikan büyükelçisinin desteği ile Federalist General Victoriano Huerta, Başkan Madero'yu öldürmüştür. Suikasttan ötürü öfkeli olan ve yine Amerika'nın Meksika'da düzeni sağlayacağına inanan Woodrow Wilson, 1914 yılında Veracruz'u işgal ettirmiş ve 1916 yılında General Pershing'i, Villa'yı yakalamak için görevlendirmiştir. Bu durum, müdahaleye karşı Meksika'daki muhalefeti güçlendirmiş ve Amerikan güçleri, Meksikalı devrimcilerle çarpışmak durumunda kalmıştır. Huerta, 1914 yılında etkisiz hale getirilmiştir. Bu dönemde ülkeyi kontrol altına almak için mücadele eden ordulardan devrimci olanlar, güneyde Emiliano Zapata'nın ve kuzeyde Villa'nın ordularıdır. İlimli Venustiano Carranza ve Álvaro Obregón yönetimindekiler ise istikrarlı bir

⁷⁷ Bkz.: Charles C. Cumberland, "Precursors of the Mexican Revolution of 1910", **The Hispanic American Historical Review**, Vol. 22, No. 2, 1942, s. 344.

* Porfirio Díaz'ın uzun süren iktidarı.

düzen kurmak istemekteydiler. Bu ordular, bazı durumlarda işbirliğine gitmiş bazı durumlardaysa birbirlerine karşı savaşmışlardır. Zapata 1919 yılında, Carranza 1920'de, Villa 1923'te ve Obregón ise 1928'de suikastla öldürülmüşlerdir. Meksikalılar için Zapata ve Villa'nın devrimci geleneğinin günümüzde de devam ettiği görülmektedir.⁷⁸

2.1.3.1. Devrimin Kurumsallaşması ve Devletçilik Etkisi

Meksika'da devrimle birlikte ilk etapta ilerici kabul edilebilecek anayasal düzenlemeler yapılmıştır. 1857 Anayasası değiştirilmiş ve yerine 1917 Anayasası kabul edilmiştir. Bu Anayasa, özellikle bütün doğal kaynakların devletin kontrolü altına alınması ilkesini, kilisenin devlete bağlılığını, devletin toprak reformuyla toprağı yeniden dağıtmasını ve işgücü haklarının güvence altına alınmasını sağlamıştır.⁷⁹

1917 Anayasasıyla Meksikalı generaller ve siyasetçiler, diktatörlük olarak adlandırılan durumu uygulamaya başlamışlardır. Sistem, Obregón ve Calles arasındaki pazarlıkla olgunlaşmıştır. Obregón, 1920 yılında başkan olmuş ve kırsal yöre eğitimi ve *ejidoların* yoksul kırsal kesime verilmesi bağlamında toprak reformunu yürürlüğe koymuştur. Obregón'nun, Katolik bir fanatik tarafından öldürülmesinden sonra devlet başkanı olan Calles, yabancı rahipleri ve rahip kıyafetlerinin giyilmesini yasaklamıştır. Böylece yeni başkan, 1917 Anayasası'nın anti-klerikalizm içeriğini yürürlüğe koymuştur. 1927-1929 *Cristero Rebellion*'in sebebi olarak kabul edilen olayla birlikte fanatik Katolikler ayaklanmış ancak hükümet birlikleri tarafından yatıştırılmışlardır. Lakin 2000 yılında Katolik ve muhafazakar olan Vicente

⁷⁸ Antony Best ve diğerleri, **Uluslararası Siyasi Tarih**, Taciser U. Belge (Çev.), 2. Baskı, Yayın Odası, İstanbul, 2008, s. 137-138; Roskin, 2009, s. 603.

⁷⁹ Levy ve Bruhn, 2006, s. 45.

Fox'un başkan seçilmesine kadar geçen sürede kilise-kilise karşıtı bölünme varlığını devam ettirmiştir.⁸⁰

Meksika siyasal sisteminin yapılanması konusunda en önemli gelişmelerden biri, hiç kuşkusuz 1928 yılında devlet başkanı Calles'in Meksika devlet başkanlığını yenilenemeyen altı yıllık dönem haline getiren bir yasa çıkarmaya karar vermesi olmuştur. Calles, iktidarını sürdürmek için Ulusal Devrim Partisi (PNR)* içinde eyalet patronlarını, generalleri, sendika başkanlarını ve kırsal kesim liderlerini örgütleme yoluna gitmiştir. Ve böylece 20. Yüzyıl'ın geri kalan bölümüne istikrar getiren, Meksika siyasetine öncülük yapan siyasal parti kurulmuştur.⁸¹ Calles sistemi, anlaşmazlıkların üzerini örtmüş ve gücü başkanlık üzerinde toplamıştır. 2000 yılına kadar seçim kaybetmeyen bu partinin, Latin Amerika tarihi dikkate alındığında siyasal süreçte önemli bir yer teşkil ettiği belirtilmelidir.

Mestizo kökenli olan Cárdenas, Devrim esnasında Carranza'ya katılarak 1920 yılında general olmuştur. PNR'nin kurucularındandır. İlk başkanı olarak bu partiyi iyi örgütlemiş, ülke geneline hitap eden bir partiye dönüştürmüştür. *Cárdenismo* olarak adlandırılan 1934-1940 döneminde PNR, sosyalist ve korporatist özellikler göstermiştir. Petroller kamulaştırılmıştır. Bu bağlamda Cárdenas, eski bir Latin Amerika modeli olarak *devletçilikle* bağlantı kurmuş oluyordu. Muazzam miktarda toprak bu dönemde yeniden dağıtılmıştır. Cárdenas, Partiyi kırsal kesimle, işçilerle, orduyla ve *popüler* sektörle örgütlemiştir. Cárdenas, klientalizmi**

⁸⁰ Roskin, 2009, s. 604.

* 1938'de Meksika Devrim Partisi (PRM) olarak adı değiştirilen bu Parti, 1946 yılında PRI şeklinde yeniden adlandırılacaktır.

⁸¹ Huntington, geleneksel siyasal kurumların devrim yoluyla yıkıldığı ülkelerde, devrim sonrası düzenin kurulabilmesi şartını, güçlü bir partinin doğuşuna bağlar ki Meksika, bu konudaki en iyi örnek olarak kabul edilebilir. Bkz.: Huntington, 1965, s. 425; Levy ve Bruhn, 2006, s. 46, 52.

** Diğer Latin Amerika toplumlarında patron-müşteri ilişkileri proteryanizmin bir kaynağı olarak tanımlanırken Meksika'da bu durum, kendine özgü bir bürokratik kural ve anahtar siyasal entegrasyon mekanizması olarak bilinmektedir. Meksika klientalizmi, değişik siyasal sistem uygulamalarında patron-müşteri ağları tarafından oynanan anahtar role vurgu yapmaktadır. Klientalizm, başkan gücünün arkasında enformel bir destek olarak görülmektedir. Klientalizm ayrıca politika uygulama süreçlerini etkilemekte ve kitleler kadar devlet mekanizmalarını da partiyle ilişkilendirmektedir. Bkz.:

gerçekleştirmek üzere gruplar arasındaki taleplere aracılık etmek ve fonları onlara tahsis etmek için iyi işleyen bir bürokrasi oluşturmuştur. Yalnız bu durumun güç paylaşımı ve kaynakların tahsisi gibi sorunları çözmek için görünse de zamanla istikrarsızlık getirdiği iddia edilmektedir.⁸²

2.1.3.2. Devrimin Ekonomik ve Siyasal Yapı Etkisi

Ekonomik bağımsızlık ve ulusal ekonominin güçlenmesini savunan ulusalcı sanayi burjuvazisi ve sanayi işçilerinin güçlenmesi, Büyük Buhran'ın kapitalist ekonomiye hammadde ve tarım ürünleri ihracatıyla eklemlenen Latin Amerika ülkeleri üzerinde yarattığı krizle alakalıdır. Yine II. Dünya Savaşı sonrasında düşen ihracat gelirleri nedeniyle iç pazara yönelik gelişme stratejileri önem kazanmıştır. Bu bağlamda yaşanan ekonomik krizlerin sonucu olarak serbest ticaret ve liberalizm yanlısı ticaret burjuvazisi ve toprak sahipliği hegemonyası zayıflamıştır. Kapitalizmin bu yapısal bunalımını takiben değişen güç dinamiklerinin etkisiyle 1930'lardan 1970'lere kadar olan dönemde devletin ekonomik alana müdahaleleri, ithal-ikameci sanayileşme* politikaları çerçevesinde şekillenmiştir. Cárdenas da o dönemde iktidara gelen benzerleri gibi ithal-ikameci politikaları benimsemiştir. İç piyasaya yönelik üretim yapan sermaye çevrelerinin yatırımlarının büyük kısmının kamu kesimi tarafından finanse edilmesi ve yabancı rekabetten korunmuş bir iç piyasa oluşturularak sermaye birikimi konusundaki yetersizliğin giderilmesine yönelik devlet müdahaleleri, ithal-ikameci sanayileşme politikalarının tanımlayıcı özellikleri olarak kabul edilir. Bu dönemde birçok

Viviane Brachet-Marquez, "Explaining Sociopolitical Change in Latin America: The Case of Mexico", **Latin American Research Review**, Vol. 27, No. 3, 1992, s. 94.

⁸² Roskin, 2009, s. 606-608.

* İthal-ikameci sanayileşme stratejisi, korumacı dış ticaret politikalarıyla yerli üretimi dış rekabete karşı korumaktadır. Burada amaç, ekonomik anlamda dışa bağımlılığı azaltmak ve otarşik bir ekonomik yapı oluşturmaktır. Daha çok ECLA tarafından şekillenen ve sanayi sermayesi birikimine dayalı bu model, ülkelerin sanayi burjuvazisi tarafından benimsenmiş ve devletin sermaye birikiminde oynadığı merkezi rolden dolayı *devlet kapitalizmi* olarak da adlandırılmıştır.

Latin Amerika ülkesi, ulusal ekonomilerinin yabancı sermaye kontrolünden görece bağımsızlaştırılması için kamulaştırma politikaları uygulamıştır. Cárdenas hükümetinin, ülkenin petrol kaynaklarını kamulaştırması bu bağlamda bir politikanın sonucu olarak değerlendirilebilir. Yine de tüm kamulaştırma politikalarına karşın ithal-ikamecilik döneminde Latin Amerika ekonomilerinin makine ve ekipman ithalatı ve teknoloji yatırımlarıyla Avrupa ve ABD şirketlerine bağımlılıkları sürmüştür.⁸³ O halde ithal-ikameci sanayileşme stratejisi, bağımlılığı azaltmamış ve gereken döviz tasarrufunu sağlayamamış ve bu bağlamda strateji, başarısız olarak değerlendirilmiştir.

Cárdenas, Meksika'nın ekonomik yapısını yeniden şekillendirmesi yanında siyasal kurumsal yapısını da radikal bir şekilde değiştirmiştir. Başkan bir daha seçilmenin olmadığı anayasal olarak altı yıllık dönemle sınırlandırılan siyasal sistemi kurmuştur. Ordu, rejimin kurumsal sütunlarından birisi haline getirilmiş ve açık bir şekilde siyasal rekabetin dışına çıkartılmıştır. Hükümet-destekli kırsal kesim ve işçi örgütlerinin bağlantı ağının oluşturulması, siyasal partiler için geniş bir taban oluşturmuş ve çok katmanlı patron-müşteri sistemi kullanılarak siyasal ve ekonomik fonksiyonlar harekete geçirilmiştir.* 1940 yılı itibarıyla Meksika nüfusunun büyük bir kısmı, büyük ölçüde Cárdenas tarafından oluşturulan kırsal kesim ve işçi örgütlerine üyelik çerçevesinde ulusal siyasal sisteme dahil olmuştur.

⁸³ Topal, 2007, s. 28-30.

* 1936 yılında Meksika'da işçiler ve kırsal kesim, Aralık 1934'de göreve başlamasından itibaren tarım reformunu açıklaması ve yolsuzluğa saldırı başlatması nedeniyle Cárdenas'ı savunmak için harekete geçmişlerdir. Başarılı şekilde sosyalist olarak değerlendirilemeyecek olan *temel proje* üreten popülist rejimin Latin Amerika'daki en iyi örneğinin Cárdenas yönetimindeki Meksika olduğu belirtilmektedir. Genellikle 1929'da resmi partinin oluşumuna dayandırılan korporatist PRI rejiminin istikrarı, aslında kronik istikrarsızlık dönemini sonlandıran 1934-1940 dönemi boyunca Cárdenas'ın temel halkçı reformlarından elde edilen kazanımların bir sonucudur. Ancak unutulmamalıdır ki Meksika tarafından ortaya konulan çözüm, bugünkünden çok farklı bir çağda uygulanmıştır. Günümüz dünyasında bu ulusal-korporatist *temel projenin* başarılı olup olmayacağını tartışmak gerekmektedir. Bkz.: D. L. Raby, **Democracy And Revolution**, Pluto Press, London, 2006, s. 249, 255-256.

Ancak siyasal katılımın genişlemesinin bir sonucu olarak demokrasinin ortaya çıktığını söylemek mümkün değildir.⁸⁴

2.1.3.3. Altı Yıllık Tek Dönemli Başkanlık ve Yasama Organı

Meksika'da devlet başkanı, yasama organının ve devletin başı olarak kabul edilmektedir. Başkan, altı yıllık dönem için vatandaşlar tarafından ve oyların çoğunluğunu kazanan aday olarak seçilmektedir. Yasama organı Birlik Kongresi (Congreso General de los Estados Unidos Mexicanos), iki meclise sahiptir. Alt meclis olan Milletvekilleri Meclisi (Cámara de Diputados), 500 milletvekilinden oluşmakta ve üç yıllık dönem için seçilmektedir. Üst meclis olan Senato ise (Cámara de Senadores) 6 yıllık dönem için seçilen 128 üyeden oluşmaktadır.⁸⁵

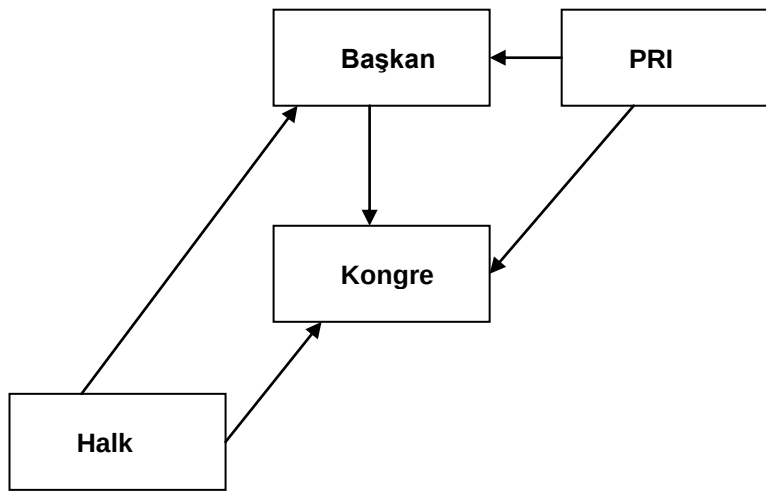
Meksika'nın başkanlık sistemi, devlet başkanlığı ile hükümet başkanlığını birleştiren bir yapı sunmaktadır. Şekil 2.1., Meksika'da geleneksel karar alma mekanizmasının hangi değişkenlerden oluştuğunu göstermektedir. PRI'lı bir başkan, büyük bir PRI çoğunluğunun bulunduğu Kongreye egemen olması durumunda güçlü olabilecektir. Örneğin Vicente Fox'un 2000 yılında seçilmesi, ona Kongrede bir PAN çoğunluğu sağlamamıştır. Bu nedenle Vicente Fox, hiçbir zaman PRI'lı başkanlar kadar güçlü olamamıştır. Bu dönem, ayrıca Meksika'yı bir partiden olan devlet başkanının bir başka partinin egemen olduğu bir Kongreyle devam etmesi gerektiği bir yönetim şekliyle tanıştırması nedeniyle oldukça farklı olarak değerlendirilmektedir.

Devrimin amaçlarından birinin yeniden seçilmeyi önlemek olması nedeniyle 1928 yılından itibaren Meksika, altı yıllık tek dönemli başkanlık

⁸⁴ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 474.

⁸⁵ Instituto Federal Electoral, www.ife.org.mx.

sistemini uygulamıştır. Diğer ülke uygulamaları dikkate alındığında süre sınırlamalarının, tek başına çok fazla bir şey ifade etmediği anlaşılmıştır. Bu durum, iç ve dış çevreyi de içine alabilecek çok daha fazla sayıda değişkenli bir konu olarak kabul edilmektedir.

Kaynak: Charles Hauss, **Comparative Politics**, Fourth Edition, Wadsworth, 2003, s. 481.

Şekil 2.1: Meksika’da Geleneksel Karar Alma

2.2. MEKSİKA’DA SİYASAL YAPI ve KURUMLAR

Burada, devrim sonrası getirilen anayasal düzenlemelerin siyasal yapı üzerindeki doğrudan etkileri gösterilmiştir. Bu yapının nasıl çalıştığının ortaya konulması ve kurumsal bağlantıların ele alınması, Meksika’nın siyasal gelişme sürecinin daha iyi anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

2.2.1. Meksika'nın Hakim-Parti Sistemi

Hakim-parti sisteminde yasal olan başka siyasal partiler olmasına rağmen hakim parti, çok iyi örgütlenmiştir ve sınırsız denilebilecek kaynağa sahip olması nedeniyle bu partinin, iktidarı elde etmesi diğerlerine nispeten daha kolay olabilmektedir. PRI, Meksika'nın en eski siyasal partisidir ve hakim parti olmaktan vazgeçebileceğini de göstermiştir. Özellikle onu desteklemeyen bir orta sınıfın gelişmesi, muhalefet için olumlu sonuçlar yaratmıştır.

Demokratikleşme bağlamında hakim parti stratejisi, üç nedenle önemli görülmektedir. Öncelikle hakim parti, otoriter rejimlerin *rekabetçi otoriter* ya da *seçimsel otoriter* rejimler olarak adlandırılan şeyin bir başka ifadesidir. Bu rejimin, iktidara gelmeye izin verdiği ancak seçim rekabetini kontrol ettiği görülmektedir. Ayrıca başarılı stratejiler, otoriter rejimlerdeki hakim partilerin rejim dönüşümünü sağlamasına yardımcı olmaktadır. Bu durum yeni demokrasilerde rekabetçi parti sayısını ve koalisyonların şekillenmesini etkilemektedir. Yine bu sistemlerde programlarla ilgili rekabetin artması değerlendirme için fırsat sunmakta ve uzun geçmişi olan demokrasiler çerçevesi dışında kalan *spatial theory* yeniden şekillendirmektedir. Greene, hakim parti stratejisi ve demokratikleşmeyle ilgili olarak partilerin merkezîyetçilikten uzaklaşan stratejilerden yarar sağlamalarının yeni bir durum olmadığını vurgulamakta ve özellikle sınırları belli olmayan rekabet durumunu tetkik eden ve partilerin kısmen politika düşünceleri tarafından motive edilmeye gerek duyan yaklaşımlardan farklı bir perspektif sunmaktadır. Hatta merkezden uzaklaşan partinin oylarında salt bir

maksimizasyon sağladığı zamanda bile iki boyutlu rekabet durumunu irdelemiş ve merkezi olmayan sonuçlar ortaya çıkarmıştır.⁸⁶

PRI, dünyada en uzun süreli iktidarda kalan siyasal parti konumundadır. İktidarda kalınılan bu sürede Meksika'nın, istikrarlı bir dönem geçirdiği ifade edilmektedir.⁸⁷ Ancak 1970'lerin başlarında, 1968 Olimpiyat Oyunları'nın arifesinde Meksika'daki öğrenci eylemlerinin, Başkan Gustavo Díaz Ordaz tarafından Mexico City'de kanlı bir şekilde bastırılmasından sonra sistemin istikrarı konusunda endişeler dile getirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde birçok analist, Meksika'nın siyasal düzenlemeler ve ekonomik gelişme stratejisinin her ikisini de içeren temel reformlar gerektiren bir kurumsal kriz dönemine girdiğini iddia etmiştir. Ancak 1970'lerin sonlarında geniş petrol ve doğal gaz kaynaklarının keşfedilmesi, var olan rejime etkinlik kazandırmıştır. Geniş kitlelerin ve elitlerin devam eden desteği, temel reformlara bile gerek duyulmadan sınırsız petro-peso ile satın alınmış bir destek olarak görülmektedir. Böylece 1982 yılının Ağustos ayında petrolden kaynaklanan ekonomik canlılık dönemi, uluslararası ekonomik durum* ve mali anlamda akılcı olmadığı vurgulanan yurtiçi politikalar nedeniyle ortadan kalkmıştır. Meksika'nın geniş bir çoğunluğu için reel ücretler ve yaşam standartları bir anda düşmüş ve hükümet, kendi sahipliğinde ve idaresinde olan sektörlerde küçülmeyi içeren ekonomik yeniden yapılanma sürecine girmek zorunda kalmıştır. 1980'lerin ekonomik krizi, Meksika siyasal sistemi üzerinde ciddi bir baskı oluşturmuştur. 6 Temmuz 1988 seçimlerinde PRI, hem başkanlık hem de parlamento seçimlerinde beklenmedik tepkiler almıştır. Salinas'a atfedilen oy payı, 1982 seçiminde PRI başkan adayı Miguel de la Madrid'in aldığı oy payının yüzde 20'den daha fazla altında olmuştur. Böylece PRI, oyları azalmasına rağmen yine de Parlamento'da kontrolü elinde bulundurmuştur. Salinas, sarsılmaya başlayan PRI rejimine

⁸⁶ Kenneth F. Greene, "Dominant Party Strategy and Democratization", **American Journal of Political Science**, Vol. 52, No. 1, 2008, s. 16-17, 29.

⁸⁷ Bkz.: Viviane Brachet-Marquez, 1992, s. 91.

* Bu durum, petrol fiyatlarının düşmesi, faiz oranlarının artması ve ABD'deki resesyon tanımlamasını içermektedir.

yeni bir etkinlik getirmiştir. Onun güçlü liderlik markası ve başarıları, PRI'nın seçmen desteğinin yeniden onarılması için yeterli olmuştur. Salinas, ekonomiyi dış ticaret ve yatırıma açmış ve devlete ait verimli çalışmayan yüzlerce şirketi özelleştirmiştir. Birçok gözlemciye göre Meksika, *üçüncü dünya ülkesi* statüsünden *birinci dünyaya* doğru önemli adımlar atmaya başlamış ve burada siyasal liberalizasyon yavaş yavaş geliştirilmiştir.⁸⁸

Ekonomik modernite ve siyasal kaçınılmazlık yanılısaması, 1994 yılının başında Meksika'nın en az gelişmiş ve siyasal anlamda geri kalmış eyaleti olan Chiapas'daki *post-modern* köylü başkaldırısı ile parçalanmıştır. Yaklaşık 2000 kişiden oluşan, ilkel silahlarla donatılmış ancak iyi disipline edilmiş Kızılderili vatandaşlar, dört yerleşim yerinin kontrolünü ellerine geçirmişler ve merkezi hükümete savaş ilan etmişlerdir. Bütün Meksika'da sosyal adalet ve demokrasi talepleri yankı bulmuştur. Çatışmalar olmuş ve daha sonra ateşkes müzakereleri başlatılmıştır. Aniden orta ve üst sınıfta yer alan Meksikalılar gibi yabancı ülkeler ve yatırımcılar da Meksika'da siyasal baskı, insan hakları ihlalleri, ekstrem yoksulluk ve eşitsizliğin sürdüğü hatırlatması yapmıştır. Yine Chiapas'da hükümete karşı silahlanan yoksul yerlilerin ekonomik modernite ve uluslararasılaşmanın gerisinde kalan milyonlarca Meksikalıyı sembolize ettiği vurgulanmaktadır.⁸⁹ Ve 2000 yılında başkanlık adayının seçimi kaybetmesiyle PRI, 70 yıldan daha fazla kaldığı iktidarda gücünü kaybetmiştir.

Hakim-parti sistemi üzerine yapılan değerlendirmeler, toplumların niteliklerine göre farklılık arz etmektedir. Yine de Cox (1997) tarafından özetlenen hakim-parti sistemi konusundaki literatür, baskınlığın sürdürülmesinde koordinasyon başarısızlığının kilit bir rol oynadığını iddia etmektedir. Bu argümanın, Hindistan örneğinde Duverger kanununun başarısızlığı konusundaki Riker'in yorumuna kadar geri götürülmesine rağmen kanunun, Kongre Partisi'nin merkezi konumunun, siyasal

⁸⁸ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 475.

⁸⁹ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 475-476.

spektrumun karşıt uçlarında kendi adına mücadele edenleri bölünmüş bir vaziyette tuttuğu için başarısız olduğu vurgulanmaktadır. Böylesi bir tanımlama, rekabetin bir boyutta ortaya çıktığını varsaymakta ve hakim parti, başarılı bir şekilde diğer partilerin mücadele edemediği alanlarda merkezi konumu ele geçirmektedir. Sartori (1976), Laver ve Schofield (1991) ve Pempel'in (1990) her biri Japonya, İtalya, İsrail ve İsveç'te baskın durumu açıklamak için hakim partinin merkezi konumuna dayandırılan benzer bir argümanı sunmuşlardır. Diaz-Cayeros ve Magaloni, muhtemelen aynı argümanın PRI'nın hakim konumunu açıklamak için de kullanılabileceğini merkezde konumlanan iktidar partisi PRI, sağ ve solda konumlanan iki muhalefet partisi ile mücadele etmiştir- ancak bu argümanın uygulamalı bulguları parti rekabetinin çok boyutluluğunu göstermesi nedeniyle Meksika örneği için ikna edici olmadığını vurgulamaktadır. Sol-sağ ideolojik boyut konusunda sağ kanat partisi PAN ve sol kanat partisi Demokratik Devrim Partisi (PRD), spektrumun iki yanında kalmışlardır. Ancak her iki parti de oyunun kurallarının demokratikleşmesi ve PRI'yi mağlup etme konusunda çıkarlarını paylaşarak siyasal anlamda birlikte hareket etmişlerdir. Çok boyutluluk, muhalefet güçleri arasındaki ideolojik farklılıklar koordinasyonunu karmaşık hale getirirken, tek başına ideolojik muhalefet, oyun bölünmesini hesaplayamayabileceğini ortaya koymaktadır. PAN ve PRD arasında seçim konusunda işbirliği oluşturma potansiyel kazanımları vardır. Bu partilerin ve destekçilerinin, PRI'yi mağlup etme dışında ortak çıkarları yoktur.⁹⁰

Genellikle benzer ideolojileri ve aynı ideolojik alanı paylaşan partilerin ortak hareket etmesinin daha kolay olduğu ifade edilmektedir. Gerçekten de Meksika'da muhalefet partileri arasında başarılı koordinasyon, ideolojik anlamda bağlantılı sol partileri içermektedir. 1988 başkanlık seçimlerinde sol kanat muhalefet partileri Cuauhtémoc Cárdenas Solórzano'ın adaylığını desteklemede Ulusal Demokratik Öncü'de (FDN) bir araya gelmişlerdir. 1988 seçimi sonrası Cárdenasçılar, PRD adında yeni bir sol parti kurmuşlar ve

⁹⁰ Alberto Diaz-Cayeros ve Beatriz Magaloni, "From Authoritarianism to Democracy: The Unfinished Transition in Mexico", 2000, http://democracy.stanford.edu/seminar/diaz_magaloni_text.htm.

geçmişin aday merkezli diğer örgütlenmeleri dışında bu Parti, sonraki seçimlerde bir siyasal parti olarak varlığını devam ettirmiş ve gerçekten de diğer sol alternatiflerinden ayrılarak bütün sol oylar için çekici hale gelmiştir. Böylece koordinasyon, geçmişteki Meksika parti sisteminde karakterize edilen solun aşırı parçalanması ile mücadele etmede başarılı ancak PRI karşısında anlamlı bir çoğunluk muhalefeti yaratmada başarısız olmuştur denilebilir.⁹¹

2.2.2. Meksika Federalizmi, Siyasal Elit ve Yerelleşme Programı

Meksika, resmi olarak Meksika Birleşik Devletleri olarak adlandırılan bir federal sistemdir ve 31 eyalet ve Mexico City Federal Bölgesi'nden oluşmaktadır. Her bir eyaletin altı yıllık tek dönem için seçilen bir valisi ve tek meclisli yasama organı bulunmaktadır.⁹²

1917 Anayasasında ve yasalarında kutsallaştırılan *municipio libre*ye vurgu yapan federal hükümet yapısına rağmen uygulamada Meksika siyasal sistemi, genellikle siyasal merkezîyetçilik olarak sınıflandırılabilen anlamda çalıştırılmıştır. 1920'lerden Salinas'ın başkanlığı boyunca çoğu politikada federal seviyede karar alma gücünün yoğunluğu devam etmiştir. Seçimlerin hazırlığı, idaresi ve geçerliliği üzerindeki kontrol, federal yönetim tarafından kontrol edilen eyalet seviyesindeki bölgelere veya federal hükümet unsurlarının birimlerine geçmiştir. Bu bağlamda yüksek derecede siyasal merkezîciliğin, Meksika'nın uzun dönem siyasal istikrarının altında yatan temel faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir.⁹³

Siyasal istikrarla ilgili olarak elitlere vurgu anlamlıdır. Genel olarak değerlendirildiğinde her ülkenin, çok fazla etkili, az sayıda kişiden

⁹¹ Diaz-Cayeros ve Magaloni, 2000.

⁹² Bkz.: <http://www.ife.org.mx/portal/site/ifev2/Estados/>

⁹³ Levy ve Bruhn, 2006, s. 106-108; Cornelius ve Weldon, 2004, s. 485.

oluşan elitleri bulunmaktadır. Sisteme bağlı olarak parti elitleri, emekçi elitler, askeri elitler ve dini elitler, öncülüğünü yaptıkları gruplar adına mücadele etmekte ve kitlelerden daha çok siyasal aktör olmaktadır. Bu bağlamda Meksika’da iktidarın sorunlarını daha da yaygın bir otoriterlikle çözmek, elitlerin siyasal kültürünün bir parçası olmuştur. Bu otoriter kültür, kimin resmi arabulucu olacağına ve kimin bir sosyal sektörün veya sınıfın temsilcisi olacağına tek taraflı olarak karar veren bir sisteme dayanmaktadır.⁹⁴ Meksika’da özellikle yerli burjuvazinin, demokratikleşmenin öncüsü olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda, neo-liberal programın uygulanması önceliği, merkezdeki muhalefet partilerine daha fazla söz hakkı tanınması için yasal düzenlemeler yapılmasını da beraberinde getirmiştir.

1980’lerden itibaren Latin Amerika ülkelerinin çoğunda uygulanmaya başlanan yerelleşme politikalarının*, özellikle neo-liberalleşme ve demokratikleşme süreçleri arasındaki ilişki üzerinden değerlendirildiğinde 1980-1982 dış borç krizinin**, tüm bölgede hızlı bir neo-liberalleşme sürecini de beraberinde getirdiği görülmektedir. Tek parti iktidarlarının yerini çok partili sisteme bıraktığı, sivil hükümetlerin askeri rejimlerin yerini aldığı biçimsel bir demokratikleşme süreci, son dönemin belirgin bir siyasal dönüşümü

⁹⁴ Béjar, 2007, s. 194.

* Yerel iktidarlara kaynak ve yetki devri olarak ifade edilebilecek olan yerelleşme politikalarıyla ilgili olarak 1980’li yıllardan itibaren Dünya Bankası, Inter-American Development Bank ve Ford Foundation gibi kuruluşlar, özellikle *üçüncü dünya ülkelerinde* bu projelere yatırım ve kredi desteği sağlamışlardır. Bu kurumlar tarafından desteklenen reformların, karar alma süreçlerini halka yaklaştırarak daha katılımcı, çoğulcu, etkin ve etkili yerel yönetimler ve güçlü yerel topluluklar getireceği önkabulü, yerelleşme politikalarının *üçüncü dünya ülkelerinin* birçoğunda hızla uygulanmaya başlamasına neden olmuştur. Bkz.: Aylin Topal, “Meksika’nın Neoliberalleşme ve Demokratikleşme Süreçlerinin Kesişim Kümesi: Yerelleşme Reformları”, **Praksis**, Sayı 14, 2006, s. 150.

** Bonefeld ve Holloway, 1982 Meksika borç kriziyle ilgili olarak bu krizin, sıkı para politikası yoluyla emeğin küresel ölçekte sermaye ilişkisine içerilmesi yönündeki korkunç girişimin, içinden çıkılmaz bir durum olduğunu açıkça ortaya koyduğunu belirterek yine bu krizin, sınıf ilişkisinin muazzam bir yeniden bileşimini ortaya çıkardığını vurgulamaktadır. Bu kriz, paranın sadece bütün toplumsal ilişkileri değişim ilişkilerine tabi kılmasının değil, borç zoruna karşı yürütülen mücadelelere küresel bir birlik kazandırılmasının da işareti olarak görülmüştür. Bkz.: Werner Bonefeld ve John Holloway, “Para ve Sınıf Mücadelesi”, Münevver Çelik (Çev.), **Küreselleşme Çağında Para ve Sınıf Mücadelesi**, Werner Bonefeld ve John Holloway (Ed.), Otonom, İstanbul, 2007, s. 17-20.

olmuştur. Arjantin ve Şili’de neo-liberal yeniden yapılanma politikaları askeri iktidarlara uygulanırken, Venezuela, Meksika ve Brezilya gibi ülkelerde borç krizinin sonrasında başlayan reformlarla bu dönüşüm yaşanmıştır. Demokratikleşme ve neo-liberalleşme süreçleri, temel anlamda bu ülkelerde benzerlik gösterse de her ülke, ekonomik ve siyasal yeniden yapılanma sürecini kendi kurumsal ve toplumsal yapısına uygun gerçekleştirmiştir.⁹⁵

Meksika’da 1980’lerdeki ekonomik kriz sonrasında uygulanmaya konulan yerelleşme politikaları, tek parti iktidarının kaybettiği desteği yeniden kazanabilmesi için başlatılması gereken demokratikleşme ve neo-liberalleşme sürecinin önemli bir bileşeni ve aynı zamanda ekonomik kriz ve ardından uygulanan banka kamulaştırmalarının etkisiyle iktidar partisinden desteğini çeken bazı sermaye gruplarının devletin küçültülmesi yönündeki talepleriyle ilgili görülmektedir. 1920’lerden itibaren iktidarda olan Partinin yaşadığı hegemonya krizini, siyasal temsil mekanizmalarını yerel ölçekte dönüştürerek aşmayı planladığı ve bu yolla iktidarını yerel düzeyde yeniden kurmayı düşündüğü, ancak uygulanan yerelleşme politikalarının bu çok yönlü niteliğinin reformların sonuçlarını da farklılaştırdığı belirtilmektedir. Özellikle bu süreç, sermaye gruplarının etkin olduğu bölgelerde sermaye partilerini iktidara taşımıştır. Aynı zamanda bu süreç, işçi sınıfının ve kırsal kesimin güçlü olduğu eyaletlerde sosyalist parti örgütlerini güçlendirmiş ve bu grupların desteğiyle güçlenen sosyalist partilerin ulusal seçimlerde sermaye partilerinin karşısında güçlü bir alternatif olarak çıkabileceğini göstermiştir.⁹⁶

⁹⁵ Topal, 2006, s. 149.

⁹⁶ Topal, 2006.

2.2.3. Meksika Siyasal Sisteminde Siyasal Partilerin Değerlendirilmesi

2.2.3.1. Meksika'da Siyasal Partiler

Meksika siyasal hayatı içinde yer alan çok sayıda siyasal parti olmasına rağmen burada, Meksika siyaseti üzerinde etkili olduğu bilinen üç parti üzerinde durulacaktır. Bunlar, PRI, PAN ve PRD'dir.

2.2.3.1.1. Kurumsal Devrim Partisi (Partido Revolucionario Institucional-PRI)

PRI'nın, başkan Calles tarafından 1929 yılında 1910-1920 Devrimini takip eden on yıllık süreçte kişisel, yerel ve eyalet seviyesinde mekanizmalar pahasına kamu görevi elde etmek için mücadele edenler arasında, şiddetin azaltılmasına ve merkezi hükümetin gücünün birleştirilmesine hizmet etmek için kurulduğu belirtilmektedir. Yarım yüzyıldan daha fazla bir dönem için iktidar partisi, çatışmaları gidermek, ortaya çıkan yeni çıkar gruplarını sistemin içine çekmek ve seçim sürecine girmek suretiyle rejimin meşrulaştırılması için bir mekanizma olarak etkileyici bir etkinlik göstermiştir. Partiden olabilecek muhtemel ayrılımlar, hükümetin seçim kuralları üzerinde oynamasıyla giderilmiştir. Oluşturulan seçim kuralları, PRI'den ayrıldıktan sonra yeni bir muhalefet partisi kurmayı ve seçimi kazanmayı neredeyse imkansız hale getirmiştir.⁹⁷

1938 yılında başkan Cárdenas, resmi partiyi elit merkezli çatışma çözüm mekanizmasından kitlesel tabanlı siyasal parti haline dönüştürmüştür. Böylece parti politikalarına olan halk desteği artmış ve seçime katılım

⁹⁷ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 496.

hareketlenmiştir. Bu durum, kırsal ve kentli işçilerin örgütlenmelerinin yerel, eyalet ve ulusal seviyede birleştirilmesi suretiyle başarılmıştır. Bu yeniden yapılandırma, partiyi bütünleştirici bir havaya sokarken, Meksika'da temsil edilen farklı ekonomik menfaatlere ve siyasal eğilimlere sahip olan birimleri bir araya getirmiş ve aynı zamanda düşük gelirli bölgeleri de kapsamak suretiyle partinin devrimci referansını da güçlendirmiştir.

Geçmişte Meksika'da bağımsız bir siyasal rekabet alanının olmadığı bilinmektedir. Tarihsel süreçte resmi partinin rekabet konusunda en güçlü avantajı, seçim hilesi yapma kabiliyeti olarak görülmüştür. Ve bunu yapanlar da görece dokunulmazlığa sahip olmuşlardır. Bunun için kullanılan tekniklerden, seçim sandıklarının son anda sadece PRI destekçilerinin haberdar olduğu yerlere taşınması, sandık kurullarında yer alması gereken muhalefet parti gözlemcilerinin akredite edilmemesi, oy sandıklarının doldurulması, oy kayıt listelerinde oynama yapılması, muhalefet partisine oy vermesi beklenen kişileri yok saymak veya ikametinin olmadığını sağlamak, PRI destekçilerine çoklu oy kullanabilme imkanı verilmesi gibi unsurlar dikkati çekmektedir.⁹⁸

Başlangıçtan itibaren resmi parti, hükümetin kendisinin özellikle de başkanın bir uzantısı durumundadır. 1997 yılına kadar PRI bağlantılı işçi hareketinin saygın lideri olan Fidel Velázquez gibi ulusal çevrede saygı gören güçlü parti liderleri ara sıra hükümet faaliyetlerini sınırlandırmıştır. Ancak resmi partinin kendisi asla hükümetin ekonomik ve sosyal politikalarının belirlenmesine müdahale etmemiştir. Özellikle 1980'lerin sonlarından itibaren parti birliği ve disiplinini erozyona uğratan ve 1995 yılının başlarında yapılan eyalet seviyesindeki seçimlerde elde edilen başarının ardından ve 2000 yılında yapılan başkanlık seçiminin kaybedilmesine varan gelişmelerin yaşanmasını sağlayan faktörlerden biri, federal yönetimdeki teknokratlar

⁹⁸ Bkz.: Cornelius ve Weldon, 2004, s. 497.

tarafından geliştirilen halkçı olmayan sertlik politikalarından partinin uzak kalması olarak görülmektedir.⁹⁹

2.2.3.1.2. Ulusal Eylem Partisi (Partido Acción Nacional-PAN)

PAN, 1939 yılında başkan Cárdenas yönetimi altındaki sol eğilimli kamu politikalarının özellikle de sosyalist eğitimi destekleyici politikasına bir tepki olarak kurulmuştur. Kurucuları ilk Hristiyan demokratik ideolojiyi benimseyen önemli Katolik entelektüelleri içermektedir ve Parti, geleneksel olarak hükümetin kilise faaliyetleri üzerindeki sınırlamalarına muhalefet etmiştir. Parti, siyasal merkezîyetçiliğe karşı çıkmış ve genişleyen eyalet haklarını savunmuştur. PAN'ın seçmen kitlesi, genellikle kentsel orta sınıf olmuş ancak muhafazakar kırsal kesim ve çalışan kentsel sınıftan da oy almıştır.¹⁰⁰

1964 ile 1990'lar arasında PAN, birçok belediye ve eyalet yönetimine sahipken PAN yanlısı temsilcilerin odak noktası, federal parlamentoda özellikle de alt kamarada bulunmak olmuştur. İlk PAN temsilcisi, 1991 yılında Senatoya seçilmiştir.

PAN'ın ideolojik pozisyonu son yarım yüzyıldan daha fazla olan dönemde nispeten sabit kalmıştır. Parti, Hristiyan sosyalizm (emek konusunda merkez soldan, kürtaj konusunda sağa doğru geniş bir politika çeşitliliğine sahiptir), ticaret, belediyelerin yerinden yönetimi ve demokratikleşme konusunda geleneksel liberal davranışlarla birleştirilmiş merkez sağ olarak sınıflandırılmaktadır. PAN'ın siyasal spektrumdaki nispi konumu çoğunlukla PRI'nın aldığı pozisyona bağlı olmuştur. Bu Parti, 1988

⁹⁹ Kathleen Bruhn, "The Making of the Mexican President, 2000: Parties, Candidates, and Campaign Strategy", **Mexico's Pivotal Democratic Election: Campaign Effects and the Presidential Race of 2000**, Jorge I. Domínguez ve Chappell Lawson (Ed.), Stanford University Press, 2004, s. 125-128; Cornelius ve Weldon, 2004, s. 496; Levy ve Bruhn, 2006, s. 90-94.

¹⁰⁰ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 502.

yılından itibaren PRI'ya karşı en büyük muhalefet partisi olmuş ve 1994 seçimlerindeki göstergelerle PAN'ın 2000 yılındaki başarısı gerçekleşmiştir. Burada şüphesiz liderin kişiliğinin etkisi göz ardı edilmemelidir.

2.2.3.1.3. Demokratik Devrim Partisi (Partido de la Revolución Democrática-PRD)

1988'den önce Meksika solu, Partido Popular Socialista (PPS) gibi siyasal partiler ortaya çıkarmıştır. Bu Parti, hükümetle işbirliğine istekli merkezin solundaki siyasetçiler ve ılımlı sosyalistler için bir sığınma yeri olarak uzun yıllar hizmet etmiş ve hatta parlamentoda koltuk karşılığında PRI'nın başkan adayını desteklemiştir. Daha bağımsız bir sol, Partido Comunista Mexicano (PCM) tarafından geleneksel olarak temsil edilmiştir. Bunlar iktidar partisi ile açık bir işbirliğine gitmemişlerdir. Cárdenas'ın başkanlığı esnasında yapılan seçimlerde Komünistlere yasal bir şekilde rekabet etme izni verilmiştir. Ancak bu Parti sonradan yasaklanmış ve 1979 yılına kadar yasal temsil gücünü yeniden kazanamamıştır.¹⁰¹

1980'lerin büyük bir kısmında 1910 Devriminden itibaren en ağır ekonomik krizle yüzleşmelerine ve sol oyların bölünmesini azaltmak için bazı parti birleşmelerine rağmen sol partiler, seçmen tabanında kayıplara uğramıştır. 1988 yılında solun yeniden canlanmasının anahtarı, PRI liderliği içindeki kırılmadır ki bu, 1950 yılından itibaren en ciddi olanıdır. Ağustos 1986'da PRI'nın merkez-sol kanadında yer alan bazı önemli temsilcileri, Corriente Democrática (CD) olarak bilinen muhalefet bir hareket oluşturmuşlardır.

PRI içinde başarısızlıkla sınırlanan Cárdenas, 1954 yılında diğer bir muhalif grup tarafından kurulan muhafazakar, milliyetçi parti Partido

¹⁰¹ Levy ve Bruhn, 2006, s. 97-98; Cornelius ve Weldon, 2004, s. 504.

Auténtico de la Revolución Mexicana (PARM)'nın başkan adayını kabul etmiştir. Daha sonra dört parti, 1988 başkanlık seçiminde kendi adayları olan Cárdenas ile seçimi kazanmak için koalisyon FDN'yi oluşturmuşlardır. Cárdenas koalisyonuna katılmadan önce sol partiler, kamuoyu araştırmalarında önemli derecede çekici bir konumda olmamışlardır. Geniş halk desteği olan siyasal figürler tarafından idare edilen merkez-sol koalisyonunun üyeleri, seçimi kazanmak için direnç göstermişlerdir. Ancak 1988 seçimlerinden hemen sonra solun uzun soluklu ideolojik ve personalist bölünmeleri kendilerini yeniden gündeme getirmiş ve 1991'de ara seçimler yapıldığında 1988 koalisyon üyelerinin çoğu, standart taşıyıcı olarak yeni oluşturulan PRD'yi bırakarak kendi yoluna geri dönmüştür. PRD içinde bile parti içi yönetim ve hükümetle ilgili stratejilerde demokrasi derecesi konusunda ciddi anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır.¹⁰²

1990'ların başlarında var olan solun problemlerinin tümü kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Salinas yönetimi altındaki hükümet, Cárdenista solu ile ciddi bir şekilde müzakere etme konusunda istekli olmamıştır. Salinas'ın PRD'ye karşı hoş olmayan tutumu, Kasım 1994'de Partinin son ulusa seslenişinin kesilmesinin PRD partisi milletvekilleri tarafından tepki ile karşılanması karşısında kamuoyuna yaptığı açıklamayla görülmektedir: **“Onları ne görmek, ne de duymak istiyorum”**. Salinas yönetimi altında Hükümet, PRD tarafından iddia edilenden öte PAN'ın seçim zaferini tanıma konusunda daha istekli görünmüştür. PRD üyeleri ve PRI'lı yerel liderler arasındaki çatışmalar, Partinin 1989'da oluşturulmasından itibaren yüzlerce PRD eylemcisinin öldürülmesiyle daha dramatik olmuştur. PRI hükümet sistemi, hiçbir eyalette PRD iktidarına izin vermeme yönünde bir politikayı benimseyeceğinin işaretini vermiştir. Belediye seviyesinde seçimlerde PRD'nin başarısının tanınmasıyla PRD'nin kontrolü altındaki kent yönetimleri, PRI eyalet yönetimleri tarafından cezalandırılmış ve kaynaklardan mahrum

¹⁰² Cornelius ve Weldon, 2004, s. 504-505.

bırakılmıştır.¹⁰³ Bu şartlar altında PRD, 2000 yılına kadar bazı konularda iktidardaki partinin soluna yönelik politika pozisyonları almaya devam etmiştir.

2.2.3.2. PRI, PAN ve PRD'nin Seçim Davranışlarının İncelenmesi

Meksika'da yer alan önemli siyasal partilerin seçimlerde kullandıkları politikaların bilinmesi, Meksika siyasal sisteminin çözümlenmesine önemli katkılar sağlayabilecektir. Bu nedenle PRI, PAN ve PRD'nin ilgili konulardaki tutumlarının incelenmesi gerekmektedir.

2.2.3.2.1. PRI ve Seçim Davranışı

PRI'nın genel anlamda seçim davranışıyla ilgili öncelikle söylenmesi gereken, şüphesiz Meksika'daki siyasal katılma sürecine katkıda bulunan bir siyasal parti olduğudur. Aynı zamanda iktidar olarak PRI'nın, seçime katılmayı da teşvik ettiği söylenebilir.

Meksika'nın 2000 yılı başkanlık seçiminde Vicente Fox'un uzun süren PRI iktidarı üzerinde seçimi kazanması, birçok gözlemci, akademisyen, gazeteci ve siyasetçi için olağanüstü olarak değerlendirilmiştir. PRI'nın yetmiş bir yıllık Meksika siyaseti üzerindeki kontrolü, genellikle yasal olarak tanımlanmayan yöntem olarak alışılmadık bir şekilde hareket etmiştir. Bir süre önceye kadar PRI'nın mağlubiyeti tahmin edilse de bu Parti, 1990'lara kadar başarılı olmaya devam etmiştir. Hatta iktidar partisinin 2000 seçiminde de kazanmanın bir yolunu bulacağı düşünülmüştür. Aynı zamanda PRI'nın varlığını uzunca bir süre devam ettirmesi, Meksika muhalefet partilerinin zayıf kalmasını da beraberinde getirmiştir. Onların temel zayıflıkları, PAN'ın ve

¹⁰³ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 505-506.

PRD partisinin sınırlı tabanını içermekte ve seçim stratejilerinin görünürde sosyal tabanlarının ötesinde bir hedefe sahip olduğu kabul edilmektedir.¹⁰⁴

Vicente Fox'un başarısının nedenini açıklamak ve yeni Meksika parti sisteminin nasıl ortaya çıktığını anlamak için 1980'lerin ortalarından itibaren Meksika siyasetindeki rekabet gelişimini incelemek gerekmektedir. PRI, 1929'da kurulmasından 1988'e kadar olan döneme kadar başkanlık, valilik veya federal senatörlük seçimlerinin hiçbirini kaybetmemiştir. PRI'nın federal olarak her üç yılda bir yapılan meclis seçimlerinde yüzde 98'in altında oy aldığı durum çok az görülmüştür. Muhalefet parti adayları, çok fazla rekabet edememiş ve ara sıra da olsa belediye seçimlerini kazanmışlardır. 1960 ve 1970'li yıllarda siyaset bilimciler, Meksika'da *hegemonic* bir parti sisteminin olduğunu vurgulamaktadırlar ve bu durumun da SSCB'nin tek partili sisteminden ayırt edilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Çünkü burada muhalefet partileri yasal bir şekilde kurulmakta ve aynı zamanda siyaset yapabilmektedirler. Gerçekte *hegemonic* denmesinin nedeni, muhalefet partilerinin PRI ile salt anlamda bir rekabete girememesi durumundan kaynaklanmaktadır.¹⁰⁵

1977 temel siyasal reformundan önce sadece üç yasal muhalefet partisi bulunmaktadır. Bunlardan birisi olan PAN, *kurumsallaşan devrime* muhafazakar muhalefet çerçevesinde idare edilen bir parti görünümünde olmuştur. 1977 reformundan sonra, çoğunlukla sol düşüncede olan birkaç küçük muhalefet partisi ortaya çıksa da bunların hiçbirinin PRI'nın yerini alabilecek realist beklentisi olmamıştır (Siyasal partilerin, 1961 yılından 2000 yılına kadar olan oy dağılımı için bkz.: Tablo 2.1).¹⁰⁶ PRI'nın hegemonyası, gerçekte devrimciler tarafından inşa edilen bir parti olmasıyla ve onun devrimci mirasıyla olan yakın bağıyla açıklanmaktadır. Parti, kırsal kesime toprak reformu, çalışan sınıfa işçi hakları ve bütün olarak Meksika'ya

¹⁰⁴ Joseph L. Klesner, "Electoral Competition and New Party System in Mexico", **Latin American Politics and Society**, Vol. 47, No. 2, 2005, s. 103.

¹⁰⁵ Bkz.: Klesner, 2005, s. 105-106.

¹⁰⁶ Klesner, 2005, s. 106.

ekonomik gelişme sağlamıştır. Bununla birlikte PRI'nın hegemonyası, aslında partinin korporatist yapısıyla da alakalıdır (Bkz.: 2.2.5. Siyasal Erk Olarak Korporatizm).

Ekonomik modernizasyon, PRI'nın seçimlerdeki hakim pozisyonunu aşamalı bir şekilde erozyona uğratmıştır. Tablo 2.1'de görüldüğü üzere her bir federal seçimde yaklaşık yüzde 2'lik bir kayıp oluşmuştur. Muhalefet partileri, nüfusun eğitime ve kitlesel medyaya daha geniş ulaşımının sağlandığı kentsel ve sanayi alanlarında daha belirgin bir konuma gelmiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Klesner, 2005, s. 106.

Tablo 2.1
Federal Milletvekili Seçim Sonuçları, 1961-2000 (Oyların Yüzdesi)

Seçim Yılı	Siyasal Partiler									
	PAN	PRI	PPS	PARM	PDM	PCM PSUM PMS PRD	PST PFCRN PC	PVEM	PT	Diğer
1961	7,6	90,3	1,0	0,5	-	-	-	-	-	-
1964	11,5	86,3	1,4	0,7	-	-	-	-	-	-
1967	12,5	83,8	2,2	1,4	-	-	-	-	-	-
1970	14,2	83,6	1,4	0,8	-	-	-	-	-	-
1973	16,5	77,4	3,8	2,0	-	-	-	-	-	-
1976	8,9	85,2	3,2	2,7	-	-	-	-	-	-
1979	11,4	74,2	2,7	1,9	2,2	5,3	2,2	-	-	-
1982	17,5	69,3	1,9	1,3	2,3	4,4	1,8	-	-	1,3
1985	16,3	68,2	2,1	1,7	2,9	3,4	2,6	-	-	2,9
1988	18,0	50,4	9,2	6,1	1,3	4,5	10,2	-	-	0,5
1991	17,7	61,4	1,8	2,1	1,1	8,3	4,3	1,4	1,1	1,5
1994	26,8	50,3	0,7	0,9	0,4	16,7	1,1	1,4	2,6	0,3
1997	25,8	38,0	0,3	-	0,7	25,0	1,1	3,7	2,5	0,1
2000	39,1 ^a	37,8	-	0,8	-	19,1 ^a	-	(a)	(a)	2,1

^a2000'de PVEM, PAN'la Değişim için İşbirliği (Alianza por el Cambio) koalisyonu oluşturmuştur; PT, PRD'yle Meksika için İşbirliği (Alianza por México) koalisyonunun bir parçası olmuştur.

Kaynak: Klesner, 2005, s. 107.

2.2.3.2.2. PAN ve Seçim Davranışı

PAN, Katolik aktivist, iş adamı ve profesyonellerden oluşan bir grup tarafından kurulmuştur. Bu grubun rejime karşı olan şikayetleri, bölge kilisesine bağlı okullarda çocuklarının eğitimi için Katoliklere özgürlüğü

içerecek tarzda kilise haklarının kaybı, dinsel özgürlük mücadelesi ve Cárdenas'ın yönetiminde Meksika'nın sosyalizme doğru hareketi olarak verilebilir. Bu Parti, 1939 yılında kuruluşundan itibaren en güçlü muhalefet partisi olmuş ve aynı zamanda 1950'lerden 1970'lerin ortasına kadar olan dönemde Parti, Katolik akımdan etkilenmiş ve özellikle eğitim alanında ve devlet-kilise ilişkisiyle ilgili kamu politikalarına yönelik muhafazakar pozisyonu itibarıyla baskıya maruz kalmıştır.¹⁰⁸

1982 yılında bankaların kamulaştırılması ve 1980'lerin ortalarında vuku bulan ekonomik kriz, Partiye yeni bir canlılık kazandırmıştır. Birçok öfkeli işadami ve orta sınıf vatandaşı, PRI'yi popülist ve baskıcı bulduklarından bu Partinin alternatifi olarak gördükleri PAN'a yönelmişlerdir. Partiye katılımın büyük bir kısmı kuzey eyaletlerinden olduğu için *kuzeyin barbarları* olarak tanımlanmışlardır. Partinin yeni seçmenleri, ihtiyaç duyulan seçim enerjisini büyük ölçüde sağlamıştır.¹⁰⁹ Böylece Meksika sağ kanadı, geleneksel demokratik siyasal mücadelesinin şeklini, seçime olan siyasal katılımını yenilemeye başlamıştır. Meksika'da siyasal sağ PAN'ın liderliği altında bulunmaktadır ve bu Parti, sol kanat partilerinden farklı bir yörüngede hareket etmektedir. 1939 yılında kuruluşundan itibaren PAN'ın pozisyonu, siyasal hedeflere ulaşma anlamında seçim tercihi yönünde olmuştur.

1988 öncesi Meksika'da adil ve özgür seçimler için şartların yeterli şekilde oluşturulamaması ve kendi adem-i merkezi yapısı nedeniyle sağ kanat partisi, yetersiz seçim kazanımları elde etmiştir. Bununla birlikte PAN, 1999 itibarıyla Meksika'da ikinci siyasal güç haline gelmiş ve altı eyaletin yönetimine giriş hakkı kazanmıştır. Böylesi bir durumun varlığı, özellikle Meksika'nın kuzey eyaletlerine yayılan seçim alanında PAN'ın konumunu güçlendirmiştir. Sonuçta 2000 yılındaki seçimlerde Parti, başkanlık seçimini kazanmıştır.

¹⁰⁸ Levy ve Bruhn, 2006, s. 94-97.

¹⁰⁹ Klesner, 2005, s. 129.

2.2.3.2.3. PRD ve Seçim Davranışı

PRD'nin 1989'daki kuruluşundan itibaren liderleri arasındaki kişisel farklılıklar, içsel olarak bölünme yaratmıştır. Bu farklılıklarla beraber ideolojik ve stratejik konularda da bölünmüş olduğu düşünülmektedir. Devrimci milliyetçilik, çoğu PRD üyesini motive etse de bunların çoğu, ekonomik milliyetçilik ve ithal-ikameci sanayileşmenin Meksika'nın ekonomik gelişmesini sağlayamayacağı ve neredeyse hiçbir şekilde uygulanamayacağı görüşüne sahip olmuştur ve sonunda PRD parti sisteminde neo-liberal gelişme stratejisinin açık bir eleştirisini yapmıştır.¹¹⁰

1990'ların sonlarında PRD içinde iki görüş ön plana çıkmıştır. Bunlardan birincisi, orta gelir grubundaki seçmeni çekmek için Partinin daha sosyal demokrat bir yapı içine girmesidir. İkincisi ise işçi, kırsal kesim ve kentli gibi kesimleri Partiye çekebilecek daha radikal bir parti yapısı oluşturmaktır. Bu Parti, 1990'ların başlarında PRI'ya karşı başarısız olmasından sonra 1990'ların sonlarında PAN'ın yavaş ilerleyen federalist stratejisine benzeyen politikalar geliştirmek suretiyle ilerleme kaydetmiş ve Cárdenas, 1997 yılında Mexico City'nin belediye başkanı seçilmek suretiyle Partinin imajını artırmıştır.¹¹¹ 2000 yılında PAN ve PRD, PRI her ikisinin sağına doğru hareket ederken, ulusal seviyede birbirine daha yakın parti programları sunmuşlardır.¹¹²

¹¹⁰ Klesner, 2005, s. 131.

¹¹¹ Klesner, 2005, s. 132.

¹¹² Bruhn, 2004, s. 131-132; Levy ve Bruhn, 2006, s. 100-102. PRD'nin parti özellikleri ile ilgili olarak bkz.: Bruhn, 2004, s. 130-137.

2.2.4. Farklı Bir Deneyim: Meksika’da Silahlı Kuvvetler

Meksika’nın siyasal hayatının başlangıcında yer alan PRI partisinin ilk siyasetçilerinin silahlı kuvvetler mensubu olması, askeri teşkilat ile siyaseti ortak bir alana taşımıştır. İlk sivil başkan 1946 yılında gelmiştir. Böylesi bir başlangıçtan sonra Meksika siyaseti aşamalı olarak askeri gücü siyasal alanın dışında tutmaya çalışmıştır. Bu konuda PRI’nın başarılı uygulamaları genel anlamda kabul edilen bir gerçektir.¹¹³

Meksika’da ordunun kendi alanında nispeten disiplinli bir birime dönüştüğü konusunda herhangi bir itiraz bulunmamaktadır. 20. Yüzyılda ordu, Latin Amerika’nın diğer ülkelerinde önemli ve kontrol edilemeyen güç olarak kalmıştır. Oysa Meksika’da askeri teşkilat etkin bir şekilde depolitize edilmiş ve siyasetin dışında bırakılmıştır. Birçok Latin Amerika ülkesinde ordu, en iyi örgütlenmiş kurum olarak ulusal iradeyi yansıtırken Meksika’ da bu kurum PRI olarak kendini göstermiştir. Ve yine 1945-1964 dönemi, Latin Amerika devletleri için darbe veya darbe teşebbüsü ile eşleşirken Meksika bu dönemde siyasal istikrarını korumuştur.¹¹⁴

2.2.5. Siyasal Erk Olarak Korporatizm

İthal-ikameci politikaların özellikle 1930-1960 yılları arasında sanayileşme ve büyüme üzerinde başarılı sonuçları olduğu kabul edilmekte ve bu dönemde en çok büyüyen ekonomiler olarak Meksika, Arjantin ve Brezilya dikkati çekmektedir. Latin Amerika’nın ithal-ikameci döneminde devletin sınıflar arası uzlaşmada aracı rol üstlendiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda korporatizm, kapitalist sanayileşmenin başarılabilmesi için toplumsal sınıfların tüm faaliyetlerinin amacını ulusal dayanışma ve ortak

¹¹³ Hauss, 2003 s. 485.

¹¹⁴ Huntington, 1965, s. 407-408; 410-411.

çıkara indirgeyerek sınıf mücadelesini dışlayan bir siyasal düzenleme olarak kabul edilmektedir. Özellikle artan şekilde sermaye birikim sürecine katılan devletler, 1900'lerin başından itibaren kentlerde merkezi bir aktör olmaya başlayan işçi sınıfını, korporatist mekanizmalar aracılığıyla sistem içine çekmişler ve aynı zamanda ücretlerdeki ve sağlık, eğitim ve sosyal sigorta gibi kamu harcamalarındaki artışlarla işçi mücadelesinin derinleşmesini engellemişlerdir. Gerçekte bu sınıf, rejimin istikrarı için tehdit olarak görülmüştür.¹¹⁵

Meksika'da korporatizmle ilgili olarak siyasetçilerin, bireyselciliğe vurgu yapmadığı veya karar verme sürecine dahil olma mekanizmasında olduğu gibi bireye olan ihtiyacı ön plana çıkarmadığı üzerinde durulmuştur. Bu anlamda Meksika korporatizm uygulamasında vurgu, daha ziyade grupları kapsamaktadır. Bu tür korporatist uygulamalar, Fransa, Almanya ve Japonya'daki entegre elit oluşturmaya yardım eden yapıya benzetilmektedir.¹¹⁶ Meksika'da korporatizmin PRI'nın varlığını korumak üzerine şekillendirildiği de yaygın olarak kabul edilmektedir.

I. Dünya Savaşı sonrası dönemde Meksika, dünya petrol üretiminde üçüncü sıradayken ABD'yle aralarında yabancı petrol şirketlerinin mülkiyet haklarına ilişkin sorunlar bulunmaktadır. Tarım alanındaysa yapılan toprak reformları *hacienda* hakimiyetini yıkamamıştır. Organik toplum modeline dayalı korporatizm, Cárdenas döneminde açığa çıkmıştır. Ulusalci bir vurguyla işçi sınıfı örgütlenmeleri kontrol altına alınmış, petrol gibi kritik bazı sektörlerde kamulaştırma yapılmış ve bir toprak reformu gerçekleştirilerek kolektif tarımsal birimlere büyük miktarda toprak tahsis edilmiştir. 1940'larda ise ithal-ikameci bir ortamda sanayileşme ön plana geçmiş, toprakta ise reform bir yana bırakılarak büyük toprak sahiplerinden yana olan bir PRI var olmuştur. Bu dönemde PRI iktidarını sağlamlaştırmıştır. Toprak dağıtımı yavaş yavaş azalırken, tarımda makineli üretim yapan büyük toprak sahipleri

¹¹⁵ Topal, 2007, s. 30-32. Korporatizm ve elitizm ilgili olarak ayrıca bkz.: Pierson, 1996, s. 138-142.

¹¹⁶ Hauss, 2003, s. 485.

öne çıkmıştır. 1940'lardan 1970'lerin ortalarına kadar sanayi üretimi yılda ortalama yüzde 7-8 oranında artmış ve tarımda da yüksek verimlilik oranlarına ulaşılmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki petrol ihracatçısı Meksika, tüketiminin artmasıyla 1970'lerde net ithalatçı konuma gelmiştir. Bu durum özellikle kırsal kesimi ve işçileri etkilemiş ve onların mücadelesi 1960'larda iyice belirginleşmiştir. ABD yatırımları bu dönemde imalat sektörüne yönelirken, özellikle 1970'lerin sonlarında ABD menşeli çokuluslu şirketler Meksika'da otomotiv sektörünün neredeyse tamamını denetler duruma gelmiştir.¹¹⁷

1934-1940 yılları arasında iktidarda olan Cárdenas hükümetinin, devlet ve toplumsal sınıflar arasındaki ilişkiyi korporatist bir form etrafında şekillendirmesi, ithal-ikameciliğin 1982 dış borç krizine kadar hiçbir hegemonya kriziyle karşılaşmadan uygulanmasına kurumsal bir zemin hazırlamıştır.* Cárdenas döneminde tüm sermaye örgütleri, Ulusal Ticaret ve Sanayi Odası'nın (CONCANACOMIN) kurumsal çatısı altında birleştirilmiştir. 1936 Sanayi ve Ticaret Odası Kanunu, tüm şirket sahiplerinin ilgili ticaret ve sanayi odasına üyeliğini zorunlu kılmış ve işçi ve kırsal kesim örgütlenmeleri, Çalışma Bakanlığı ve Tarım Bakanlığı aracılığıyla devletin kurumsal yapısı içine alınmıştır. Bu dönemde parti örgütü içinde üç temel ekonomik sınıfa karşılık gelen üç sektörel konfederasyon kurulmuştur. Bunlar, 1936'da Meksika İşçiler Konfederasyonu (CTM), 1938'de Ulusal Kırsal Konfederasyonu (CNC) ve sermaye örgütlerini biraraya getirmek amacıyla 1943'te kurulan Halk Örgütleri Konfederasyonu'dur (CNOP). Bu durum,

¹¹⁷ Öztürk ve De Olivier, 2004, s. 194-195, 199.

* Meksika siyasetinde hegemonyanın alternatif bir tanımı için Cárdenas hükümeti altında, devlet inşasının başarısı olarak görülen çoklu bölgesel düzenlemeler (pazarlık, zorlama ve işbirliğinin farklı kombinasyonunun her biri) aynı anda öne sürülmüştür. Bu düzenlemeler hep birlikte benzer yollarla merkezin gücünü artırmış ve merkezi devlet birimleri, yetkililer ve organizasyonların kurumsal varlığını sınırlamamıştır. Bkz.: Jeffrey W. Rubin, "Decentering the Regime: Culture and Regional Politics in Mexico", *Latin American Research Review*, Vol. 31, No. 3, 1996, s. 86.

sermaye sınıfları, emekçiler ve kırsal kesimler arasında korporatist devlet formunun şekillenmeye başladığına işaret etmektedir.¹¹⁸

Oligopolistik ticari sermayeyi*, Monterrey’li sanayicileri, Cárdenas hükümetinin yaptığı toprak reformu öncesinde güçlü bir ekonomik grup olan büyük toprak sahiplerini ve devlet bankaları kurulmadan önce etkin olan finans sermayesini temsil eden Meksika Cumhuriyeti İşverenler Konfederasyonu (COPARMEX), ithal-ikameci sanayileşme projesine sosyalist bir plan olduğu gerekçesiyle destek vermeyen ve bu korporatist devlet yapısının dışında kalmayı tercih eden bir sermaye örgütüdür. Bu sermaye grubu, 1920’lerde Katolik Kilisesi’nin devlete karşı başlattığı *Cristero Rebellion*’ın ardından siyasallaşmış ve Cárdenas’ın ekonomi politikalarına duyulan tepkilerle siyasal bir parti halini alan PAN’ı desteklemiştir. Gerçekte o dönemlerde muhalif partilerinin PRM karşısında hiçbir gücü olmadığı bilinmektedir.¹¹⁹

1946-1951 yılları arasında devletin ekonomik alana müdahaleleri önceki döneme göre azalmış, 1960’lı yılların sonlarına gelindiğinde devletin ekonomik faaliyetleri özellikle büyük sanayici gruplar tarafından sorgulanır duruma gelmiştir. Bu dönemde devletin rolünün azalması gerektiği ve özel sektörün, üretim ve yatırım faaliyetlerini üstlenebilecek güçte olduğu ön plana çıkartılmıştır. 1970-1982 yılları arası Meksika için ayrı bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Bu dönemde sosyo-ekonomik problemler derinleşirken, iki ayrı hükümet tarafından uygulanan para politikaları da 1982

¹¹⁸ Bkz.: Steven T. Wuhs, “From the Boardroom to the Chamber: Business Interests and Party Politics in Mexico”, **Journal of Politics in Latin America**, Vol. 2, No.1, 2010, s. 112-113; Topal, 2006, s. 157.

* Aslında Meksika’da oligopollerin temelleri, hükümetin özel firmaları finanse ettiği ve yurtiçi piyasayı uluslararası rekabete kapattığı 1950’ler ve 1960’lara kadar gitmektedir. Bu dönemde hükümetler, devletin şirketleri desteklediği, hükümet yetkililerinin daha büyük şirketler oluşturmak için birleşmeleri zorladığı ve sonra bu şirketlerin başında bulunan dostlara yardım ettikleri bir kültür ortaya çıkarmışlardır. Güçlü hanedanların sahip olduğu Grupo Mexico maden şirketi, TMM ulaştırma şirketi ve ülkenin en büyük bankası Bancomer gibi şirketlerin kökeni bu döneme dayanmakta ve bu durumu tanımlayan iş dünyası ve hükümet arasındaki yakın ilişki, *crony capitalism* olarak adlandırılmaktadır. Bkz.: William Boyes ve Michael Melvin, **Ekonominin Temelleri**, Pelin Öge Güney (Çev.), Erdinç Telatar (Çev. Ed.), 5. Baskı, Nobel, Ankara, 2013, s. 117.

¹¹⁹ Topal, 2006, s. 157-158.

krizini önleyememiştir. Echeverría hükümetinin uyguladığı politikalar*, sermaye çevreleriyle hükümet arasındaki ilişkinin bozulmasına neden olmuş, 1975 yılında devlet insiyatifinin dışında şekillenen ilk sermaye örgütü olan İşveren Koordinasyon Konseyi (CCE) de bu dönemde kurulmuştur. Bu Konsey, mevcut sermaye örgütlerini bir araya getirerek özel sektörün taleplerinin tek elden ve daha güçlü yansıtan ve sermaye örgütleri arasında koordinasyonu sağlayan bir kurum durumuna gelmiştir. López Portillo hükümetinin (1976-1982) ilk dönem uyguladığı politikalar, IMF anlaşmalarıyla şekillenmiş ve yatırımları artırabilmek için sermaye çevrelerine artan petrol fiyatlarının getirdiği ek gelirle yeni kredi fonları aktarılmıştır.¹²⁰

1982 yılı Ekim ve Aralık ayları arası Ugalde'ye göre Meksika'nın ekonomi politikalarında yeni bir dönemi açığa çıkartır ki bu dönem, devrim sonrası döneme hakim olan ekonomi politikalarından farklılaşmaktadır. Ekonomi politikalarında meydana gelen değişim yanında bankaların kamulaştırılmasıyla, devlet ve sermaye sınıfları ilişkilerinde bir dönüm noktası yaşanmıştır. Devletin merkezi ve belirleyici konumuna karşı sermaye çevrelerinde 1970'lerde başlayan eleştirel değerlendirme, 1982'de en üst düzeye ulaşmıştır. COPARMEX ve tüm sermaye grupları, devletin küçülmesi, harcamaların kısılması, Mexico City'nin siyasal ve ekonomik otoritesiyle ilgili taleplerini belirtmişlerdir. Yine bu müdahalelerin, piyasanın mikro iktisat göstergelerini önemli ölçüde çarpıttığı, sermaye birikimini ve üretimi engelleyici doğrultuda olduğu ve böylece büyümeyi engellediği ve yüksek enflasyona neden olduğu vurgulanmaktadır. Sermaye örgütlerinin siyasete doğrudan katılımını yasaklayan Sanayi ve Ticaret Odası Kanunu'na 1982 yılına kadar uyum gösteren sermaye grupları, korporatist kurumsal yapıdan yararlanmışlardır. Bankaların kamulaştırılması kararı sonrasındaysa

* Echeverría döneminde (1970-1976) rejim tarafından benimsenen kamu politikalarında önemli değişiklikler olmuştur. Değişikliğin aşamalı olduğu görülmektedir. Tarımda gerçekleşen kamu yatırımlarının oranı, toplam yatırımların %14.5'inden (1971) %20'ye (1975-1976) çıkmıştır. Tarım sektörüne artan ilgi, sanayinin ve alt yapının gelişimi konusundaki yatırımlardaki azalmayla sağlanmıştır. Bkz.: Merilee S. Grindle, "Policy Change in an Authoritarian Regime: Mexico under Echeverría", **Journal of Interamerican Studies and World Affairs**, Vol. 19, No. 4, 1977, s. 523.

¹²⁰ Topal, 2006, s. 158-159.

sermayenin tüm sektörleri, siyasal süreçler üzerine daha güçlü etki yapma gerekliliğini görmüşlerdir. Bu bağlamda sermaye grupları, De la Madrid hükümetinin göreve başladığı 1 Aralık 1982 tarihinde üretken sektörün artık devlet iradesinin egemenliği altına girmeyeceğini gazete ilanıyla duyurmuşlardır.¹²¹

2.2.6. Meksika’da Ekonomik Büyüme ve Gelişme İlişkisi

Siyasal partilerin ekonomik büyüme politikaları ve sonuçları, onların transkriptleri niteliğindedir. Dolayısıyla partilerin ekonomik büyümeye bakış açısı ve yoksulluğu azaltıcı politika ve programları onlara olan destek üzerinde belirleyici özelliklere sahiptir. Bu nedenle partiler ve onların seçim başarılarının altında yer alan ekonomik uygulamaların boyutunun da ele alınması gerekmektedir.

Latin Amerika’nın ihracatçı oligarşilerinin geleneksel olarak serbest ticaretten yana olmasına rağmen 19. Yüzyılın son çeyreğinde dünya ekonomisinde hakim olan eğilim korumacılıktır. 1890’lardan 1914’e kadar Brezilya, Arjantin, Şili ve Meksika gibi bölgenin büyük ülkelerinde ilk sanayi kuruluşları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar ağırlıklı olarak dayanıksız tüketim malı üretiminde yoğunlaşmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı, bu sınai gelişimi bir ölçüde yavaşlatmış ve özellikle Savaşın sonunda Latin Amerika ülkeleri ABD’nin etkisine girmiştir. 1890’lardan itibaren sınai gelişmelere paralel olarak kentlerde toplumsal bir güç olarak işçi sınıfı ortaya çıkmış ve Arjantin, Peru, Uruguay gibi ülkelerde geleneksel oligarşilere karşıt siyasal partiler kurulmuştur. Meksika’da ise durum kitlesel radikalizm olarak değerlendirilir ve Díaz diktatörlüğünün, bu ülkenin Amerikan kapitalizmiyle entegrasyonunu hızlandırdığı belirtilir. Merkezle *caciqueler* arasındaki çıkar

¹²¹ Topal, 2006, s. 159.

birliğine dayanan *siyasal istikrar*, ABD şirketleri öncelikli olmak üzere yabancı sermayeye elverişli bir yatırım ortamı oluşturmuştur. ABD'yle ticareti elverişli duruma getiren demiryolları, gümüş gibi madenler, kentlerdeki tekstil gibi hafif sanayi kolları ve yerlilerin ve kırsal kesimin kovulmasıyla toprak, yabancı sermayenin önemli yatırım alanı olmuştur. Demiryollarının ticari sermaye birikiminde önemli rol oynaması Meksika'nın kuzeyini bölgesel bir güç durumuna taşımış ve geçmişten itibaren ihraç edilen gümüşün yanı sıra bakır ve çinko gibi metaller de ihraç edilmeye başlanmış, madencilik bir hayli gelişmiştir. Diğer taraftan ticari tarımın gelişmesiyle topraksız kalan kırsal kesim, kırdan ya da yeni gelişen kentlerde düşük ücretle çalışmak durumunda kalmıştır. Bu bağlamda işçi sınıfı örgütlerinin çoğalması ve büyük grevler anlamlandırılabilirken aynı şekilde ABD'de başlayan krizin etkilerinin Meksika'nın kuzeyindeki sonuçları da anlaşılmaktadır.¹²²

1913'ten itibaren uzun vadeli bir iktisadi duraklama dönemine giren kapitalizm, I. Dünya Savaşı'nın dünya pazarının genişlemesine yaptığı olumsuz etki ve 1929 kriziyle sarsılmıştır. Latin Amerika mallarının dünya fiyatları gerilemeye başlamış ve krizle birlikte Meksika, dört yıllık ihracat gelirinde üçte bir düşüş yaşamıştır. Bu durumun bir sonucu olarak devletler, ekonomiye daha çok müdahale etmek durumunda kalmışlardır.

1940'dan itibaren devletin Meksika'nın ekonomik gelişmesine katkısı konusunda çok az tartışma bulunmaktadır. Yollar, barajlar, telekomünikasyon, elektrik gibi geniş kamu yatırımları ve Nacional Financiera ve diğer kalkınma bankaları tarafından özel sektöre sağlanan verimli, düşük faizli krediler, yerli ve yabancı yatırımları teşvik ederek yüksek sermaye birikimini mümkün kılmış ve Meksika'nın üretimdeki çeşitliliğini artırmıştır. 1940'dan 1970'lere kadar ekonomi içinde devletin rolü üzerinde güçlü bir konsensüs hakimdir. Devlet, özel sermaye birikimini özendirmiş ve tüketim ve refahın dağıtımında halkçı talepleri sınırlandırarak kapitalist sistemi korumuş ve ülkenin en büyük girişimcisi, işvereni ve sermaye birikim kaynağı olarak

¹²² Öztürk ve De Olivier, 2004, s. 189-190.

gelişme sürecinde yer almıştır. Aynı zamanda devlet, geniş öncelikler oluşturarak ve yatırımları (kamu ve özel sektör yatırımları) stratejik sektörlerle yönlendirerek karma ekonominin yönlendirme birimi gibi hizmet etmiş ve özel sektörle ortak yatırımlara girerek zor görünen yatırımların gerçekleşmesini sağlamıştır.¹²³

1950'lerin ortalarından 1970'lerin ortalarına* kadar sonuç *Meksika Mucizesi* olarak lanse edilmiştir. Bu dönemde Meksika, yüzde 6-7 oranında büyüme oranlarını korumuş ve enflasyonu yüzde 5 seviyesinde tutmuştur.¹²⁴ 1980'lerin başlarında Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) kişi başına 2.130 dolara ulaşmış ve ülke, Dünya Bankası listelerinde yarı sanayileşmiş veya orta gelişmişlik seviyesindeki ülke sınıfına dahil olmuştur. Bu etkileyici ekonomik gelişme performansının dağıtımcı sonuçları ve 1970'lerden itibaren devletin yatırımların finansmanı konusundaki tutumları eleştirilmiştir. Gelişme sürecinin yaratmış olduğu bazı menfaatlerin yoksulluğun giderilmesi için kullanıldığı görülmektedir. 1950'den 1980'e kadar mutlak yoksulluk azalmıştır. Orta sınıf 1970 itibarıyla genişlemiş ve bu sınıfın, nüfusun yüzde 29'unu oluşturduğu tahmin edilmiştir. 1960'lardan 1980'e kadar okuma yazma bilmeyenlerin oranı, toplam nüfusun yüzde 35'inden yüzde 15'ine kadar düşmüştür. Bebek ölüm oranı her 1000 canlı doğumda 78'den 70'e azalmıştır. Ortalama hayat beklentisi 55'den 64'e yükselmiştir. Bu dönemde

¹²³ 1934 ve 1982 yılları arasında yapılan kamu harcamaları ve yatırımları için bkz.: Carlos Bazdresch ve Santiago Levy, "Populism and Economic Policy in Mexico, 1970-1982", **The Macroeconomics of Populism in Latin America**, Rudiger Dornbusch ve Sebastian Edwards (Ed.), University of Chicago Press, 1991, s. 241; Cornelius ve Weldon, 2004, s. 507.

* 1976 yılında Meksika, dünyadaki petrol kriziyle bağlantılı olarak bir kriz yaşamıştır. Bunun üzerine IMF ile anlaşma yapılmış ve yine Meksika Körfezi'nde yeni petrol yataklarının bulunmasıyla ağırlıklı olarak dış borçlara dayanan bir yatırım akışı başlamıştır. Büyüme devam etmiş ancak 1981'den itibaren petrol fiyatlarının düşmeye başlamasıyla kısa vadeli dış borçlanma hızlanmış ve bir hayli artmıştır. 1982 yılında Meksika'nın borçlarını ödeyemeyeceğini açıklaması, uluslararası borç krizine neden olmuştur. Bu dönemde toplam otuz üç ülke borç erteleme için başvuruda bulunmuştur. Bu durum, 1973-1974 petrol kriziyle olduğu kadar kar oranlarındaki ani düşüşle de yakından alakalı görülmektedir. Bkz.: Öztürk ve De Olivier, 2004, s. 207.

¹²⁴ PRI, 1952 ve 1967 yılları arasında birçok gelişmiş bölgede en büyük kazanımları elde etmiştir. Oysa Meksika'da artan gelişmenin, PRI'nın baskınlık derecesini azaltacağı düşünülmüştür. Bkz.: Barry Armes, "Bases of Support for Mexico's Dominant Party", **The American Political Review**, Vol. 64, No. 1, 1970, s. 167.

Meksika’da birçok insanın yaşam kalitesi, dışa kapalı kırsal alanlarda yaşayanları da içerecek şekilde artmıştır.¹²⁵

De la Madrid’in seçim kampanyası*, Ulusalçı Devrim ilkelerinin güçlendirilmesi, tüm toplumsal kesimleri kapsayacak bir demokratikleşme projesi, sosyal eşitlik, toplumsal ahlaki değerlerin güçlendirilmesi, demokratik planlama, ulusal hayatın yerelleştirilmesi, enflasyonla savaş ve gelişmeye dayanmaktadır ve iktidarı döneminde siyasal, ekonomik ve idari yerelleşme politikalarının öncülleri uygulanmaya konulmuştur. 1983-1988 yılları arasında uygulanacak Ulusal Kalkınma Projesi, belediyeler düzeyindeki sosyal faaliyetleri desteklemek, belediye ve eyaletler düzeyindeki toplumsal yaşamı canlandırmak ve bölgesel gelişmeyi yeniden yapılandırmak temelinde, Ulusal Hayatın Yerelleşmesi Projesi’nde (La Decentralización de la Vida Nacional) gerçekleştirilmiştir. Yerelleşme reformları, Meksika’da demokratikleşme söylemiyle özdeşleştirilmiş ve daha katılımcı bir demokratik rejime ulaşılabilmesi için zorunlu görülmüştür. Böylece uluslararası sivil toplum örgütlerinin desteği sağlanacak ve kırsal kesim ve işçi sınıfının rızası yeniden kazanılacaktır. Yine bölgelerarası eşit olmayan gelişme sorununun yerel hükümetlere verilecek insiyatifle çözümlenmesinin önemi üzerinde durulmuş ve böylece yerelden gelen bir demokrasi süreci başlatılmıştır.¹²⁶

Yerelleşme reformları, neo-liberal ekonomi politikalarının devletin ekonomik alandaki müdahalelerinin azaltılmasına yönelik uygulamalarının devamı olmuştur. Büyük sanayiciler ve bankerler devletin küçülmesi, küçük sanayiciler sanayi üretiminin başka bölgelere kaydırılması, işçi ve kırsal alan işçileri de demokratikleşme ve katılım taleplerinde bulunmuşlardır. Böylece

¹²⁵ Bazdresch ve Levy, 1991, s. 223; Cornelius ve Weldon, 2004, s. 507-508.

* 1980’li yıllarda yaşanan ekonomik sorunların aslında daha geniş düzeyde bir krizin unsuruyken ithal-ikameciliğin krizinin PRI’yi devrimden itibaren iktidarını kaybettirecek noktaya getirmesi ve 70 yıllık tek parti iktidarının, parti-devlet ayrımını yok ederek devleti hedef alan tüm eleştirilerin PRI iktidarını sarsması bu süreçte önemli görülmektedir. Sermaye sınıfının memnuniyetsizliğinin geniş bir tabana yayılmasının siyasal bir muhalefete dönüşmeden sınıf temelli çıkarların temsil edilme formunun reformu yoluyla işçi, kırsal kesim ve sermaye sınıfının desteğinin alınması gerekliliği ve başkanın seçimlerden önce tüm ülkeyi dolaşarak düzenlediği Halka Danışma Toplantıları’yla bu kampanyayı diğerlerinden ayırmaktadır. Bkz.: Topal, 2006, s. 162.

¹²⁶ Topal, 2006, s.159-160, 162-163.

neo-liberalizmin, öncelikle üretim ilişkilerini açıkça sermaye sınıfının yararına düzenlemeyi hedeflediği vurgulanmaktadır. Böylece yerelleşme politikaları, yalnızca iktisadi ilişkiler temelinde değil, sivil toplum ve devlet kurumları gibi daha geniş bir alandaki örgütlenme hareketi olarak da görülmektedir.¹²⁷

Meksika'nın ekonomik gelişmesiyle ilgili olarak 1950'den 1970'lerin ortalarına kadar toprak sahipliği ve sermayede artan oranda yoğunlaşma olduğu söylenebilir. Bu dönemde kişisel gelir eşitsizliği artmıştır. 1977 yılı itibarıyla Meksika ailelerinin en yoksul yüzde 70'i, kullanılabilir gelirin sadece yüzde 24'ünü almaktadır. En zengin yüzde 30'unun nüfus payı ise yüzde 76'dır. 2000 yılında Mexico City ve kuzey sınırı eyaletlerindeki gelir seviyesi, güney eyaletlerine göre aynı yıl itibarıyla 8 kat daha fazla olarak kaydedilmiştir.*

2.2.7. Siyasal Yapı ve Hukuk Kuralları Üzerine

1968'deki öğrenci hareketi deneyimleri, Meksika için yasama, yürütme ve yargı güçlerinin, PRI, ordu, polis, cezaevi sistemi ve kitle iletişim araçlarının meşruiyet krizini derinleştirmiştir. Federal hükümet, krizin kaynaklarını çözmeye yönelik yapıcı siyasal bir yönelimde bulunmamıştır. Dünyanın diğer ülkelerindeki büyük öğrenci eylemleriyle eş zamanlı gelişen Meksika 1968 hareketinin, ulusal siyasal yapıyı sarsan kültürel çıkışlı olduğu vurgulanmaktadır. Bu hareketin en önemli etkisi olarak, elitlerin otoriter korporatizminin ve şiddet ve baskıya dayalı siyasal kültürün temellerinin sallanması üzerinde durulmaktadır.¹²⁸

¹²⁷ Topal, 2006, s. 163.

* Mexico City'yle ilgili bir araştırma için bkz.: Priscilla Connolly, "The Case of Mexico City, Mexico", The Challenge of Slums-Global Report on Human Settlements 2003, UN-HABITAT.

¹²⁸ Béjar, 2007, s. 193.

Uyuşturucu sorunu, Meksika’da hukuksuzluğa neden olan önemli unsurlardan biri olarak görölmektedir. Öyle ki uyuşturucu, suçun iktidarın en üst düzeylerine kadar nüfus etmesine neden olmuştur. Başkan Salinas’ın kardeşinin uyuşturucu ticaretinin içinde yer alması, 2005 yılında Başkan Fox’un bürosunda uyuşturucu karteli hesabına çalışan bir casus bulunması ve Meksika polisi, yargı sistemi ve ordusunun uyuşturucu parasından rüşvet alması gibi olayların yaşanması Meksika için devlete suç nüfus etmiştir değerlendirmesinin yapılmasına neden olmaktadır.

Meksika için adalet sistemini değiştirecek ciddi bir reform gerekliliği önemle vurgulanmaktadır. Siyasal kurumların, silahlı kuvvetlerin, savcılarının ve yargıçların karıştığı usulsüzlükler sonlanmadığı sürece yargının güvenilirliğinin kalmayacağı belirtilmektedir. Açıktır ki bu durum, hukuk devletine zarar vermektedir. Belirtildiği üzere istenmeyen siyasal pratiklere karşı pasif çözüm yolları olmayan bir ülkede toplumsal hoşnutsuzluk artacak ve Meksika Devleti’nin imzaladığı uluslararası anlaşmalarla çelişen sorumsuzluk sistemi tekrar oluşabilecektir.¹²⁹

¹²⁹ Béjar, 2007, s. 196.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEKSİKA'NIN SİYASAL GELİŞME SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. MEKSİKA'YA KIZILDERİLİ MİRASININ ETKİSİ

Meksika'da geçmişin etkisi olarak yemeklerde, kıyafetlerde*, hikayelerde, faaliyetlerde kendini hissettiren Kızılderili mirası, zaten o topraklar üzerinde yaşamak durumunda olan herkes için hissedilen ve o etkiye girilen bir alanı oluşturmaktadır ki buradaki bu kültür ve dil hala yaşamaya devam etmektedir. Tenochtitlan'ın** yıkıntıları üzerinde yeni bir başkent inşa edilmiş ve adına Mexico City denmiştir. Ana Aztec tapınağının yıkıntıları üzerine de dev bir katedral yapılmıştır. Yine Aztec lider Guatemoc'un sarayının bulunduğu yerde de Hükümet Sarayı bulunmaktadır. Bu durum aslında Cortés ve beraberindekilerin aç gözlülüğünü ve vahşetini örneklemek için betimlenmişken, geçmişle günümüz arasındaki benzerliğe de örnek olarak verilebilmektedir. Görelî

* Aslında bahsedilen giysilerin, 18. Yüzyıl sonunda II. Carlos'un zoruyla giydirildiği bilinmektedir. İspanyolların yerli kadınları giymeye zorladığı elbiseler, Endülüs, Extremadura ve Bask köylülerinin yerel giysilerinden alınmıştır. Saçlarının ortadan ikiye ayrılmasını da Toledo valisinin zorunlu kıldığı bildirilmektedir.

** Doğanın yetersizliği karşısında Aztecilerin yaptıkları icatlar, oldukça şaşırtıcıdır. Günümüzde *yüzen adacıklar* olarak bilinen, aslında Meksika'nın başkentinin bulunduğu kurumuş göl üzerinde kalan birkaç adacıktır. Bu adacıklar, Tenochtitlan'ı kurmaya karar verdikleri zaman toprakların yetersizliğine karşı Azteciler tarafından getirilen çözümdür. Yerliler, göl kıyısından getirdikleri milli toprakları sazlıkların arasına yerleştirerek oluşturdukları adacıklara ağaçlar dikerek köklerin toprağı sağlamlaştırmasını beklemişler, yeni toprakları birbirine kanallarla bağlamışlardır. Ortaya çıkan son derece verimli adaların üzerine Aztecilerin güçlü başkenti kurulmuştur. Ağırbaşlı görünümlü sarayları, piramitleri ve kanallarıyla göz kamaştırıcı bir güzelliğe sahip olarak betimlenen başkent, gölün ortasından fişkırان bir mucize olarak tanımlanmaktadır. Yabancı istilas bu güzelliğı yok ederken, ancak dört asır sonra ulaşılabilir bir nüfusu da yok etmiş ve daha da önemlisi teknik beceriye sahip yüzlerce yerli mimar, heykeltıraş, mühendis ve gökbilimcinin, maden ocaklarında ağır işçi olarak çalıştırılmasına ve onların sömürgecilerin gözünde vasıfsız birer işçi olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Bkz.: Galeano, 2006, s. 67-72.

olarak Ortaçağ'da bir çuval karabiberin, insan hayatından daha değerli olduğu ve altın ve gümüşün zorla ele geçirilmesi için düzenlenen seferlerin daha çok tacirler ve bankerler tarafından finanse edildiği gerçeği, durumun ciddiyetini ortaya koymada yeterli görülmektedir.¹³⁰

Aztecler ve daha önceki topluluklar, güçlü bir hiyerarşik yapıya sahip olmuşlardır. Bu durum, Kızılderililerin geniş arazi ve gümüş madenlerinin getirmiş olduğu toplumsal düzene uyum sağlamalarını kolaylaştırmıştır. Latin Amerika ülkelerinde devlet kurumlarının merkezîyetçi yapısı ve halkın yerel yönetimlerde ve *cabildolarda* örgütlenmesi de kolonyal dönemin bir mirası olarak değerlendirilmektedir. Meksika'da yaşayan Kızılderili toplum, parasal kaynak ve yaşam imkanlarının ırksal bir kökene dayandırılması nedeniyle kötü beslenme, yoksulluk ve işsizlik gibi riskler bakımından toplumun diğer kesimlerine göre daha dezavantajlı konumdadırlar. Ancak bu durum, siyasal iktidar olmak için geçerli değildir. Nitekim Juárez Kızılderili soyundandır ve yine Cárdenas ve diğer bazı başkanlar mestizo soyundan gelmiştir. Saf Avrupalı soyundan gelen Meksikalının az sayıda olması, Kızılderili mirasına karşı çıkılmasını büyük ölçüde önlemektedir.

3.2. DEMOKRASİ VE GELİŞME BAĞLAMINDA DİNSEL GELENEK

Kültürün ana determinantı olan dinsel gelenek, ülkelerin demokratikleşme süreçleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu bağlamda Huntington, demokrasiye dönüşüm süreçlerinde dinsel geleneği farklılaştırma yaratan etmenlerden biri olarak ele almaktadır. Tarihsel olarak demokrasi ile Katoliklik, Ortodoks Hristiyanlık ve Konfüçyanizm arasında negatif bir ilişkiye, demokrasi ve Protestanlık arasındaysa pozitif bir içsel bağımlılığa vurgu

¹³⁰ Bu durum bir zamanlar var olan bir uygarlığın nasıl yağmalandığını da göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bkz.: Galeano, 2006, s. 29, 35-37. Batılı ülkelerin hırsı ve deniz aşırı bölgeler arasındaki ilişki için bkz.: Haydar Çakmak, **Avrupa Güvenliği**, 2. Baskı, Platin, Ankara, 2007, s. 15-16.

yapılmaktadır. Yine Trudeau, Katoliklerin devletle daha yakın ilişki içinde olduklarını belirtmektedir. Bu topluluk için kiliseye daha bağlı, hiyerarşik ve ruhani konularda otoriter tanımlaması yapılmaktadır. Protestanlar ise devlete uzak ve daha az otoriterdirler. Daha sıklıkla bir araya gelebilen, daha katılımcı ve daha bireycidirler.

Özellikle Latin Amerika çalışmalarında, her ne kadar farklı deneyimler yaşasalar da daha gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında geleneksel davranış ve kurumların, kolonyal geçmişten kalan özelliklerin etkisinde kaldığından bahsedilmektedir. Bunlar, içsel ekonomik, sosyal veya siyasal gelişme sürecine engel teşkil etmiş ve geniş yerli halkın veya aristokrat kırsal elitlerin Katolik değerleri, modernizasyona zarar veren irrasyonel davranış kalıpları sunmuşlardır.¹³¹

Lipset (1963), *Values, Education and Entrepreneurship* adlı çalışmasında Parsons ve McClelland'ın tartışmasını resmettiği şekilde Latin Amerika ülkelerinin Kuzey Amerika ya da Avustralasya'dakilere göre görece başarısızlığını, iki alanda var olan baskın değer sistemlerindeki değişimlerin bir sonucu olarak görmektedir. Doğuştan feodal olmayan Büyük Britanya'nın deniz aşırı uzantıları, görünürde Protestan ahlaktan ve yeni toplumların oluşumundan çıkan değer avantajlarına sahip olmuştur. Latin Amerika ise Katolik olması nedeniyle feodal sosyal değerlerle uyumlu bir yapı sergileyen iktidar elitleri tarafından yüzyıllarca baskı altında tutulmuştur.¹³²

Diğer örgütler gibi Katolik Kilisesi de yekpare bir görünüm sunmamaktadır. Burada, kendi içinde farklı çıkarları olan ideolojik güçler ve gruplar bulunmaktadır. Özellikle Katolik Kilisesi Hiyerarşisi'nin, Batı

¹³¹ Valenzuela ve Valenzuela, 1978, s. 540-541. Harrison (1985), bir ülkenin diğerlerinden neden daha hızlı ve adil geliştiğini açıklamada kültürü kullanmıştır. Kültürü, toplum bireylerinin sahip olduğu davranış ve değerler bütünü olarak tanımlamıştır. Burada, girişimcilik, din ve çocuk yetiştirme ekonomik gelişmedeki önemine vurgu yapmıştır. Harrison, gelişme konusunda etkili kültürel engelleri yıkmak için bazı öneriler sunmuştur. Bu öneriler arasında din reformu, gelişimci eğitim reformu ve çocuk yetiştirme uygulamalarında değişimler bulunmaktadır. Bkz.: Thomas F. O'Brien, "Dependency Revisited: A Review Essay", *The Business History Review*, Vol. 59, No. 4, 1985, s. 664.

¹³² Valenzuela ve Valenzuela, 1978, s. 541.

dünyasında 20. Yüzyılın egemen ideolojilerinin yüzleştiği sosyo-ekonomik dönüşüm projesini desteklemek için planlandığı belirtilmektedir ki bunlar, liberalizm ve komünizmdir. Bu proje, insanlığın sosyal, siyasal ve ekonomik problemleri konusunda bir grup standart ve genel ilkeleri içeren Katolik Sosyal Öğretisi (CST) olarak bilinmektedir. CST'nin kökleri, Encyclical Rerum Novarum- On Capital and Labor- (1891)'den gelmektedir. Papaya dayalı bu dokümanın amacının *laissez faire* kapitalizmi ile sosyalist kolektivizm arasında bir *üçüncü yol* inşa etmek olduğu bilinmektedir. *Üçüncü yolun* asıl amacıysa, kapitalizmin sebebiyet verdiği yoksul kitlelerin ekonomik durumunu iyileştirmektir. Ancak sosyalizmin aksine CST, dine karşı kayıtsızlık gibi özel mülkiyetin kamulaştırılmasını da reddetmektedir. Liberalizmin bireysel atomizasyonu ve Marksizmin sınıf mücadelesiyle yüzleşen CST, hepsinin sosyal fonksiyonu olan farklı grupları bir araya getirerek organik bir toplum vizyonu önermiştir. Bu senaryoda farklı sosyal sınıflar birbirine bağlıdır ve ortak amaçlar için çalışmaktadırlar. Papalık yönergesi, bireysel kapitalizmin adaletsizliklerine karşı mücadelenin özel mülkiyetlerin korunması, sosyal adalet ve sendikacılık tabanında olması gerektiğini açıklamaktadır.¹³³

Meksika toplumunun özellikleri birçok yönden *non-Western* sınıf ile uyumlu görülmemektedir. Bununla beraber burada, Meksika siyasal kültüründen açık şekilde etkilenen güçlü halk kültürü eğilimleri bulunmaktadır. Sıradan bir Meksikalının değer sisteminde demokrasi atanmış anlamda bir sembol konumundadır. Demokrasi ne parti yönetiminin kurumlarını ifade etmekte ne de Anglo-Sakson siyasal örgütlenmenin bireysel hakları garanti altına almak için usul-yargı düzenlemeleri üzerinde durmaktadır. Meksika'da ifade edildiği üzere demokrasi, daha az somut ve daha az rasyonalize edilmiş ve aynı zamanda kurumsal yapı ile daha az ilişkili konumdur. Ana vurgu genel anlamda özgürlük üzerinde toplanmıştır. Özgürlük ise Meksika değer

¹³³ Héctor Gómez Peralta, "The Role of the Catholic Church in Mexico's Political Development", **Politics and Religion Journal**, Vol. 6, No. 1, 2012, s. 18.

sistemini şekillendiren İspanyol düşünce mirasında otoriterciliğin görünümü ile yan yana hareket eden ideolojik bir akım niteliğinde görülmektedir.¹³⁴

1910 yılından itibaren Meksika, hemen her on yılda bir devrim ve şiddet hareketlerinden kaynaklanan sorunlarla karşılaşmıştır. Daha sonraysa devrimin Anayasalcı gruplaşması, Meksika Devleti'ni kontrol altına almıştır. Anayasalcılar, kapitalist gelişmeyi ve ulusun endüstrileşmesine öncülük edecek devletin yardımı ve desteğini içeren sosyalist unsurları kapsayan modern projeler geliştirmişlerdir. Yeni siyasal sistemin Katolik vizyonunu, onun ekonomik modeli ve *sosyalist çözümü* ortaya koymuştur. Anayasalcılar ve Katolik Hiyerarşi gibi uzlaşmaz bakış açıları arasındaki çatışmanın sonucu olarak Calles, din ve ibadethaneyle ilgili yasaları düzenlemek istemiştir. Anti-klerikal yasaların sonucu olarak bir sivil mücadele, *Cristero Rebellion*- Katolik köylü kitlelerin mücadele sloganı, "Long Live Christ the King!"- yaşanmıştır. Bu hareketin sadece dinsel motivasyonu içermediği, aynı zamanda Meksika Katolik Hiyerarşisi'nin kendi sosyal-Hıristiyan projelerini oluşturmak için var olan siyasal özlemini de gösterdiği belirtilmektedir.¹³⁵

Cárdenas, 1936 yılından itibaren Hiyerarşi ile barış yollarını aramasına rağmen, hükümetin kilise karşıtı veya sosyalist eğitimden vazgeçmek olarak düşünülen anayasa maddelerini azaltmak istememiştir. Eğitim, ideoloji ve sekülerizm alanlarında hükümeti aşmanın imkansızlığı, Kilisenin, kapitalizmin, bireyselleşmenin ve serbest piyasanın adaletsizliğine karşı CST'nin değerleri olarak eğitim konusundaki yasada *sosyalizm* terimini yorumlamaya çalışmasına neden olmuştur. Devlet okullarındaki seküler eğitime paralel olarak Kilise, özel kurumlarda dini eğitime izin verilmesini talep etmiştir. Bu istek, Başkan Ávila Camacho tarafından beklenmedik şekilde kabul edilmiştir. Ancak dini siyasal partiler oluşturmak konusundaki sınırlama değişmeksizin kalmıştır. O dönem Meksika'nın siyasal görünümü için bir yandan modernleşme reformlarına karşı uzlaşmaz bir Katolik Kilise'si, diğer yandan

¹³⁴ L. Vincent Padgett, "Mexico's One-Party System: A Re-Evaluation", **The American Political Science Review**, Vol. 51, No. 4, 1997, s. 1003 (17. dipnot), 1006.

¹³⁵ Peralta, 2012, s. 20-21.

din özgürlüğüne saygı duymayan Jakoben bir hükümet değerlendirilmesi yapılmaktadır. Ancak bu dönemde her iki kesimin elitlerinin davranışlarında değişimler olmuştur. Bu değişimler, *Modus Vivendi*'nin (1937-1938)* yeniden başlamasından itibaren daha güçlü olmuştur. Katolik Hiyerarşi, sivil gücü içeren doktriner farklılıklarını sürdürmeye devam etmiş, ancak Kilise, Meksika vatandaşlarının sosyal ve eğitim şartlarını iyileştirmesi konusundaki mücadelesinde hükümeti desteklemiştir.¹³⁶

Kilise ve devlet arasındaki çatışma 1960'larda canlanmıştır. Piskopos ve papazlar tarafından yönlendirilen bazı siyasal gruplar, Hristiyan doktrinini modern ideolojinin içine katmaya çalışmışlardır. Bu hareket, *Liberation Theology* olarak bilinmektedir. Ancak ruhban sınıfı, hoşnutsuzluklarını barışçıl yolla ifade etmiş ve şiddete başvurmamıştır. Literatürde, *Modus Vivendi* esnasında Katolik Hiyerarşi ve Meksika Hükümeti arasındaki ilişkiyi tanımlamak için zaman zaman *yanlış ortaklık* ifadeleri kullanılmaktadır. Zaten 1970'lerin sonu *Modus Vivendi* için de son olmuştur. II. Vatikan Konseyi sonrasında CST, optimal bir hükümet şekli olarak demokrasinin geçerliliğini kabullenmiştir. 1980'lerin başlarında Sosyal Hristiyan ideolojiye sahip birçok işadamları, PAN'a üye olmuş ve seçim sürecini kullanan bir siyasal grup oluşturmuş, rekabetçi parti sisteminin Meksika'da oluşumunu araştırmış ve kendi sosyo-ekonomik projeleriyle yönetime girme konusunda harekete geçmişlerdir. Aslında Katolik Hiyerarşi'nin sosyal alana girmesi, Kilisenin talebinden ziyade elit bir proje olmuştur. Katoliklerin çoğunluğu, siyasette ruhban katılımına ve ayrıca mülkiyet hakları olan dini derneklere karşı olmuşlardır. Aralık 1991 Anayasal Reformu, devletle kiliseler arasındaki ilişkiyi şekillendirmiştir. Anayasa'nın bazı maddeleri değiştirilmiştir. Böylece

* Bu geçici uzlaşma, *Cristero Rebellion* sonrasında kilise-devlet ilişkilerinin yeni bir safhasının başlaması anlamında kullanılmaktadır.

¹³⁶ Peralta, 2012, s. 23; Adrian A. Bantjes, "Idolatry and Iconoclasm in Revolutionary Mexico: The De-Christianization Campaigns, 1929-1940", **Mexican Studies**, Vol. 13, No. 1, 1997.

1865'den itibaren askıya alınan Vatikan ve Meksika arasındaki ilişki 1992'de restore edilmiştir.¹³⁷

Meksika'da Hiyerarşi, liberal ve sosyalist ideolojilerin en sıkı eleştirmeni olmuştur, ancak paradoksal olarak otoriter ve hakim-parti sistemi bağlamında PRI hükümetlerine karşı dengeleyici rolü olması nedeniyle Meksika'da siyasette açılımın sağlanmasında da önemli bir aktör olduğu düşünülmektedir. Diğer faktörler ve aktörlerle birlikte Kilise, PRI'nın hegemonyasını zayıflatan ve sonuçta Meksika demokratikleşmesinin unsurlarından biri olarak değerlendirilmiştir.¹³⁸

3.3. SİYASAL KÜLTÜR ve SOSYAL MOBİLİZASYON

Kültürel normların siyaseti şekillendirdiği gerçeğinden hareketle siyasal sistemin işlevselliğinin, bireylerin davranışlarına, normlarına ve beklentilerine etki edeceği düşünülmektedir. Yine deneyimler, bireylerin davranışlarını değiştirebilmektedir. Kentsel yaşam tarzının öğrenilebileceği gerçeği bu duruma örnek olarak verilmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki kültürel normlar, oldukça yavaş değişmekte ve devam eden siyasal eylem kalıplarına yansımaktadırlar. Bu bağlamda siyasal kültür, bir ulusun mevcut ve gelecekteki siyasal davranışlarını anlamak için siyasete karşı olan bakışına ve siyasal sistem içindeki rolüne vurgu yaptığından kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir.¹³⁹ Meksika, siyasal kültürle ilgili bilimsel çalışmalar içinde önemli bir yere sahiptir. Meksika, Almond ve Verba'nın kültür ile demokrasi arasındaki ilişkiyi ele aldıkları çalışmada yer alan ve o dönem için *üçüncü dünya* olarak adlandırılan gruptan tek ülke konumundadır.

¹³⁷ Peralta, 2012, s. 25-30.

¹³⁸ Bkz.: Peralta, 2012, s. 32.

¹³⁹ Gabriel A. Almond ve diğerleri, "Political Culture and Political Socialization", **Comparative Politics Today**, Gabriel A. Almond, G. Bingham Powell, Jr., Kaare Strøm ve Russell J. Dalton (Ed.), Eighth Edition, Pearson, New York, 2004, s. 46.

Tablo 3.1’de Meksika’nın siyasal dönemleri sunulmuştur. Burada yer alan uygulamalar ve tanımlamalar küresel trendden ayrı düşünülemez. Bu bağlamda Meksika’da siyasal kültür, her biri yeni kültürün ve fikrin girişiyle geriye ve ileriye sıçramalar yapan ani değişiklikler şeklinde gelişmiştir. Kızılderili edilgenliği, İspanyol açgözlülüğü, Katolik mistisizmi, popülist milliyetçilik, Avrupalı anti-klerikalizmi, liberalizm, anarşizm, pozitivism ve sosyalizm gibi çeşitli kültür ve ideolojiden bahsedilebilir ki bunların birbirine karışmamış olması, birbirlerini de pekiştirmemesine neden olmuştur.

Tablo 3.1**Meksika'nın Siyasal Dönemleri (1325-2000)**

	Yıllar	Hatırlatıcıları
Aztec	1325-1521	Yüksek uygarlık, bürokratik imparatorluk, insan kurban etme.
Yeni İspanya	1521-1821	Koloni sömürgeciliği, Katoliklik.
İmparatorluk	1821-1823	Muhafazakar bağımsız.
Santa Anna	1830lar-1850ler	Kararsız liderlik, Teksas'ın kaybı, ABD'yle savaş.
Juárez	1850ler-1860lar	Eşitlik, federalizm, anti-klerikalizm.
Porfiriato	1877-1911	Diktatörlük, ekonomik büyüme, yoksulluk.
Devrim	1910-1920	Karmaşık, çok taraflı ayaklanma.
Maximato	1924-1934	El jefe máximo Calles'in, altı yıllık tek dönemi ve PNR'yi kurması.
Cárdenismo	1934-1940	Cárdenas'ın, PRI'yi sosyalist ve korporatist yapması, petroleri kamulaştırması.
Muhafazakar Priísmo	1940-1964	İşadamları ve yabancı yatırım taraftarlığı, solculara yasaklama.
İstikrarsız Priísmo	1964-1982	Petrol, aşırı harcama ve enflasyonun huzursuzluğu artırması, öğrenci katliamı.
Umutsuz Priísmo	1982-2000	Teknotratların ekonomiyi sakinleştirmesi, NAFTA'nın geliştirilmesi, temiz seçimler, suikastlar.
Panismo	2000-	PRI'dan olmayan ilk devlet başkanı, serbest piyasa reform girişimleri.

Kaynak: Roskin, 2007, 605.

1976 yılı öncesi yapılan araştırmalara göre Meksikalılar, Meksika devriminden sonra gelişen siyasal kurumları büyük ölçüde desteklemişler ve 1917 Anayasasında şekillendirilen demokratik ilkeleri onaylamışlardır. Bununla birlikte Meksikalılar, özellikle iş yaratmada, sosyal ve ekonomik eşitsizliği düzeltmede ve temel kamu hizmetlerini sunmada hükümetin performansını eleştirmişlerdir. Bürokrat ve siyasetçilerin çoğu, uzak, elitist ve kendi çıkarına hareket edenler olarak algılanmışlardır. Meksikalılar, geleneksel olarak seçim sonuçları konusunda da karamsar bir yapıda görünmektedirler. Genel anlamda bu davranış ve inanç bileşiminin çelişkili olduğu kabul edilmektedir. Tarihsel süreçte Meksika siyasal sistemine yönelik halk desteğinin kaynağı, rejimin devrimsel kökenlerinde, ekonomik büyümeyi teşvik etmede ve Cárdenas döneminden itibaren Meksika halkının önemli bir kısmı için somut, maddi menfaatlerin dağıtımında devletin rolünden kaynaklanmaktadır. Bu geleneksel destek kaynaklarının her birinin son zamanlarda bir ölçüde zayıfladığının belirtilmesi gerekmektedir.¹⁴⁰

1910 Devriminin resmi yorumu, sosyal adalet, demokrasi, ulusal birlik ihtiyacı ve mevcut rejimin halkçı kökenleri gibi mitlere vurgu yapmaktadır. Hükümetin bu mitlerle birlikte tanımlanması, kitle iletişim araçları, devlete ait okullar ve parti ile bağlantılı olan örgütler tarafından sürekli güçlendirilmiştir. Zaman geçtikçe parti seçmeninin istekleri, açık bir şekilde devrimin saygı duyulan ideallerini zorlamıştır. Fakat başkan Salinas, *devrimsel ideolojinin* (keskin kilise-devlet ayrımı, toprak reformu, ekonomik ulusalcılık gibi) birçok inancını yıkmıştır. Bununla birlikte çok az Meksikalının devrimin sembolik sonuçları konusunda desteğini tesis ettiği belirtilmiştir. Nüfusun büyük bir kısmı için mitler, özel maddi ödüller anlamına gelmektedir. Bu ödüller arasında yasa dışı yollarla toprakların işgal edilmesi, okullar, düşük maliyetli sağlık hizmetleri, tarım ürünlerine fiyat destekleri, hükümetin sübvansesi olduğu

¹⁴⁰ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 478-479.

gıda ve diğer tüketim malları ve kamu sektöründe iş bulma gibi unsurlar bulunmaktadır.¹⁴¹

Son zamanlarda ekonominin yönetimindeki başarısızlık, kamu ve polis teşkilatındaki yolsuzluk, çevre kirliliği gibi olumsuzluklar olsa bile Meksika halkının çoğunluğu sisteme bağlılıklarını sürdürmektedir. Böylece kendi ülkelerinde var olan Meksikalı gururu, hala ülkenin siyasal kurumlarında geniş bir taban bulmaktadır. 1980'ler ve 1990'larda toplanan anket verileri, Meksika halkının özellikle sonucunda şiddet varsa, radikal dönüşüm fikirlerini sevmediğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çoğu Meksikalının, hükümetin politika uygulamalarını eleştirme konusunda çekingen davrandığı görülmektedir. Tarihsel süreçte çoğu Meksikalının, sistemden çıkar sağlamak isteyenlerin ödediği fiyat olarak gördüğü kamudaki rüşvet olaylarını görmemezlikten gelmesi, ilginç bir tespit olarak düşünülmektedir.¹⁴²

Meksika'da aileyle birlikte okullar ve Katolik Kilisesi, yetişkin olmadan önceki önemli siyasal öğreti kaynakları olarak bilinmektedir. Kilise bağlantılı okullar da dahil olmak üzere bütün okullar hükümetin onayladığı müfredatı uygulamak ve Eğitim Bakanlığı tarafından yazılan homojen ders kitaplarını kullanmak durumundadırlar. Özel okulların, resmi müfredata uyumu sözde kalmasına rağmen ders kitaplarının içerikleri üzerindeki kontrol mekanizması, hükümete resmi siyaset değerleri bütünü oluşturmak anlamında kullanılabilecek bir araç vermektedir. Öğretim, ulusal siyaset kurumlarını desteklemekte ve hükümetler tarafından başarılan sosyal ve ekonomik gelişmeye vurgu yapmaktadır. Böylesi bir durumun varlığı, ülkelerinin doğru bir sosyal devrimi yaşadığını düşünen okul çağı çocuklarının inancını oluşturmaktadır. Böylece devrim, hala tamamlanamamasına rağmen hükümet itinalı bir şekilde hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır ve Başkanlık her şeye kadir bir yetki birimi olarak görülmektedir. Bu nedenle 1960'ların sonlarından itibaren tanık olunan dikkat çekici başkan

¹⁴¹ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 479.

¹⁴² Cornelius ve Weldon, 2004, s. 479.

başarısızlıklarına rağmen çoğu, toplum üzerindeki gücünü korumayı başarmıştır.¹⁴³

Katolik Kilisesi, Meksika'daki siyasal davranışı etkileyen diğer bir anahtar değer kaynağıdır. Kilise yönetimli özel okullar son zamanlarda artmıştır ve seküler özel okullarla birlikte orta ve üst sınıf ailelerden gelen çocukların büyük bir kısmına eğitim hizmeti sunmaktadır. Dinsel okullar ve papazlar, papazlara karşı olarak geliştirilen hukuk kurallarını ve politikalarını eleştirecek şekilde telkinlerde bulunmaktadır.

Yetişkin Meksikalılar, hükümet yetkilileri ile tesadüfi karşılaşmaları sayesinde siyaset hakkında bilgi sahibi olmakta ve artan şekilde yerel toplum tabanlı örgütlere katılarak ve ortak faydalar sağlamaya çalışan halkçı hareketler içinde bulunarak siyaseti öğrenmektedirler. 1968 yılında öğrenci hareketlerinin şiddetle bastırılmasından sonraki dönemde Meksika'daki halk hareketlerinin dikkat çekici bir şekilde arttığı görülmüştür.

PRI iktidar sistemi, sistematik bir şekilde siyasal sosyalizasyonun* bir etmeni olarak kitle iletişim araçlarını kullanmıştır. Hükümet, medya üzerinde doğrudan bir sansür uygulamamasına rağmen başkan ciddi bir şekilde rahatsız eden tenkit ve araştırma raporlamaları yapanlara önemli ekonomik cezalar vermiştir. 2000 yılında PRI'nın başkanlık kontrolünü kaybetmesinden sonraki dönemde kitle iletişim araçları, hükümetin politikaları üzerinde daha açık eleştiriler getirebilmiştir. Son zamanlara kadar televizyon, özel firma olan

¹⁴³ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 479-480.

* Siyasal kültür, kişilerin sahip olduğu tutum ve değerlere göre devam etmekte ya da değişmektedir. Siyasal sosyalizasyon ise siyasal değerlerin şekillendiği ve siyasal kültürün nesilden nesile aktarıldığı bir duruma işaret etmektedir. Çocukların çoğu, temel siyasal yönelimlerini ve davranış kalıplarını nispeten erken yaşlarda elde etmekte ve bu davranışlarından bazıları bütün yaşamı boyunca kendine ait siyasal karakterinin bir parçası olarak kalmaktadır. Bütün toplumlarda bireyler, siyasal sosyalizasyon birimleri tarafından etkilenebilmektedirler. Aile, okullar, dinsel kurumlar, yaş itibarıyla birbirine akran gruplar, sosyal sınıf ve cinsiyet, kitle iletişim araçları, çıkar grupları, siyasal partiler, siyasal tutum ve davranışları etkilemeleri nedeniyle sosyalizasyon içinde önemli bir role sahip olmaktadır. Bkz.: Almond ve diğerleri, 2004, s. 46.

Televisa tarafından tekелci bir konumda kullanılmıştır. Bu kanal, etik olmayan şekilde PRI yönetiminin neredeyse bir parçası haline getirilmiştir.¹⁴⁴

Meksika, bölgesel, sosyal ve kültürel olarak hemen hiç kaynaşmamıştır. Meksika siyasal kültürü, zaman içinde yavaş yavaş ve yerli özellikler çerçevesinde gelişmemiştir. Çoğu Avrupa'dan gelen siyasal kültür özellikleri, Meksika toplumunun içine özümşenerek sinmemiş sadece ithal edilmek suretiyle toplumun özelliklerine aykırı bir yabancı siyasal kültür oluşturulmuştur. Yeni Dünya'daki İspanyol sömürgeleri, Avrupa'nın çöken feodal sistemine benzetilmektedir. Toplum, köken ve ırk bakımından ayrıcalıklı ve alt mevkiler şeklinde esnek olmayan katmanlara bölünmüştür. İspanyollar için Yeni İspanya'daki öncelikli mesele, gemilerle Kraliyet hazinesine taşınabilecek altın ve gümüşün yeterli miktarda olup olmamasıdır. Bu durum Meksika'ya bürokrasi olarak miras kalmıştır. Oysa İngiliz sömürgecileri, Virginia ve New England'a İspanyolların Meksika'ya gidişinden yüz yıl sonra gelmişlerdir. 17. Yüzyıl başlarında İngiltere'de feodal dönem bitmiş ve göçmenler, çok az feodal özellik ve bürokrasi getirmişlerdir. Böylece sömürgeler, kendi kendilerini yönetebilmişlerdir. Yerleşimcilerin çoğu, eşitlikçi değer sistemine sahip çiftçi veya tüccardır ve tarımsal üretime odaklanmışlardır. Protestanlıklarının çeşitli türleri, onlara çok çalışmayı, eşitliği ve bireyciliği öğretmiştir.¹⁴⁵ Meksika'yı farklı yapan bir diğer etken ise buraya gelen İspanyol işgalcilerin tamamen erkek olmasıdır. Kadınlar çok sonra gelmişlerdir. Bu durum, kısa sürede Meksika'da karışık soydan olan yeni bir sınıf ortaya çıkarmıştır. İngiliz sömürgeciler ise Amerika'ya aileleri ile birlikte yerleştiği için yerel halkla olan ilişkileri sınırlı kalmış ve Meksika'da olduğu gibi melez bir nesil ortaya çıkmamıştır.

1924 yılı öncesinde çok az sayıda Meksika devlet başkanı, düzenli ve yasal olarak iktidara gelmiştir. Çoğu plansız bir şekilde bazen şiddet kullanılarak elitler tarafından ya da askeri darbelerle iktidara getirilmiş veya

¹⁴⁴ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 480.

¹⁴⁵ Bkz.: Roskin, 2009, s. 615.

uzaklaştırılmıştır. Meksika'nın bağımsızlıktan sonra farklı anayasaları olmasına rağmen anayasallık özelliğinin olmadığına vurgu yapılmaktadır. Böylece göreve gelen devlet başkanları, yetkilerinin çok az sınırları olması nedeniyle kişisel diktatörlükler kurma eğilimine girmişlerdir. Bu durumun, 1928 yılında altı yıllık tek dönem başkanlığa geçilmesi ve 1929 yılında PNR'nin kurulması ile kısmen değiştiği gözlenmiştir. Önemli kurumların PRI ile birlikte devlet başkanının yetkisinde toplanmasıyla istikrarlı bir sistem oluşmuştur. Bu sistemde klientalizmin, ülkedeki büyük grupların sisteme katkılarının olduğunu hissetmeleri açısından önemli bir işlevi yerine getirdiği kabul edilmektedir.¹⁴⁶

Meksika coğrafi ve etnik anlamda farklı gelenek ve kültürlerle sahip bir ülkedir. Gelir, gelişme seviyesi ve siyasal tercihler eyaletten eyalete değişebilmektedir. Özellikle Mexico City'deki kişi başına gelir seviyesi, Chipas'la karşılaştırıldığında son derece eşitsiz bir durum ortaya çıkmaktadır. Benzer farklılıklar sağlık ve eğitim gibi diğer alanlarda da bulunmaktadır.¹⁴⁷ Maya halkının ülkede nüfus bakımından çoğunlukta olduğu Chiapas Eyaleti topraklarının bir kısmı ve siyasal yaşamının tamamı, yüzyıllar boyunca çiftlik sahibi ve tüccar *ladinolar* elinde kalmıştır. Maya halkının hak ve topraklarından yoksun bırakıldığı görülmüştür. NAFTA'nın imzalanmasıyla güneydoğu Meksika'daki yerlilerin ekonomik koşullarının daha da ağırlaşmasıyla birlikte gerçekleşen Zapatista Hareketi neo-liberal politikalara ve küreselleşmeye karşı güçlü bir çıkış yaparak adını duyurmuştur. İletişim ve yayıncılık temelinde internet, siber bir alan oluşturmuş ve 1994 yılında Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu (EZLN)* Meksika'da ayaklandığında

¹⁴⁶ Roskin, 2009, s. 609.

¹⁴⁷ Jeronimo Cortina ve Andrew Gelman, "Income and Vote Choice in the 2000 Mexican Presidential Election", 2006, www.stat.columbia.edu/~gelman/research/unpublished/bgy3.pdf.

* EZLN, eyaletteki başlıca *ladino* güç merkezi olan San Cristobal Las Casas'a saldırmıştır. EZLN'nin ana sayfasında isyancıların yakalanamayan lideri, sualtı komandosu Marcos'un maskeli yüzünü gören binlerce kişi, Zapatistaların yerli Maya Kızılderililerinin haklarından ve Meksika'da daha güçlü bir demokrasi için verdikleri mücadelenin ayrıntılarından haberdar edilmiş ve aynı zamanda bu kişiler, Marcos'a da elektronik postayla ulaşabilme imkanına sahip olmuştur. İnternet, siyasal rekabet için yeni imkanlar yaratmıştır. Savaş döneminde kesilemeyen bir iletişim aracı yaratmak için geliştirilmiştir ve Meksika'da ilk kez Chiapas'da EZLN, sadece devlet kontrolünü kırmak için değil diğer gruplarla iletişim kurmak için de web sitesi kullanmıştır.

uluslararası siyasette yeni bir devrim yaratmıştır. Böylece EZLN, iletişimin mikro elektronik internet ağının küresel propaganda imkanlarını kullanan ilk siyasal aktörler arasında yer almıştır.¹⁴⁸

Wallerstein, EZLN'in ortaya çıkışından itibaren bu hareketin dünya üzerinde sistem karşıtı hareketlerin *barometresi* ve *ateşleyicisi* olduğuna dikkat çekmektedir. Gerçekten de yerli örgütlerinin ve hareketlerinin yeni bir sosyalist vizyon oluşturmaları ile siyasal liderlerin ve seçilmiş yöneticilerin yakından denetlenmesine olanak sağlayacak demokratik ve katılımcı mekanizmalar oluşturma potansiyelini açığa çıkarmada en önemli unsur olarak sunulmaktadır, EZLN. 1 Ocak 1994 tarihinin önemli olmasının nedeni, NAFTA'nın yürürlüğe girmesi ve aynı zamanda tanımlanan bir sisteme de başkaldırının başladığı tarih olmasındandır. Meksika toplumunun marjinalleşen kesiminin ve yerli halkın otonomi ve refah hakkı taleplerini savunan EZLN'nin sahip olduğu ulusal ve uluslararası destek önemlidir.¹⁴⁹ Özellikle bu hareketin ve hatta kıtadaki benzerlerinin, ulusal politikaları etkilemede önemli bir rol oynadığına da vurgu yapmak gerekmektedir. Yine neo-liberalizmin oluşturduğu tehdit ve gerçeklikler kırsal alanlarda daha yıkıcı olmuştur. Bu durum, kırsal alanlarda yıkıcı etkinin yarattığı olumsuz gelişmeyi telafi edici imkanların yeterli olmamasından kaynaklanmaktadır.¹⁵⁰

EZLN, özellikle o dönem yeni ortaya çıkmakta olan küreselleşme karşıtı hareketler içindeki paradoksa da cevap olmuştur. Neo-liberalizm, sömürgecilik ve ırkçılık karşıtı duruşu ve siyasal iktidarı ele geçirmeden yerel demokratik iktidar kurma stratejisi bu bağlamda değerlendirilebilir. EZLN tarafından organize edilen siyasal tartışmalar, toplumsal ve siyasal örgütleri, yerli topluluğun liderlerini ve temsilcilerini, dünyanın her yanından toplumsal hareketleri ve entelektüelleri bir araya getirmiştir. Bu faaliyetlerin önemli bir

¹⁴⁸ Knutsen, 2006, s. 343.

¹⁴⁹ Gerardo Rénique, "Latin Amerika'nın Neoliberalizm Karşıtı Direnişinin Stratejik İmkanları ve Zorlukları", Burak Gürel (Çev.), **Latin Amerika'yı Anlamak**, Aylin Topal (Haz.), Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s. 207-208.

¹⁵⁰ James Petras ve Henry Veltmeyer, **Latin Amerika'da Devlet İktidarı ve Toplumsal Hareketler**, Ali Ergin Demirhan (Çev.), Kalkedon, İstanbul, 2007, s. 201.

sonucu olarak da Meksika tarihinin ilk bağımsız ulusal yerli örgütü olan Ulusal Yerli Konseyi kurulmuştur.¹⁵¹

Gerçekte yerli hareketinin talep ettiği otonominin ve çok-etnisiteli devletin sadece Avrupa-merkeziyetçi ulus-devletin sonu anlamına gelmeyeceği, aynı zamanda ulusal sorunu ve siyasal demokrasi sorununu yeniden tanımlamayı da zorunlu hale getireceği düşünülmektedir. Ve yine Zapatistaların otonom özyönetiminin, kolonyalizme ve Avrupa-merkezci devlet iktidarı mantığına karşı 500 yıllık direnişin içinde oluşan kendine özgü alt bir siyasal kültürün de yansıması olduğu belirtilmektedir.¹⁵² Bu siyasal kültür içinde Avrupa uygarlığına karşı mücadele etmekten asla vazgeçmeyen *Mesoamerica* yerlileri Mayalar oldukça önemli kabul edilmektedirler. 1847 ve 1860'da Yukatek Mayaları beyazlara karşı ayaklanmış ve ilk kez tüm yarımada'yı ele geçirme noktasına gelmişlerdir. 1910 yılına gelindiğinde bile Quintana Roo'nun bağımsız şefleri, Díaz'ın diktatörlük rejimine karşı direnmişlerdir ki bu Mayaların Meksika kanunlarına bağlanmasının yakın zamanda sağlandığı belirtilmelidir. Aynı şekilde en büyükleri 1712 ve 1868 isyanları olmak üzere Chiapas'ın dağlık kesimlerinde Tzeltalların çıkardığı isyanların ardı arkası kesilmemiştir. Tzeltal ve Tzotzil Mayaları, 1994'teki ilk direnişlerinden bu yana Meksikalı yetkililere karşı duran EZLN'nin bel kemiğini oluşturmuşlardır. Kesintiye uğrayan uygarlıklarının ve tinsel dünyalarının yalnızca yeraltına çekildiği görülmektedir. Bu durumla ilgili olarak Chilam Balam kitaplarının birindeki şiir anlam taşımaktadır.¹⁵³

¹⁵¹ Rénique, 2007, s. 208.

¹⁵² Rénique, 2007, s. 209.

¹⁵³ Bkz.: Michael D. Coe, **Mayalar**, Meltem Özdemir (Çev.), 2. Baskı, Arkadaş, Ankara, 2007, s. 190-191.

Doya doya yenecek aşıları,
 Kana kana içilecek suları vardı.
 Ama o gün, toz duman sardı her yanı,
 O gün, soldu sarardı toprak,
 O gün, bir bulut çöktü tepesine,
 O gün, bir dağ geldi üzerine,
 O gün, güçlü adamın eline geçti toprak,
 O gün, tütmez oldu bacalar,
 O gün, dalından koparıldı körpe yapraklar,
 O gün, ölüme kapandı gözler,
 O gün, üç işaret belirdi ağaçta,
 O gün, üç nesil asıldı oracıkta.
 İşte o gün, baş koydular savaşa
 Ve dağıldılar dip bucak ormanlar arasına.
 İşte o gün, baş koydular savaşa
 Ve dağıldılar dip bucak ormanlar arasına.

Hidalgo ve Morelos'e atfen Meksika tarihinde ve Latin Amerika tarihinde din adamlarının rolünün yadsınamayacağını belirtmek gerekmektedir. Katolik rahip Jean Bertrand Aristide iki yüz yıllık Haiti tarihinde seçimle iktidara gelen ilk başkandır ve manevi otoritesi ve halkın ona karşı sevgisi ve yine kurtuluş teolojisine olan bağlılığı dikkate değerdir. Sandinista hükümetinin de en tanınmış üyelerinden ikisi resmi din adamıydı ki bunlardan biri şair Ernesto Cardinal'dir. Zapatistalar da daha önceki ilerici Katoliklerin bölgedeki etkinliklerinden, özellikle de piskopos Samuel Ruiz'in yaptıklarından büyük ölçüde destek almışlardır. Böylece bu eğilim, yerli halkların kültür mirasıyla birleştirilmiş ve de özellikle kadınların yerli toplumundaki konumu ve siyasal mücadeleye katılmaları konularında geleneksel kültüre yenilikler getirmesine neden olmuştur. Yine ilerici kilise görevlilerinin harekete geçirdiği daha önceki kırsal kesim eylemci kuşağının yaptıklarını daha da ileri götüren Paraguay kırsal hareketinin bugünkü önderlerinin çoğu için de aynı şey söylenebilir. Bu kıtadaki nüfusun büyük bölümünün kitlesel harekette, Marksizm, kurtuluş teolojisi, yerli kültürünün hayal gücü, anti-bürokratizm, anti-elitizm, ekolojik çevreye duyarlılık, ırklar arası eşitlik ve alttan gelen bir demokrasi talebinin yoğun bir karışımının

bulunduğu ve bu söylemin aynı zamanda, toplumsal yenilenme ve 21. Yüzyıl sosyalizmini de içerdiği vurgulanmaktadır.¹⁵⁴

3.4. SİYASAL KATILMAYI TEŞVİK ETMEK VE GELİŞMEKİ

Vatandaşların siyasal aktivitelere katılım güdüsü değişkendir. Farklı grupların farklı katılım seviyelerinde olma nedeni, politika yapmada insan ihtiyaçlarının, çıkarlarının ve tercihlerinin eşit bir şekilde temsil edilmemesi olarak görülmektedir. Demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerin de siyasal katılımı önemli olduğu bilinmektedir.¹⁵⁵

Latin Amerika ülkeleri incelenirken toprak reformunun bir değişken olarak kırsal siyasal katılma sürecine olan etkisinden bahsetmek gerekmektedir. Meksika için toprak reformu, kırsal bir güç kaynağı olarak topraklaştırılmış sınıf için kırsal kesimi ikame etmekle sonuçlanmıştır. Bu kesim, siyasal güce sahip olmuş ve siyasal elitler destek aramak için doğrudan onlara gitmek durumunda kalmışlardır. Ancak kırsal seçmenin genişlemesinin toprak reformundan bağımsız olarak da ortaya çıkabileceği vurgulanmaktadır.¹⁵⁶

Geleneksel olarak Meksika’da gerçekleşen siyasal katılmanın iki türünden bahsedilmektedir. Bunlar, ritüele önem veren, rejimi destekleyici faaliyetler olmak üzere oy vermek, seçim mitinglerine katılmak ve bazı kamu mal veya hizmetlerinin tahsisini etkilemek için kamu görevlileri ile bağlantı kurmak veya onlardan rica etmek şeklinde gerçekleşmektedir. PRI’nın seçim mitinglerine katılanların, çoğunlukla bunu bedava yemek, t-shirt, piyango

¹⁵⁴ Aijaz Ahmad, “Dağlarda Ateş, Ovalarda Ateş: Latin Amerika’nın Pembe Dalgası”, Başak Ergil (Çev.), **Latin Amerika’yı Anlamak**, Aylin Topal (Haz.), Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s. 221-222.

¹⁵⁵ Bkz.: Udaya R. Wagle, “Political Participation and Civic Engagement in Kathmandu: An Empirical Analysis with Structural Equations”, **International Political Science Review**, Vol. 27, No. 3, 2006, s. 302.

¹⁵⁶ Hung-chao Tai, **Land Reform and Politics: A Comparative Analysis**, University of California Press, Berkeley, 1974, s. 328.

bileti gibi bazı materyalleri elde etmek veya katılamama durumunda bazı ekonomik kayıplara uğrayabilecekleri için yaptıkları gözlenmiştir.¹⁵⁷

Meksikalılar, hükümette yer alacakları seçmediklerini, PRI hükümet hiyerarşisi tarafından daha önceden yapılan aday tercihinin sadece onayladıklarını bilmektedirler. Bazıları sadece vatandaşlık görevini yerine getirmek için oy kullanırken diğer bazıları, hükümet birimleri ile olan gelecekteki ilişkilerinde zorlukları aşmak için oy kullanmaktadır. Hukuken Meksika’da oy, kullanılması zorunlu bir haktır. Hatta seçimlerde oy kullanmış olmak bazen kamu hizmetlerinden yaralanmanın bir gereği olarak kabul edilebilmektedir. Bazıları ise *caciqueler* ve PRI’nın bölge temsilcilerine tepki olarak oy kullanabilmektedirler. Ve özellikle kırsal alanlarda bazı vatandaşların oylarını özgür olarak sattıkları da gözlenmektedir. Aslında Meksika’nın çoğu bölgesinde seçimler, gerçek siyasal çatışma alanları haline geldiği için geleneksel oy kullanma vasfı ve seçim kampanyalarına katılım da azalmaya yüz tutmuştur. Bununla beraber 1994 seçimlerinde Meksika, siyasal katılmada büyük bir artış yaşamıştır. 1988 başkanlık seçiminde ilk olarak halka doğru katılım oranı bilgisi verildiğinden, bundan önceki dönemde seçime katılım oranlarıyla ilgili sağlıklı karşılaştırmalar yapmak mümkün olmamıştır (Bkz.: Tablo 3.2). Önceden yapılan seçimlerde siyasal iktidarın, Meksika halkını ikna etmek ve dış dünyaya seçimin ne kadar yasalara uygun bir ortamda yapıldığı mesajını vermek için seçime katılma oranları konusundaki istatistikleri olduğundan yüksek gösterdiği bilinmektedir. Ayrıca fazla gösterilen seçime katılım oranı rakamları, iktidar partisinin kaçınılmaz

¹⁵⁷ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 481. Huntington’a atıfla Asya, Afrika ve Latin Amerika’da sosyal mobilizasyon ve siyasal katılma hızının arttığı bir dönemde bu bölgelerde siyasal kurumların bozulduğunu belirtmek gerekmektedir. Yine okur-yazarlık ve eğitim alanlarındaki gelişmelerin, siyasal istikrarsızlığı daha da artırabileceği ve oy vermenin ve diğer siyasal katılma belirtilerinin birden artışının da siyasal kurumlar üzerinde zararlı etkiler yapabileceğini Huntington, özellikle 1930’dan itibaren Latin Amerika’da oy verme oranının artmasıyla siyasal istikrarsızlığın artışının paralellik göstermesi örneğiyle açıklamaktadır. Bkz.: Huntington, 1965, s. 405, 406, 407.

olarak çok sıklıkla başvurduğu, oyların PRI sütununa ilave edilmesi yöntemi olarak değerlendirilmektedir.¹⁵⁸

Ancak Meksika'yla ilgili olarak resmi parti PRI ve demokrat söylemli PAN arasında seçim hilesi konusunda fark olmadığı kabul edilmiştir. 1988 ve 2006 seçimleri bu durumu ortaya koymuştur. O halde parti söylemi, çok partililik ya da fikirlerden öte kurumsal bir kültüre ve her şeyden önce moral vurguya dayanan siyasal kültüre sahip olmak gerekliliği daha anlamlı olabilecektir.

3.4.1. Meksika'da Siyasal Katılma ve Demokrasi

1930'lara göz atıldığında Meksika'da siyasal faaliyetlerin genel olarak şiddet içermediği belirtilmektedir. Bu durumun, siyasal edilgenlik ve şiddetli devrimin her ikisi için de geçerli bir alternatif olarak Meksikalılara sunulduğu düşünülmektedir. Süreç, şiddet içermeyen faaliyet olarak etiketlenmiş olmasa da Meksikalılar özel siyasal değişim talepleri için içten içe şiddet içermeyen protesto, direniş ve müdahaleyi kullanmışlardır. 1920'li yıllarda ve 1930'lu yılların başlarında *Cristero Rebellion* nedeniyle çok sayıda vatandaşın sokağa çıkmadığı, yürüyüş yapmadığı, sinemaya veya tiyatroya gitmediği, araç kullanmadığı ve gerektiği kadar alışveriş yapmadığı bilinmektedir. Protestocular, sıklıkla tiyatro ve sinemaların önlerine giderek buradaki hizmetleri kullanmamaları konusunda onları ikna etmeye çalışmak için bir araya gelen kadınlar tarafından yönlendirilmiş ve bunların birçoğu polis tarafından alıkonmuştur.¹⁵⁹ Bu bağlamda 1990'lardan önce PRI seçkinlerinin, Meksika vatandaşlarının siyasal katılma, sosyal örgütlenme ve ekonomik faaliyetleri başarılı bir şekilde düzenlemekte ve kontrol etmekte oldukları görülmektedir. Bu nedenle rejimin, elit-baskın ve kitle tabanlı olduğu

¹⁵⁸ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 481.

¹⁵⁹ Caridad Inda, "Between Apathy and Revolution: Nonviolent Action in Contemporary Mexico", <http://acorn.sbu.edu/x1990-1991/Mar91-Between%20Apathy.pdf>.

belirtilmelidir. Uzun bir süre boyunca PRI, devlet araçlarını sömürmüş ve işçi ve kırsal kesim örgütlerini yönetmekte hoşnut olmayan oy sahiplerini devre dışı bırakabilmiş ve kitleleri harekete geçirebilecek diğer siyasetçilerin bu şanslarını azaltabilmiştir.¹⁶⁰

PRI yönetimi esnasında Meksika seçimlerinin anlamlı olmadığı vurgulanmaktadır. Adil olmayan seçimler sadece siyasal kontrolün bir unsuru değil aynı zamanda yasal meşruiyeti sürdürmek için hayati bir kaynak olmasına rağmen dönemsel ve serbest olarak yapılmaktadır. Seçimler, iktidardaki elitlerin halk onayını sağlamak amacıyla oy kullanıcıları olan vatandaşları dönemsel olarak devreye sokmak suretiyle rejimin meşruiyetini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Buna ilave olarak özgür olmayan seçimler, sadece sembolik anlamda değil araçsal rasyonaliteye de sahip değildir. Meksika'da siyasal karar alıcılar, kurumsallaştırılan bir parti-içi rekabet, barışçıl liderlik intikali ve sadık muhalefeti meşrulaştıran bir yöntem geliştirmişlerdir.¹⁶¹

1996'dan önce Meksika seçimleri adil ve özgür olmadığı halde geçerli muhalefet partilerine olan halk desteği, PAN' da olduğu gibi 1970'lerden 1990'lı yılların başlarına kadar sürekli olarak artmıştır. Bu dönem esnasında PRI seçim kanunlarını manipüle ederek belirsizliğin önüne geçmeye çalışmıştır. Meksika parti sisteminde kökten niteliksel değişimin yapıldığı dönemde önleyici reformlar, çoğunluk partilerinin çökmesini geciktirmede etkili olmuş ancak sürekli olarak düşmesini engellemede başarısız olmuştur. Bu durum 1988 seçiminde açık bir şekilde görülmüştür.

Meksika'da seçim, iktidardaki PRI ve muhalefet partileri için önemli bir ikilem yaratmıştır. PRI liderleri, sadece partinin seçim ve finansal baskınlığını

¹⁶⁰ Ángel E. Álvarez, "Political Funding Regulations In Latin America: Uncertainty, Equity And Transparency", Doctor of Philosophy Graduate Program in Political Science, Notre Dame, Indiana, November 2011, s. 45-46.

¹⁶¹ Álvarez, 2011, s. 46.

korumak için seçim kurallarını manipüle etmeye ihtiyaç duymamış aynı zamanda seçimleri meşru kılmak için muhalefet partilerine de rekabet konusunda teşvikler getirmiştir. Sonuçta otoriter olarak nitelendirilen Meksika'da federal seçimler anlamsız ve seçimle ilgili siyasal finansman reformlar gereksiz olmamıştır. Onlar, adil seçim rekabetine doğru uzun ve dolambaçlı bir yol yaratmak istemişlerdir. Demokratikleşme, 20 yıllık zaman dilimini kapsayan zorlu anayasa ve hukuk reformlarının sonucu olarak görülebilir. Meksika kurumlarında uzun süren ve aşamalı değişimin başlangıç noktası, 1970'lerin ikinci yarısındaki oluşum olarak gösterilmektedir. 1972'den 1996'ya kadar olan dönemde PRI, kendi üstünlüğünü güvence altına almayı hedefleyen beş anayasa ve yasama reformu yapmıştır. Reformlar, devlet desteklerinin stratejik bir şekilde dağıtıldığı seçim kurallarının (partiye kayıt, koalisyon oluşumu, seçim formülleri ve yasama boyutu gibi) değişimini içermektedir. Bununla birlikte kaynak tahsisleri için geliştirilen yöntemler hem keyfi hem de bariz şekilde çoğunluk partisi yönlü olmuştur.¹⁶²

1996'dan önce yasalaştırılan reformların, seçim belirsizliği nedeniyle harekete geçirilmese de rekabeti engellemek için tasarlandığı belirtilmektedir. Temelde bu reformlar, rekabeti önlemek için seçim kurallarını yeniden tanımlamıştır. Ancak PRI idarecileri reformları devreye sokmada muhalefet partilerinin oy paylarının sürekli olarak artmasını önleyememişlerdir. 1997 seçimlerinden hemen sonra PRI'nın, alt mecliste çoğunluğu kaybettiğinde daha önce olduğu gibi hakim parti denge reformunu devreye soktuğu görülmüştür. Bazı çalışmalar, 1996 parti reformunun tek sebep olmasa da PRI'nın çökme nedenlerinden en azından biri olduğunu iddia etmektedir. Böylece kaynak yetersizliği ile yazılı ve görsel medya konusunda PRI'nın üstünlüğü, 1996 öncesinde muhalefet partilerinin zaferini engelleyen unsurlar arasında görülmektedir.¹⁶³

¹⁶² Álvarez, 2011, s. 47.

¹⁶³ Álvarez, 2011, s. 48.

Meksika’da bölgesel muhalefetin başarısı, kimi gözlemci tarafından demokrasiye doğru yönelişin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.¹⁶⁴ Meksika muhalefet partileri özellikle belediye seviyesinde seçimler kazanmaya başlamışlardır. PRI’den farklı bir partiden gelen ilk vali, 1989 yılında Baja California’da seçilmiş PAN adaydır. 1990’larda ilave seçim reformları nedeniyle siyasal rekabette ani artışlar yaşanmış ve böylece 1997 ve 2000 yılı seçim dönemleri içinde kritik dönemler olmuştur. 1997’de PRI ulusal oyların sadece yüzde 38’ini alarak Kongredeki çoğunluğunu kaybederken, 2000 yılında PRI, oyların yaklaşık olarak yüzde 38’ni alarak başkanlığı da kaybetmiştir. 1990’lı yıllar boyunca demokrasi konusu parti desteğinin ve parti rekabetinin ana belirleyicisi olmuştur. Demokratik dönüşüm lehine gelişen bu olgular, PAN’a olan desteği artırırken daha otoriter davranış ve değerlere sahip olan PRI’ya olan desteği azaltmıştır.¹⁶⁵

3.4.2. Meksika’da Parti Tercihlerinin Gelir Düzeyi Üzerinden Değerlendirilmesi

Daha önce ifade edildiği üzere Meksika siyaseti, ideolojik anlamda kutuplaşmış üçlü bir parti sistemi sunmaktadır. Siyasal spektrumun solunda yoksulların partisi-PRD, sağında orta sınıfın partisi-PAN, belirgin olmayan merkezdeyse PRI bulunmaktadır. Bireysel seviyede kamuoyu ve seçim sonrası anketlere göre ekonomik anlamda daha düşük gelire sahip bireylerin PRD ve PRI’yı desteklerken yüksek gelir ve yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip seçmenlerin PAN’ı destekledikleri görülmektedir. Özellikle bölgesel düzeyde PAN, ülkenin refah seviyesinin daha yüksek alanları olan merkez-batı ve kuzeyde daha başarılı iken Mexico City ve güneyde ise nispeten daha kötü durumdadır. Ancak genel anlamda değerlendirildiğinde Meksika’da gelir

¹⁶⁴ Bkz.: Caroline Beer, “Assessing the Consequences of Electoral Democracy: Subnational Legislative Change in Mexico”, **Comparative Politics**, Vol. 33, No. 4, 2000, s. 422.

¹⁶⁵ Alejandro Moreno ve Patricia Méndez, “Attitudes Toward Democracy: Mexico in Comparative Perspective”, **International Journal of Comparative Sociology**, 43, 2002, s. 352.

ve siyasal tercih arasındaki ilişki çok net olarak ortaya konulamamaktadır. Örneğin 2000 yılı seçimlerinde PAN tarafından kazanılan bölgelerde ortalama kişi başına gelir seviyesi 9.050\$ iken PAN'ın zayıf kaldığı bölgelerdeki kişi başına gelir seviyesi ortalama 8.800\$'dır.¹⁶⁶

Eyalet seçimleri göz önüne alındığında durum farklı bir nitelik kazanmaktadır. PAN tarafından kazanılan eyaletlerde ortalama kişi başına gelir, 2000 yılı için 10.200\$ iken 2006'da 9.700\$'dır. Aksine PRD tarafından kazanılan eyaletlerde kişi başına gelir, 2000 yılında 4.800\$ iken 2006 yılında 7.300\$'dır. Bununla birlikte PAN, zengin eyaletlerde daha başarıyla PRI, yoksul eyaletlerde daha başarılı olmaktadır.¹⁶⁷

1994 yılının Meksika için modern ekonomik ve siyasal tarihinin en yoğun yıllarından biri olduğu gözlenmiştir. Bu yıl içerisinde NAFTA yürürlüğe girerken Zapatista ayaklanması gerçekleşmiş ve geniş profilli siyasal suikastlar yapılmıştır. Bu yaşananlar Meksika siyasal sistem kapasitesini sorgulamıştır. Ülkenin barış ve istikrarını sürdürmek ve seçim sistemini güvence altına almak bütün siyasal aktörlerin temel amacı olmuştur. Bununla birlikte şiddet ve siyasal kaos sorunu PRI'nın lehine olmuştur. PRI kendini krizi yönetme konusunda yeterli olabilecek tek siyasal parti olarak sunmuştur. Bu durum seçimde oyların yaklaşık olarak %50'sini almasını sağlarken PRD'ye zarar vermiş* ve PAN'a ise bir ölçüde kaldıraç olmuştur.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Jeronima Cortina, Andrew Gelman ve Narayani Lasala Blanco, "One Vote, Many Mexicos: Income and Vote Choice in the 1994, 2000, and 2006 Presidential Elections", 2008, [www.stat.columbia.edu/~gelman/research/unpublished/Cortina, %20Gelman%20&%20Lasala.pdf](http://www.stat.columbia.edu/~gelman/research/unpublished/Cortina,%20Gelman%20&%20Lasala.pdf).

¹⁶⁷ Cortina, Gelman ve Blanco, 2008.

* Buna rağmen Aralık 1994 tarihinde Pesonun devalüasyonunu takip eden derin ekonomik kriz, muhalif küçük işletme ve PRD arasında daha geniş bir işbirliği yaratmıştır. Kriz, neo-liberalizme karşı küçük işletme hareketliliğini teşvik etmiş ve geniş sosyal hoşnutsuzluk, seçim koalisyonunu genişletmek için PRD'ye yeni fırsatlar vermiştir. Neo-liberalizme karşı ekonomik kriz ve artan küçük işletme segmentini çekici hale getirmek suretiyle seçim koalisyonunun genişletilmesi geçici enstrümana sahip bir PRD sunmuştur. 1996'nın sonu ve 1997'nin başlarında neo-liberalizm, korporatizm ve ekonomik kriz küçük işletme ve PRD'yi bir araya getirmiştir. Bkz.: Kenneth C. Shadlen, "Neoliberalism, Corporatism, and Small Business Political Activism in Contemporary Mexico", **Latin American Research Review**, Vol. 35, No. 2, s. 98-99.

3.4.3. Meksika’da Ekonomik Performans-Siyasal Destek ilişkisi

PRI’yla ilgili yaygın kanı, 1929’dan 1982 yılına kadar olan dönemde siyasal istikrar ve ekonomik büyüme sağlamada oldukça başarılı olduğudur. Parti, savaş lordları arasındaki uzlaşma ile ortaya çıkmış ve 70 yıldan fazla sürede Meksika siyasal elitleri, rejimin kurumsal kanalları aracılığıyla anlaşmazlıkları çözümlmeye çalışmıştır. Ayrıca PRI, ekonomik büyümenin sağlanmasında istikrarlı bir başarı yakalamıştır. 1929 yılında PNR’nin kurulmasından önce ekonomi, kısmen iç siyasal istikrarsızlık nedeniyle kötü durumdadır. Meksikalı siyasetçilerin, Partiyi şiddeti sona erdirecek şekilde organize etmesinden hemen sonra 1933 yılından itibaren ekonomi büyümeye başlamıştır. 1933 yılından 1981 yılına kadar Meksika ekonomisi, yıllık ortalama %6 oranında pozitif büyümeye sahip olmuştur.¹⁶⁹

1970’lerin popülist politikaları, makroekonomik istikrarı bozmuş ve dönemin son yıllarında petrol fiyatlarının artmasına rağmen ekonomi çökmüştür. 1982 yılından itibaren Meksika, ilki borç krizinin sonucu olarak 1982 ve 1988 arasında, ikincisi pesonun devalüasyonunun sonucu olarak 1995 ve 1996 yılında iki önemli resesyon yaşamıştır. Her iki kriz de yüksek enflasyon oranları, devalüasyon, reel ücretler ve endüstriyel üretimde ani düşmeler ortaya çıkarmıştır. Bunun da ötesinde 1982 yılından 1997 yılına kadar reel minimum ücretler ve ortalama sanayi ücretleri değerlerini sırasıyla yaklaşık %75 ve %35 oranında kaybetmiştir. Uzun dönem büyüme 1980’li ve 1990’lı yıllarda çökmüştür. 1952 yılından 2000 yılına kadar PRI’nın oylarında 1976 ve 1991 seçimleri dışında ciddi bir düşme görülmüştür. Yine PRI’nın oylarındaki ciddi düşüş 1982 borç krizinden sonra daha da hızlanmıştır. Bu durum yerel seçimlerde bile kendini göstermiştir. Bununla beraber yapılan

¹⁶⁸ Cortina, Gelman ve Blanco, 2008. 1994 seçiminde oyların meslek ve gelir düzeyi üzerinden değerlendirilmesiyle ilgili olarak bkz.: Joseph Klesner, “Electoral Politics and Mexico’s New Party System”, [http:// lasa.international.pitt.edu/LASA.98/Klesner.pdf](http://lasa.international.pitt.edu/LASA.98/Klesner.pdf).

¹⁶⁹ Beatriz Magaloni, “The Demise of Mexico’s One Party Dominant Regime: Elite Choices and Masses in the Establishment of Democracy”, **The Third Wave of Democratization in Latin America: Advances and Setbacks**, Frances Hagopian ve Scott P. Mamwaring (Ed.), Cambridge University Press, 2005, s. 137.

araştırmalar, oy verme trendinin ekonomik büyümeyle çok güçlü bir ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Örneğın PRI, 1982 ve 1985 yılındaki en kötü resesyon dönemleri olarak kabul edilen zamanlarda bile sürpriz bir şekilde halk tarafından desteklenmiştir.¹⁷⁰

3.5. MEKSİKA'DA SİYASAL YAPI VE KURUMLAR

Siyasal gücün, siyasal kurumlara dönüşmediğı sürece geçici olduğı kabul edilmektedir. Meksika'da gücü kendinde toplamış çok sayıda siyasal karar alıcı olmasına karşın bu gücün, onlar iktidardan ayrıldıktan sonra kaybolduğı görölmüştür. Yeni gelen karar alıcılar tekrar siyasal gücü kendinde toplamak durumunda kalmışlardır. Kurumsallaşma sağlanamadığında genel anlamda diktatörlük ve istikrarsızlığın kaçınılmaz olduğı gözlenmiştir. Kurumsallaşma, çeşitli tarihsel faktörlerin etkisiyle belirli zaman diliminde gerçekleşebilmektedir. Bu, bazı ölkeler arasında çok uzun dönemli farkları gerektirebilir. Gerçekte kurumsallaşmayı gerçekleştiren toplumlarda kurumsal yapının yerleşmesi hiç de barış ve düzen içinde gerçekleşmemiştir. O halde toplumların zamana ihtiyaçları olduğı söylenebilir.

Meksika siyasal sistemi, son dönemde uygulama ve teoride dikkat çekici dönüşümlere maruz kalmaktadır. Siyasal aktörlerin sıralamasında herhangi bir köklü değışim olmaksızın, otoriter olarak tanımlanan rejimden yumuşak bir şekilde demokratik rejime doğru hareket edilmektedir. Aslında Meksika siyaseti uzunca bir süre sınıflandırılmaya tabi tutulamamıştır. 1950'li ve 1960'lı yıllarda bazı ABD'li siyaset bilimciler, rejimi Kuzey Atlantik tarzı demokrasiye doğru hareket eden tek parti demokrasisi olarak tanımlamışlardır. Onlar belirli eksiklikleri tanımlamışlardır ancak, bu araştırmacıların görüşleri aslında Meksika'daki siyasal gelişmenin

¹⁷⁰ Magaloni, 2005, s. 137-140.

tamamlanamadığı yönündedir. 1968 ve 1971 öğrenci hareketlerine karşı hükümetin radikal müdahalesinden sonra birçok araştırmacı, Meksika'yı despotik olarak tanımlamıştır. 1990'lar itibarıyla Meksika, klasik tipolojiye uymayan melez, kısmen özgür ve kısmen despotik bir yapıda değerlendirilmiştir. Seçici demokrasi, katı demokrasi, demo-cradura gibi etiketler ve otoriter rejimin modernizasyonu gibi terimler böylesi sistemler için kullanılabilir. Bunlar kısmen rekabetçidir ancak, adil olup olmadıkları ve bu rejimlerin demokratik olmayan uygulamalara neden olup olmadıkları tartışmalıdır.¹⁷¹

1940 yılından itibaren çoğu dönemde Meksika, 1960 ve 1970'lerde güneyde yer alan Latin Amerika ülkelerine göre baskı kurmakta istekli olmayan pragmatik ve ılımlı bir *otoriter* rejim olmuştur. Demokratik olmayan sistemler için çok zor problemlerden biri ile başarılı bir şekilde uğraşan, kişisellikten uzak, kurumsal anlamda liderin yenilenmesi ve yönetsel vekaleti içeren bir sistemi bulunmaktadır. Meksika sistemi, problemleri siyasal güçlerin dışlanması veya bertaraf edilmesi konularında bir araya gelme yönünde kapsayıcı olarak kabul edilmektedir. İktidarın kitlesel niteliği olan örgütlerle bağlantılı olan resmi partiler içindeki sosyal, ekonomik ve siyasal çıkarları birleştirmeye ve muhalefet gruplarının faaliyetlerini rejim tarafından sınırlandırmaya çalıştığı görülmektedir. Potansiyel olarak muhalif gruplar, ortaya çıktıklarında liderleri genellikle iktidar kontrollü örgütlerin üyesi haline getirilmekte veya gelişen çıkarların bir aracı olarak iktidarın koruması altında kurulan yeni örgütler oluşturulmaktadır. Bazen rejime muhalefetin artması küçük ancak ılımlı partilerin kurulmasını cesaretlendirmektedir. Ancak, muhalefet güçlerinin hareketlerinin kontrol edilememesi durumunda 1968 Öğrenci Hareketi, 1987'den 1994'e kadar süren Cárdenista solu, 1 Ocak 1994'den itibaren Chiapas eyaletindeki Zapatista isyancılarında olduğu gibi rejim cezalandırıcı tepkisini vermektedir.¹⁷²

¹⁷¹ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 482.

¹⁷² Cornelius ve Weldon, 2004, s. 482-483.

Teoride Meksika hükümeti, ABD yönetimine çok benzeyen bir yapıdadır. Bu yapıda, bir başkanlık sistemi, kontrollü ve dengeli üç otonom hükümet güç alanı ve yerel seviyede otonominin olduğu federasyon bulunmaktadır. Ancak 1990'ların sonlarına kadar Meksika'nın yönetim şekli uygulamada ABD sisteminden farklı olmuştur. Karar verme süreci önemli ölçüde merkezileşmiştir. Yetkileri konusunda çok az sınırlamaya tabi olan başkan, yasama ve yargı güçlerine hakimdir. Anayasa Mahkemesi yargıçları başkan gibi atanmakta ve PRI'nın hakim olduğu Senatonun basit çoğunluğu tarafından teyit edilmektedir. 1997 yılına kadar çalışan Meksika sisteminin bu ve diğer özellikleri nerede olursa olsun otoriter rejimlerde ortak görülen özellikler olarak değerlendirilmektedir. Bu özellikler, sınırlı çoğulculuk, hükümetin kendisi tarafından harekete geçirilen seçim sürecinde vatandaşların çoğunun katıldığı düşük düzeyde halk hareketi, kamu görevi ve hükümetin sağlayacağı sınırlı menfaatleri elde etmeye çalışanlar arasındaki rekabet, tek lider veya küçük bir grup tarafından sıklıkla alınan keyfi kararlar ve kitle iletişim araçlarının hükümet tarafından yönlendirilmesidir.¹⁷³

1988 yılında iktidar partisinin parlamento üzerindeki kontrolü, yürütme-yargı ilişkilerinde yeni bir döneme geçilerek ciddi bir şekilde zayıflatılmıştır. Bu yılda yapılan ulusal seçimlerde parlamentonun alt kanadındaki 66 PRI bölge seviyesinde aday seçimi kaybetmiştir. 1988-1991 arasında PRI'nın parlamentodaki çoğunluğu azalmış ve 500 milletvekilinin 260'ını kazanmıştır. İktidar partisinin kurulduğu 1929 yılından itibaren ilk kez muhalefet partisi adayları Senatoya seçilmiştir.¹⁷⁴ 1993 yılındaki seçim hukuku reformu, Senatoda muhalefet partilerinin temsilcilerini büyük ölçüde artırmıştır. 1993 yılı reformları ayrıca parlamentodaki muhalefet partilerinin varlığını genişletmiştir. Bununla birlikte hiçbir parti, çoğu durumda 500 koltuğun 300'den fazlasına sahip olamamış ve 1997 yılından itibaren iktidar bir veya her iki mecliste birden çoğunluğu sağlayamamıştır.

¹⁷³ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 483.

¹⁷⁴ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 483.

Meksika’da en iyi örgütlenmiş kurum ve ulusu birleştirici gücün kurumsal PRI olduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu durumun Meksika için istikrar sunduğu görülmektedir. Diğer taraftan tarımsal reformun da siyasal istikrara katkı sağladığı açıktır.* Bu bölgede kısa dönemde tarımsal reformlar, ülke genelinde sosyal çatışma yoğunluğunu artırırken bu reformların geniş kırsal işgücünün büyük bir kısmının çıkarına olduğu görülmektedir. Yine hükümetler, kırsal kesimin üretici, pazarlama ve kredi birlikleri gibi çeşitli sendika ve kooperatiflere katılmasını kolaylaştırmakta, böylece bu kesimin ulusal ekonomiye, sosyal ve kurumsal yapıya entegrasyonuna sebebiyet vermektedir. Tarım reformuyla birlikte siyasal partiler, kırsal kesimin oylarını almak için rekabet etmekte ve ağlarını bu alana doğru genişletmektedirler. Böylece bu kesimin sivil toplum örgütlerine katılımı artırılmış olmaktadır.¹⁷⁵

Kay, bu kesimden birçok kişinin kendisine küçük bir toprak parçası verildiğinde, kendini ülkenin bir vatandaşı olarak hissettiğini belirtmektedir. Toprak lordlarının azalan gücü ve ülkedeki diğer baskı grupları sayesinde tarım reformları, yerel ve ulusal seviyede daha geniş örgütsel ve katılımcı bir kırsal kesimin varlığını sağlamıştır. Özellikle 1980’lerden itibaren neo-liberal akım, tüm Latin Amerika’yı etkisi altına almış ve özellikle kırsal alan için önemli sonuçları beraberinde getirmiştir. Kırsal kesime bir takım sübvansiyon sağlayan birimler olarak tarıma dayalı sanayi, pazarlama, teknik yardım, bankacılık ve diğer kamu girişimleri özelleştirilmiştir. Dış ticaret rejimindeki reformlar ve fiyat kontrollerinin kaldırılması da nispi fiyatları değiştirmiştir. Ticari çiftlikler, şartların değişmesine en iyi adaptasyonu sağlamış ve özellikle geleneksel olmayan tarımsal ürünler ihracatında karlı ihracat imkanları

* Tarımsal dönüşümün olduğu bu bölgedeki ülkelerde yoksulluk ve sosyal dışlama azaldığından, sosyal istikrar ve siyasal entegrasyon ekonomik gelişmeyi artırmıştır. Bu bağlamda uzun dönem perspektifinde değerlendirildiğinde tarımsal reformlar, sosyal istikrarı teşvik etmiştir. Kay, bu durumun demokrasiye olan katkısının her ne kadar önemli katkılar yapmış olsa da belirsiz olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Çünkü tarımsal reformlar tamamlayıcı siyasal ve uygun makroekonomik önlemlerle birlikte geliştirilemediği sürece kırsal toplumda gelişme, eşitlik ve sürdürülebilir gelişme ağı oluşturmamaktadır.

¹⁷⁵ Cristóbal Kay, “Latin America’s Agrarian Reform: Lights and Shadows”, **Land Reform, Land Settlement and Cooperatives**, 2, 1998, s. 24.

yakalanmıştır. Oysa kırsal kesimde çiftçiler, neo-liberal rekabetle başa çıkmada yetersiz bir donanıma sahiptiler. Bununla birlikte kırsal toplumun küçük bir kısmının, daha iyi faktör donatımı, girişim yeteneği ve lokasyonel avantajlar nedeniyle daha başarılı bir adaptasyon sağladığı görülmüştür.¹⁷⁶

Kurumsallaşması 1940'lara kadar süren Devrim, Meksika için istikrar yaratan bir anlam içermektedir. Yine Meksika için Devrimin kurumsallaşması, bazı değişimlerin gerçekleşmesi ve bunların da sistemi koruması gerekmektedir. Bu bağlamda resmi parti, ordu, kilise ve üniversite kurumsallaşma için önem taşımıştır.

3.5.1. Meksika'da Kurumsallaşma-Siyasal Parti ve Ordu İlişkisi

Meksika'da kurumsallaşmanın merkezinde yer alan en önemli birim, resmi siyasal partinin geliştirilmesidir. Calles, bu durumun başlıca mimarı olmuştur. 1928 yılındaki Obregón cinayeti seçim çevresindeki şiddetin devam ettiğini gösterdiğinden Calles, barışçıl bir sürecin oluşturulması için gereken mekanizmayı aramış ve siyasal sürecin merkezileşmesinin çıkarlarına uygun olduğu konusunda birçok bölgesel ve emek liderini ikna etmiştir. Yine var olan bu sistemin devam etmesi durumunda herkesin kaybedeceği öngörüsüyle merkezileşmenin sağlanmasına vurgu yapmıştır. Merkezileşme çok sayıdaki bölgesel ve emek tabanlı partileri birleştirmek suretiyle oluşacaktır. Özellikle Madero, Zapata, Carranza, Villa ve Obregón'un doğal olmayan ölümlerle karşılaşmaları Calles'in durumunu zorlaştırmıştır. Daha sonraki dönemlerde Kolombiya'lı ve Venezuela'lı liderlerin aksine Calles'in elit anlaşmalar yapmak suretiyle şiddetin önlenmesi konusundaki programı demokrasiyi içermemiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Kay, 1998, s. 23-25.

¹⁷⁷ Levy ve Bruhn, 2006, s. 52.

Calles, fikirlerini kabul ettirmekte kayda değer bir başarı elde etmiştir. 19. Yüzyıldan itibaren parti sistemi konusunda parçalanmışlık vardır. Birçok zayıf parti sık sık kendi liderlerini yükseltmiş veya düşürmüştür. 1929 yılında Meksika'daki tescilli 51 parti, 1933 yılı itibarıyla 4'e düşmüştür. Ve Calles ve onun halefleri ne kadar fazla partiyi kullanarak yönetmiş ve parti çıkarları çerçevesinde hareket etmişse parti, o kadar fazla güçlenmiştir. Katılım konusunda yakın zamanda başarısız olan halkçı liderler güçlerini kaybetmişlerdir. Böylece rejim, sıklıkla istikrarsızlığa sebebiyet verdiği şeklinde bilinen siyasal gücün bölgesel dağılımını ortadan kaldırmıştır. Parti Mexico City'de siyasal gücü merkezileştirmek için bir mekanizma haline getirilmiştir.¹⁷⁸

Partinin Calles'in gücünü sürdürmeye hizmet etme olasılığı nedeniyle başkan Cardenas, Calles'in parti ile olan gevşek bağlantısını kesmiştir. Bunu kurumsallaşmanın sonlanması pahasına yapmış ve aynı zamanda bunu yaparak partiyi güçlendirme konusunda kendi popülaritesini artırmıştır. O, partiyi bölgesel tabandan daha geniş kitleleri bir araya getirmek için fonksiyonel tabana doğru yeniden düzenlemiştir. Toprak dağıtımının lideri, yerel topraksız kırsal kesimi resmi tarım sektörü içine dahil etmiştir. Benzer şekilde işçi sendikalarının da arkasında olmuştur. Daha radikal faaliyet ve seçenekler karşısında emeğin birleşmesi, rejimin kurumsallaşması için hayati önemde görülmüştür. Beklentisini artıran kırsal kesim ve çalışan kitleler, siyasal rejimi destekleyen sütunlar olmak yerine ilave devrim baskıları yaratmışlardır.¹⁷⁹

Özellikle kırsal kesim ve işçilerin resmi partiyle birleşmesi, eşitlik ve demokrasiden ziyade siyasal istikrar için daha geniş kazanımlar yaratmıştır. Resmi siyasal yapı içinde kırsal kesim ve işçilerin yer almasıyla rejim kendi bağımsız gelişimini bloke etmiştir. Temel sosyo-ekonomik reformlar için rejimi baskı altına alan ciddi hareketler, resmi kırsal kesim ve işçi temsilcilerinden

¹⁷⁸ Levy ve Bruhn, 2006, s. 52.

¹⁷⁹ Levy ve Bruhn, 2006, s. 52-53.

gelen önemli yaralar almıştır. Partinin devrimci olmayan doğası 1942 yılında güçlendirilmiş ve Parti, 1946 yılında şimdiki daha etkili halini kabul ederek PRI adını almıştır. Böylece bu Parti, 2000 yılı seçimindeki yenilgiye kadar Latin Amerika'nın en güçlü süreğen partisi olacak, ancak bölgesel ana partilerin çoğu dışında esas anlamda demokratik olmayan sistem içinde fonksiyonlarını çalıştırmak için şekillendirilecektir.¹⁸⁰

Güçlü siyasal partilerin artışı, Meksika askeri sisteminin kontrol altına alınmasına önemli katkı yapmıştır. Gerçekten de Cárdenas, orduyu parti yapısı içine dahil etmiştir. Bunun gerekçesi ordunun, zaten de facto olarak siyasetin içinde yer alması ve siviller tarafından kontrol edilen bir kurum içine entegre olması gerekliliğidir. Ordunun kontrol altına alınmasının önemi, 19. Yüzyıl Meksikası'na bakıldığında anlaşılabilir bir durum olarak görülmektedir.¹⁸¹

Askeri teşkilatın kontrol altına alınması sadece Meksika tarihi içinde karşılaştırma çerçevesinde değil bütün Latin Amerika tarihi içinde şaşırtıcı olarak görülmektedir. Sivillerin yönetimde olduğu ülkelerde siyasal iktidardakiler sıklıkla önemli derecede güç yetkisini askerle paylaşmak zorundadırlar. Oysa Meksika'da süreç böyle işlememiştir. Meksika siyasal iktidarı ordunun değil profesyonel sivil elitlerin elinde olmuştur. 2000'deki tarihi demokratik dönüşüm generallerden sivillere doğru pasajları içermemekte, sivillerden sivillere doğru ibareleri kapsamaktadır. Diğer bölgesel emsallerle karşılaştırıldığında Meksika askeri teşkilatı, sivil politikaları veto etme veya etkileme konusunda daha az güce sahip olmuştur (veya müdahale etmemek için büyük ödemeler talep etmemiştir). Meksika'nın askeri bütçesi birçok Latin Amerika ülkesine göre daha azdır.¹⁸²

¹⁸⁰ Levy ve Bruhn, 2006, s. 53.

¹⁸¹ Levy ve Bruhn, 2006, s. 53.

¹⁸² Levy ve Bruhn, 2006, s. 53-54.

Meksika askeri sistemi, sivil sistemi tehdit etmekten ziyade çoğunlukla hizmet etme kapsamında fonksiyona sahiptir. Ordu, kurulu düzene potansiyel tehditleri izlemekte ve rejime meydan okuyan oluşumlara karşı baskı gücü olmaktadır. Ayrıca Meksika'nın altyapısını oluşturmak için gelişme projeleri ile ilgilenmekte ve uyuşturucu ticaretine karşı ulusal savaşa destek vermektedir. Yoğun sosyalizasyon tarafından teşvik edilen sivil otoriteye olan askeri bağımlılık, her iki grubun da meşruiyetinin bir kaynağı olmuştur. Sivil rejimin askeri liderlere maaş, iş imkanları, kendi içsel bütçesini kontrol, anayasal kuralları koruma alanlarındaki övgü konusunda dikkatli davrandığı ve siyasal sisteme karşı sivil grupların, askeri sistem içinde hiçbir zaman destek bulamadığı belirtilmelidir.¹⁸³

3.5.2. Meksika'da Kurumsallaşma-Kilise ve Üniversite İlişkisi

Barışçıl kilise-rejim ilişkileri çalkantılı bir tarihsel geçmişe sahiptir. Colón öncesi ve kolonyal Meksika'da baskın dinsel ve siyasal kurumlar sıkı bir şekilde sınırlandırılmışken kilise etkisi, bazen yeni bağımsız iktidar için karşı bir niteliğe sahip olabilmıştır. Meksika topraklarının yaklaşık üçte birinin mülkiyetinin kilise elinde olması, kilisenin anlamlı bir şekilde siyasetin içinde olmasını beraberinde getirmiş ve böylece diğer büyük toprak lordları ile birlikte kilise, Meksika siyasetini şekillendirmiştir. Siyasal liberaller ve diğer kapitalistler daha açık bir ekonomik sisteme geçmek ve vergilendirilmemiş arazilerden daha fazla kamu geliri sağlamak için kilise ile mücadeleye girişmişlerdir. Bu bağlamda 1857 Anayasasıyla kilise gücünün ciddi bir şekilde kırıldığı görülmektedir.¹⁸⁴

1917 Anayasasıyla dinsel kurumların ve kişilerin mülk sahibi olmaları yasaklanmış, kilisenin siyasete katılımı engellenmiş, din adamlarının oy kullanma hakkı reddedilmiş, eğitim faaliyetleri sınırlandırılmıştır. Bu sporadik

¹⁸³ Levy ve Bruhn, 2006, s. 54-55.

¹⁸⁴ Levy ve Bruhn, 2006, s. 55.

zorlamadan sonra kilise-devlet gerilimi, Calles'in kilise karşıtı tutumuyla zirveye ulaşmıştır. Calles'in mücadelesi, siyasal gücü merkezileştirmenin bir parçasıdır ve Cárdenas, Calles'in tutumunu yumuşatmıştır. Kilise-devlet ilişkilerinin normalleşmesi, belirli anayasal sınırlamaların kaldırılmasıyla 1990'larda sağlanmıştır. Rejimin sınırlamaları yumuşatmasıyla kilise daha fonksiyonel bir duruma gelmiştir. Bununla birlikte kilise-devlet uzlaşması gerilimin olmadığı anlamına gelmemektedir. Birçok Katolik, hükümetin kilise karşıtı tavır almasından hoşlanmamaktadır. Kendi açısından iktidar, kilisenin etkisini sınırlamaya yönelik çalışmalar yapmıştır. Kiliseye bağlı büyük kitleler hükümete karşı uzak bir tavır almışlar ve kin beslemişlerdir. Kilise ile devlet arasındaki gerilimler, Meksika'yı hükümet baskılarının bariz bir şekilde uygulandığı döneme götürmemiştir. Bunun yerine 2000 yılında tarihsel kökleri büyük ölçüde dine dayalı bir partinin seçimi kazanması, kilise üzerindeki siyasal baskının devrim öncesi özel durumunu tersine çevirdiğini göstermiştir.¹⁸⁵

Üniversite ise muhalefetin ve hatta karmaşanın bir kurumu olarak görülmekte ve demokratikleşmenin sağlanması kadar ulusal siyasetin istikrarsız hale getirilmesi potansiyelini de taşımaktadır. Az gelişmiş ülkelerde üniversiteler, otoriter yapı içinde özgür düşünce sisteminin geliştirilmesi için öncülük yapmakta ve zayıf rejimlerin ortadan kaldırılması için katkı sağlayan protestoları başlatmada yol göstermektedirler. Meksika'nın ulusal üniversitesi, 19. ve 20. Yüzyılda kilise veya ordunun gösterdiği seviyede mücadeleci bir yapıya sahip olmuştur. Öyle ki ülkenin siyasal ve ekonomik çalkantısının bir parçası olmuş, ancak ne zaman ülke istikrarlı bir gelişme sürecine girmiş, üniversite de mevcut sistemin bir parçası ve birimi haline gelmiştir.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Levy ve Bruhn, 2006, s. 56-57.

¹⁸⁶ Michael E. Burke, "The University of Mexico and the Revolution, 1910-1940", **The Americas**, Vol. 34, No. 2, 1977, s. 252-259; Levy ve Bruhn, 2006, s. 57.

Üniversite ulusal kimlik oluşturmada başarılı olmuştur. Devrimde aktif bir katılımcı olarak görülen bu kurum, tanımlanmış değerler bütününe geliştirmek için eğitimin bilinçli kullanımını sağlamıştır.

3.5.3. Meksika’da Kurumsallaşma-Siyasal Katılma İlişkisi

Demokratik ülkelerde seçime katılma, herhangi bir demokratik siyasal sistemin merkezinde özgür vatandaşların oy kullanması anlamında değerlendirildiğinden büyük ölçüde kurumsallaşma olarak karakterize edilmektedir. Bu siyasal katılma türünde sonuçlar, genel olarak açıklanmasına rağmen bireyseldir. Her ülke tarihsel miras, sosyo-ekonomik gelişme, siyasal gelişme ve uluslararası etkiler gibi birçok faktöre dayanmak suretiyle siyasal katılma bağlamında özel bir gelişme modeline sahiptir. Bununla birlikte kompleks toplumlarda siyasal katılma, birçok olası modeller geliştirmeye neden olmuştur. Meksika böylesi bir duruma iyi bir örnek olarak gösterilmektedir.¹⁸⁷ Meksika katılımını şekillendiren üç kurumsal faktör olarak seçim siyasetinin merkezîyetçiliğinin tüm toplumun siyasal katılımı üzerinde etkisi, toplumun klientalist uzun dönem geçmişi ve PRI altındaki korporatist örgüt dikkate alınmaktadır.¹⁸⁸

1980’lerden itibaren Meksika’da siyasal katılmanın önemli değişimler göstermiş olduğu açıktır. Büyük ölçüde otoriter olan siyasal sistem tarafından kontrol edilen uzun bir dönemin ardından Meksika, halihazırda katılımcı kurumsal yapıya sahip ülke olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda 1988, 1994, 1997 ve 2000 yılı seçimleri çerçevesinde çok partili sistemde rekabet artışı yaşanmıştır (Bkz.: Tablo 2.1 ve Tablo 3.2-3).

¹⁸⁷ Leticia Heras G., “Political Participation in Mexico (1988-2009): How and Why has It Changed?”, 2011, http://www.ieim.uqam.ca/IMG/pdf/oda_mexico_dossier.pdf.

¹⁸⁸ Klesner, 2009, s. 70-71.

Tablo 3.2
Meksika’da Seçime Katılma Oranları (1988-2000)

Seçim Yılı	Seçime Katılma Oranı (%)
1988	51,0
1991	60,29
1994	75,85
1997	57,67
2000	63,97

Kaynak: www.ife.org.mx.

Tablo 3.3
Başkanlık Oylarının Yüzdesi (1988, 1994, 2000)

Seçim Yılı	Siyasal Partilerin Oy Oranları (%)		
	PRI	PAN	PRD
1988	50,70	16,80	31,10 ^a
1994	48,69	25,92	16,59
2000	36,11	42,52 ^b	16,64 ^c

^a Frente Democrático Nacional’ın oy yüzdesi.

^b Alianza por el Cambio’nun oy yüzdesi.

^c Alianza por México’nun oy yüzdesi.

Kaynak: www.ife.org.mx; Inter-Parliamentary Union, www.ipu.org.

Kavramsal anlamda rekabetçi olarak tanımlanabilecek sistemlerin yanı sıra birçok ülke vardır ki buralarda muhalefet partilerinin siyasal güç kazanma şansı çok azdır. Yarı rekabetçi sistemler olarak adlandırılabilir olan bu durum, 1985-1995 yılları arasında Meksika’da da tecrübe edilmiştir. Burada, iktidardaki tek partinin ulusal siyasal hayat ve ekonomiyi kontrol ettiği süreçte

ikinci bir rekabetçi partinin gelişmesinin son derece zor olduğu ortaya çıkmıştır. Böylesi bir rekabetin gelişme olasılığının büyük ölçüde bir kriz vasıtasıyla sosyal düzendeki değişimlerin sonucunda oluşabileceği açıktır. 1987-1988'de Meksika'da ifade edilen ölçüde önemli bir kriz ortaya çıkmış ancak bu süreçte iktidardaki PRI kendi desteğini korumuş ve 1988 seçimlerini de kazanmıştır. 1994 yılındaki ikinci önemli krizden sonra eyalet valisi olarak başarılı geçmişi olan muhalefet adayına karşı 2000 yılındaki başkanlık seçimi kaybedilmiştir.¹⁸⁹

3.5.4. Meksika'da Kurumsallaşma-Yasama Birimi İlişkisi

Günümüzde yapılan kurumsal analiz çalışmalarında anayasal düzenlemeler ve seçim kurallarının, yasama ve yürütme arasındaki güç dengesini belirlediği iddia edilmektedir. Yine bu konuda yapılan karşılaştırmalı çalışmalar gibi klasik demokrasi çalışmalarının da kurumsal davranışı hesaba kattığı görülmektedir. 1988 sonrası dönem Meksikasında dikkat çeken seçim rekabetinin aslında 1980'lerin başında bazı belediye seçimlerinde gelişmeye başladığı görülmektedir. 1990'lardan sonra rekabetçi siyasetin, ülkenin bazı bölgelerinde eyalet seviyesine ulaştığı görülmüştür. Bununla birlikte diğer bölgelerde yerleşik otoriter elitler, eyaleti ve yerel siyaset üzerindeki despotik kontrollerini devam ettirmişlerdir. Demokratikleşme sürecindeki bu bölgesel farklılık, Meksika demokratikleşmesinde belediye ve eyalet seçimlerinde muhalefet zaferlerinin anlamı üzerinde uzun süreli bir tartışmaya neden olmuştur.¹⁹⁰

Modernleşme teorisi, ülkelerin refah seviyesi arttıkça yasama biriminin kurumsallaştığını ileri sürmektedir. Ancak Meksika'da ekonominin beklenmedik ölçüde büyüdüğü ve *Meksika Mucizesi* olarak adlandırılan

¹⁸⁹ Bkz.: Calvert, 2002, s. 171.

¹⁹⁰ Beer, 2000, s. 422; Peter H. Smith, "The Political Impact of Free Trade on Mexico", *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 34, No. 1, 1992, s. 20.

dönemde yasama biriminin anlamlı bir şekilde gelişmediği gözlenmiştir. Bununla birlikte yasama sürecindeki kurumsal gelişmenin, 1990'ların sonlarında ekstrem ekonomik kriz dönemlerinde daha özerk ve etkili olduğu açık bir gerçektir. Bu nedenle yasama sistemindeki performansın birebir anlamda ekonomik gelişme ile doğrudan bağlantılı olmadığı en azından Meksika örneğinde ortaya çıkmaktadır.¹⁹¹

Demokratikleşme bağlamında tek partili sistemden çok partili sisteme doğru geçişte seçim rekabetindeki artış, yasama biriminin kurumsallaşmasını sağlamaktadır. Öncelikle artan seçim rekabeti, yasama biriminin özerkliğini artıracak ve yine artan seçim rekabeti yasama birimleri için gerekli olan kaynakları talep etme konusunda yeni teşvikleri ve fırsatları artıracaktır. Yine artan seçim rekabeti, azınlık partisi haklarının genişlemesine ve yasama süreci içinde gücün adem-i merkezileşmesine sebebiyet verecek ve yüksek yasama faaliyetleri seviyesinde sonuçlanacaktır. Meksika'da yerel muhalefetin zaferleri, daha geniş bir demokrasiye doğru gelişmenin göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Ancak tam anlamıyla bir demokrasi için bu durum, içinde birçok unsuru barındırsa bile yeterli olarak görülmemektedir. Siyasal demokratikleşmenin sonuçları beklenildiği düzeyde değildir. Ulusal demokratik yönetim, yaygın eşitsizlik ve yoksulluk sorununu çözememiştir. Bölgesel farklılıklar büyümeye devam etmekte ve ulus-altı yönetim bölgeleri değişime karşı dirençlerini devam ettirmektedirler.¹⁹²

Yeni demokrasilerde daha eşit ve daha anlamlı bir yurttaşlığın gelişimine en önemli engellerden biri hiç kuşkusuz etkin temsilin yetersizliği olarak görülmektedir. Halk meclisleri genellikle oluşturulmuş demokrasilerde demokratik temsili çalıştırmaktadırlar. Bu nedenle Meksika'da yasama organı yetersiz kalmış ve sıklıkla siyasete karşı ilgisiz davranmıştır. Güçlendirilmiş

¹⁹¹ Beer, 2000, s. 424.

¹⁹² Beer, 2000, s. 421, 425. Meksika'nın siyasal gelişmesiyle ilgili olarak seçim sonuçlarının daha geniş bir demokrasiye doğru gelişmenin göstergesi olarak değerlendirilmesinin sakıncalarıyla ilgili bkz.: Claudio Holzner, "The Poverty of Democracy: Neoliberal Reforms and Political Participation of the Poor in Mexico", **Latin American Politics and Society**, Vol. 49, No. 2, 2007.

başkanlık sistemi, geleneksel olarak yasama birimine siyasal sistem içinde sadece sembolik bir pozisyon vermiştir. Ancak seçim rekabetinin tüm Meksika'da artması dolayısıyla ulusal yasamanın ve eyalet yasama birimlerinin politika yapma sürecindeki etkinliğinin de arttığı gözlenmiştir.¹⁹³

Tüm Latin Amerika’da liberal zaferin ana başarıları, kast ve kölelik sistemin ortadan kaldırılması, toprakta eskimiş mülkiyet sisteminin tasfiyesi ve yeni medeni ve ticari kanunların yasalaşmasını içermektedir. Üçüncü açıklama, Latin Amerika’nın siyasal istikrar oluşturarak ekonomik büyümeyi sağladığını iddia eder ki Przeworski ve Curvale (2005) ve North, Summerhill ve Weingast (2000), siyasal düzeni korumak için gerekli mekanizmaların geliştirildiği ekonomik büyüme hamlesini bu bağlamda tanımlamışlardır. Dördüncü açıklama, ne demokrasi ne de istikrarın ekonomik büyüme için gerekli olduğunu iddia etmektedir. Haber, Maurer ve Razo (2003), bir ülkenin ihtiyaç duyduğu finansal kurumlar ve üretken faaliyetlere yatırımı teşvik etmek amacıyla uyarılan ekonomik elit üyeleri için geçerli olan kamulaştırmayı içermeyen taahhütlerin nasıl vaat edileceğinin keşfedildiği Díaz yönetimindeki Meksika’da, *crony capitalism* veya dikey siyasal entegrasyonun bir türünün kurumsallaşmasını modellendirmişlerdir. Bu model, Meksika’da olduğu gibi diğer ülkelere de faydalı bir şekilde uygulanabilirdi. Passananti’nin (2007) kapsamlı çalışmasında ve Díaz’ın erken bankacılık tarihinin teorik anlamda karmaşık yeni araştırmasında ifade ettiği gibi ekonomik elitin üyeleri, birbirleriyle bağlantılı ve sürekli tekrarlayan oyunların olduğu daha karmaşık oluşumun içinde kalmaya devam etmek için rüşvet vermek, lobi yapmak, evlenmek ve aile üyelerini kullanmak durumunda iken gelişmekte olan iş güveninin tarihsel süreci, hükümetin gelişme hedeflerine hizmet etmek için zengin yatırımcıları manipüle ettiği belirsiz bir çevrede gerçekleşmiştir.¹⁹⁴

Büyümenin nasıl başladığından sonra Latin Amerika’nın neden bu kadar yavaş büyüdüğü de dikkati çeken bir konu olmuştur. Geçmiş yüzyılda Latin Amerika’nın ekonomik büyümesi, gelişmiş dünyanın yaşam standartlarına ve verimliliğine yaklaşmasına yetecek seviyede hızlı olmamıştır. Bununla birlikte yüksek seviyedeki sosyal ve siyasal istikrarsızlığa rağmen büyümesi korunmuştur. Süregelen siyasal ve sosyal çatışmalara rağmen Meksika ekonomisi, devrim süresince ve sonrasında

¹⁹⁴ John H. Coatsworth, “Inequality, Institutions and Economic Growth in Latin America”, **Journal Latin American Studies**, Vol. 40, No. 3, 2008, s. 566-567.

büyümeye devam etmiştir. Yeni rejim altında elit yatırımcılar ve Meksika devleti yetkilileri arasında resmi ve resmi olmayan anlaşma süreci devam etmiştir. Her bir durumdaki ana unsur, elitleri tatmin eden ve hükümetlerin onur duyabileceği anlaşmalar yapmak suretiyle bazı üçüncü şahıs güç mekanizması oluşturmak veya yaratmak olmuştur. Bu süreç, yatırımları mümkün kılmış ancak rant-arayan yapısını kurumsallaştırması nedeniyle topluma önemli bir maliyet yüklemiştir.¹⁹⁵

20. Yüzyıl boyunca birçok *üçüncü dünya ekonomisi*, tek madde ihracatına bağımlıdır ve *birinci dünyanın* piyasa talebine ihtiyaç duymuştur. Latin Amerika'da ülkeler sadece kahveye, muza, bakıra, şeker ve diğer hammadde ürün ihracatına takılmışlardır. Bölgedeki toprak, çok az kişinin elinde toplanmış ve zayıf bir sanayileşme söz konusudur. 1960'larda birçok Batılı bilim adamı modernizasyon modeline ilgi çekmiştir. Modernizasyon teorisi, bölgenin ekonomisini *geleneksel* ve *az gelişmiş* olarak tanımlamıştır. Ekonominin gelenekselden moderne doğru hareketinin lineer olacağı ifade edilmiş ve *üçüncü dünyadaki az gelişmişliğin* iç faktörlerin bir sonucu olduğu kapalı olarak ifade edilmiştir. *Üçüncü dünya ülkelerinin* çoğunda askeri yönetim olduğu için çalışmaların önemli bir kısmı hükümet ve ekonomik gelişmede ordunun rolü üzerine odaklanmıştır. Teknolojik gelişme teması da modernizasyon modeli vasıtasıyla gündeme taşınmıştır. Teknoloji tarımda ve sanayide üretimi uyarmak için geliştirilmeliydi ve ekonomiyi tek arzından çıkartıp ana ürün ihracatına hareket ettirmeliydi. Bu husustaki bilim adamları teknolojik ilerlemenin gelişme için önemli olduğu konusunda uzlaşmışlardır. Böylesi bir modernizasyonu ortaya koymak için de bütçe oluşturmak ve politika şekilleri üretmek gerekmektedir.¹⁹⁶

Meksika, yoğunlaştırılmış toprak mülkiyeti ve muhtemelen otoriter yönetimin modernizasyonunun kilit unsurunun yabancı yatırımlar olduğunu kabul ederek Latin Amerika'da 20.Yüzyıla başlamış ve yabancı yatırımların

¹⁹⁵ Coatsworth, 2008, s. 568.

¹⁹⁶ Karl DeRouen Jr. ve Ule Hoe, "Modernization and Military in Latin America", **British Journal of Political Science**, Vol. 31, No. 3, 2001, s. 475-476.

en fazlasını ülkesine çekmiştir. 1910 Devrimi bu şartları köklü bir şekilde değiştirmiştir ve 1930'lar itibarıyla Meksika, toprak reformu uygulamasına giden, yabancılara ait olan petrol endüstrisini kamulaştıran, olağanüstü bir şekilde kırsal kesim ve işçilerin içinde yer aldığı kapsayıcı siyasal sistem oluşturan iktidarıyla bölgede en bağımsız ülke haline gelmiştir. Bu noktadan ekonomik büyüme ve modernizasyon lehine yapılan ulusal tercihler güçlü bir şekilde tekrar başlamıştır. Ülke ithal-ikameci stratejiyi benimsemiş ve 1940-1970 döneminde dikkat çekici bir ekonomik büyüme sağlamıştır.* Fakat eşitlik ve ulusal otonomi ve demokratik sınırlamalar çerçevesinde sistem, devrimin ve 1930'ların edinimlerine karşı bir noktaya gelmiştir.¹⁹⁷

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Latin Amerika ülkeleri, modernleşmeye yavaş bir şekilde başlamış ve bu ülkelerde genç teknokrat sınıf oluşturulmuştur. Bu teknokratlar, ekonomik problemlere teknolojik çözümler üretmiş ve reformları yönetmek için devlete ait düzenleyici birimler oluşturmuşlardır. Modernizasyonun diğer önemli özelliği de 1960'larda ortaya konulmuştur. Bu süreç, *Alliance for Progress* olarak adlandırılmıştır. Bu program, Küba Devrimi'nin hemen sonrasında büyük oranda ABD tarafından fonlandırılmıştır. Bu destekle Latin Amerika silahlı kuvvetlerinin ulus oluşturma rolü sınırlandırılmış ve süreç, ABD askeri yardımını modernizasyon amacına enjekte etmiştir. Gerçekte ABD, Küba ilhamlı ayaklanmaya karşı koruma sağlamak için bölgede askeri güç bulundurmaya özen göstermiştir.¹⁹⁸

1860'dan sonraki zamanlara kadar toplam gelirden olduğu gibi kişi başına gelirin de düştüğü Meksika'da* ekonomik canlanma, Cumhuriyetin yeniden yapılandırıldığı (1867-1876) dönemde başlamıştır. Ancak bu

* Meksika'da 1900 yılında kişi başına GSYH, 1157 (Geary-Khamis International Dollars of 1990); 1980 yılı itibarıyla 6289'dur. Bkz.: Coatsworth, 2008, s. 547.

¹⁹⁷ Bkz.: John Sheahan, **Patterns of Development in Latin America: Poverty, Repression, And Economic Strategy**, Princeton University Press, New Jersey, 1987, s. 296-309.

¹⁹⁸ DeRouen ve Heo, 2001, s. 476.

* Meksika'da 1600'den 1800 yılına kadar kişi başına GSYH 755'ken (Geary-Khamis International Dollars of 1990); 1820 yılı itibarıyla 566; 1850'de 592'dir. Bkz.: Coatsworth, 2008, s. 547.

canlanma Porfiriato dönemine kadar kolonyal gelir seviyesini aşamamıştır. 1877-1910 arası dönemde kişi başına gelir seviyesi yıllık ortalama yüzde 2.3 seviyesinde büyümüştür. Bu bağlamda Meksika'nın kolonyal dönem sonunda nispi geri kalmışlığını açıklayan üç ana unsur ortaya konulmaktadır. Bunlar, İspanyol Kolonyal Yönetimi, İltizam Sistemi ve Roma Katolik Kilisesi'dir. İlki, İspanya'nın üç yüzyıl süresince Yeni Dünya kolonilerini yönetmesi veya yanlış yönetmesi nedeniyle koloni ülkelerin başarı ve başarısızlığından sorumludur. Ancak belirtmelidir ki bu ülkelerin bağımsızlığından sonra İspanya, onlara bazı avantajlar sunmuştur. Özellikle yabancı ülkelerle olan doğrudan ticaret üzerindeki ticari sınırlamalar kaldırılmış ve koloni hükümetler tarafından çıkartılan altın ve gümüş gibi madenlerin satılmasıyla mali gelirler artırılmıştır. İkincisi toprak mülkiyeti sistemidir. Bu, *hacienda* olarak adlandırılan büyük toprak parçalarına bölünen Meksika tarımsal üretim örgütlenmesidir. Bununla ilgili olarak kolonyal dönem ve 19. Yüzyıldaki geniş arazilerin yanlış yapılandırıldığı ve yanlış yönetildiği ve yine böylesi mülkiyet yapısının kendiliğinden kaynakların yanlış tahsisini beraberinde getirdiği iddiaları büyük ölçüde reddedilmektedir. Sonuncu olarak Roma Katolik Kilisesi'nin, liberal devrimin Kilisenin servetine el koymadaki başarısı ve onların ülkenin siyasal hayatındaki rolünü azaltmasına kadar kolonyal dönem ve bağımsızlıktan sonra en az 30 yıl süresince Meksika'nın ekonomik gelişmesini geciktirdiği vurgulanmaktadır. Ülkenin sadece ekonomik faaliyetlerine katılmayıp aynı zamanda siyasal, sosyal ve kültürel alanlardaki konularla da ilgilenen kiliseyle birlikte uygulanan aşar vergisi, ipotek sistemi ve gayrimenkul sahipliği de ekonomik aktivitelerin yetersizliğinde etkili olmuştur.¹⁹⁹

Meksika'da ekonomik gelişmeyle ilgi olarak özellikle 1994 Krizi ve sonrasında uluslararası finans piyasalarındaki önemli olaylar, kurumsallaşmanın önemini ortaya koymaktadır.²⁰⁰ Özellikle Meksika'da

¹⁹⁹ John H. Coatsworth, "Obstacles to Economic Growth in Nineteenth-Century Mexico", **The American Historical Review**, Vol. 83, No. 1, 1978, s. 81-89.

²⁰⁰ Bkz.: Jürgen Habermas, "Ulus Sonrası Konumlanma", Mehmet C. Çelebi (Çev.), **Küresel Dönüşümler**, David Held ve Anthony McGrew (Ed.), Phoenix, Ankara, 2008, s. 643-644.

doğrudan yabancı yatırıma, ulus-ötesi şirketlere ve uluslararası ticarete açık olmanın endüstriyel gelişmeyi, ihracatta başarıyı ve ekonomik büyümeyi artırdığı ve yine alım gücü yüksek tüketicilerin bulunduğu büyük piyasalara kolay erişim bakımından yasal ve coğrafi üstünlüğe sahip olmanın ve bu bağlamda yatırımcılarla pazarlık etmenin özellikle ABD'ye olan yakınlık ve yasal anlamda NAFTA üyesi konumu Meksika için önemli görülmektedir.

Oysa küresel ekonomik entegrasyon, toplumsal baskı nedeniyle ekonomi ve yönetimde kötü sonuçlar doğurmaktadır. Küreselleşme* aynı zamanda toplumsal bütünlüğü de bozabilmektedir. Öncelikle toplumsal organizasyonların temel ilkeleriyle ilgili çelişkileri derinleştirerek bunu yaparken bu çelişkilerin toplum tarafından düşünülüp tartışılarak çözülmesini sağlayan güçleri zayıflatarak da bütünlüğe zarar vermektedir. Küreselleşmeden etkilenen tüm toplumlar bu gelişmeleri yaşarken aslında gelişmiş ülkelerden daha çok gelişmekte olan ülkeler bundan etkilenmektedir. Bu durum Meksika toplumu için de geçerlidir. Aynı zamanda Castaneda'nın (1996) analizinden yaptığı alıntıda Rodrik, toplumdaki bölünmenin Amerikan ekonomisiyle bütünleşen Meksikalılarla bütünleşmeyen, hükümetin makro

* Bir grup tarihsel dünya toplumlarının global bir sistem içerisinde bir araya getirilmesi sürecini Modelski, küreselleşme olarak adlandırmaktadır. Bu sürecin en önemli özelliği, onun kontrol edilemeyen olağanüstü karakteridir. Küreselleşme, her biri yeni bir otonomi ve çeşitliliğin unsuru olarak hizmet eden örgütsel çeşitliliğin büyümesini destekleyerek, Avrupa için ve sonuçta dünya için bağımsız devletler sisteminin pekişmesine katkı sağlamış ve devleti güçlendirmiştir. Geniş bir anlamda küreselleşmeden Batı topluluğu yarar sağlamıştır. Küreselleşmenin bir sonucu olarak Avrupalılar ve onların soyundan gelenler bugün ekilebilir toprakların başlıca kısımlarını ve en üretken yiyecek kaynaklarını kontrol etmektedirler. Avrupa için bu süreçten en fazla faydalananlar bu süreci yönlendiren ve kontrol eden hükümetler, devletler ve onların vatandaşlarıdır. Başlangıçta İspanya ve Portekiz monarşileri gelirlerini arttırırken, sonra Hollandalılar ve Fransızlar bunu yapmıştır. Küreselleşme, merkezi Avrupa'dan-Kuzey İtalya kentlerini, Alman topraklarını ve Baltık bölgesini de içeren- Kuzey Atlantik kıyılarına kaydırarak güç dağılımını değiştirmiş ve bu gelişim süreci, öncelikle bu süreci organize edenlerin yararına olmuştur. Dünyanın birleştirilmesinin bu yararları, onun maliyeti ve kötü yönleri, *parçalayıcı* etkileriyle birlikte ele alınmış ve bazı toplumlar için sosyal örgütlenme ve Avrupa etkisinin bir sonucu olarak beklenen yaşam süresinin trajik bir şekilde azalan toplumların bireyleri için ölümcül bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Meksika ve Peru toplumları bu bağlamda parçalanırken, Avrupa'nın ilerleyişini izleyen yüzyılda Orta Amerika'nın nüfusu şiddet, hastalık ve çöküntü nedeniyle olumsuz bir şekilde azalmış ve Kuzey Amerika, pek çok Pasifik adası ve Avustralya yerlileri de bu deneyimi yaşamıştır. Böylece ortaya çıkan geniş topluluğun iyi topluluk olup olmadığının tartışmalı olduğu belirtilmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: George Modelski, "Küreselleşme", Kudret Bülbül ve Refik Yaslıkaya (Çev.), **Küresel Dönüşümler**, David Held ve Anthony McGrew (Ed.), Phoenix, Ankara, 2008.

ekonomik politikalarına oldukça duyarlı olanlar ve olmayanlar, Meksika'daki olaylar ve politikaların halen kendi kaderini belirlediğine inananlarla, kendi hayatları için çok önemli olan kararların Washington ve New York'ta alındığını anlayanlar, Meksika toplumunun marjında olmamasına rağmen sermaye, mal ve hizmetlerin küresel akışının marjında kalanlarla, bu akışla devamlı bütünleşenler şeklinde olduğunu belirtmektedir. ABD'ye yönelimi olan artan sayıdaki bu Meksikalı grup, ülkenin ekonomik çalkantısından izole ve onun politik zahmetlerine karşı da görelî olarak kayıtsızdır. Bu durumun, küreselleşmeyle eş zamanlı var olan toplumsal dağılmaya bağlı ortaya çıkan davranış kalıpları olduğu ve küreselleşmeyle günümüzde de farklı şekilde ortaya çıkması beklendiği görülmektedir.²⁰¹

3.7. MEKSİKA'NIN GELİŞME SÜRECİ ÜZERİNDE NAFTA'NIN ETKİSİ

NAFTA, 1994 yılında uygulanmaya geçmesinden sonra Meksika'nın dışı açılması ve demokratikleşmesi üzerinde önemli katkılar sağlamıştır. Burada NAFTA'nın Meksika üzerindeki etkisi, demokratikleşme ve ekonomi üzerinden ele alınacaktır.

3.7.1. NAFTA'nın Meksika'nın Demokratikleşme Sürecine Etkisi

Latin Amerika demokratikleşme literatüründe geleneksel görüş, her bir demokratikleşme hareketinin farklı olduğu yönündedir. Bu görüş, her bir ülkenin kendi siyasal ve ekonomik tarihinden farklı dersler çıkardığı, kurumsal aktörlerin güç ve taktik anlamda ülkeden ülkeye büyük ölçüde değiştiği ve

²⁰¹ Dani Rodrik, "Küreselleşme Sınırı Aştı mı?", İzzet Akyol ve Fatma Ünsal (Çev.), **Küresel Dönüşümler**, David Held ve Anthony McGrew (Ed.), Phoenix, Ankara, 2008, s. 69-70.

hem bireysel siyasetçiler hem de uluslararası aktörlerin sonuç üzerinde belirleyici etkilere sahip olduğunu varsaymaktadır.²⁰²

Meksika demokrasisinin kendine özgü bir yapısı olduğu kabul edilmektedir. Modernleşme teorisyenlerinin, demokrasinin gelişmiş kapitalist ekonomilerde daha muhtemel olması iddiası Lipset (1963), (1994) ve Marks ve Diamond'da (1992) yer almaktadır ve bu iddianın, Meksika piyasa reformlarının siyasal etkisinin belirlenmesinde doğal bir test alanı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda demokrasiyi siyasal bir rejim olarak tanımlayan yaklaşımlar, bu yapı içerisinde serbest, adil, hükümetin yönetsel birimleri için kurumsal bir şekilde seçimlerin yapıldığına ve yine hükümetin kanun koyucu birimlerinin seçimlerle oluşturulduğuna vurgu yapmaktadır. Bu birimlere yerleşmek için siyasal partiler arasında rekabet ve sivil ve siyasal özgürlüklerin uygulanması vardır. 2000 yılı öncesi Meksika için *yarı demokrasi*²⁰³ tanımı yapılırken, Cameron ve Wise, *seçimin olduğu otoriter rejim* olarak Meksika'yı tanımlamakta ve böylesi seçimlerin tam olarak adil ve kapsayıcı olmadığını belirtmektedir.²⁰⁴

Meksika rejiminin kendine özgü özellikleri, diğer Latin Amerika dönüşümleri ile karşılaştırıldığında belirsizlik göstermektedir. Yine *bürokratik despotizm* üzerindeki tartışma, Meksika'nın bu gruba dahil edilip edilmeyeceği konusunda karmaşalarla doludur. Ancak bilimsel konsensüs Meksika'nın bu gruba dahil edilmeyeceği yönündedir ve Meksika'nın demokratik dönüşümü başladığında bu durumun, tipik Güney Amerika'daki bazı ülkelerin yeniden demokratikleşmesinin dışında değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu farklı yeniden demokratikleşme süreci içerisinde iktidardaki askeri güçten kurtulma yoktur ve yeni bir anayasa altında sivil bir siyasal karar alıcı gereksinimi de söz konusu değildir. Burada

²⁰² Bkz.: Michael Coppedge, **Democratization and Research Methods**, Cambridge University Press, 2012, s. 64.

²⁰³ Bkz.: Levy ve Bruhn, 2006, s. 3.

²⁰⁴ Bkz.: Maxwell A. Cameron ve Carol Wise, "The Political Impact of NAFTA on Mexico: Reflections on the Political Economy of Democratization", **Canadian Journal of Political Science**, Vol. 37, No. 2, 2004, s. 301-302.

vurgu daha rekabetçi seçim şartlarının oluşturulması üzerinedir. Böylece iktidardaki parti değişebilecek ve anayasal denetim ve dengeler var olan anayasal yapı içinde kalınmak suretiyle restore edilebilecektir. O halde Meksika dönüşümünde ortaya çıkan dikkat çekici unsurlardan biri de NAFTA'nın rolüdür. Bu rol, demokrasiye olan kitlesel siyasal talepleri dile getirmede katalizör görevi üstlenmesiyle ilgilidir, aksi halde bu sonucu şekillendiren güçlerden sadece biri olduğunu belirtmek gerekmektedir. Muhakkak ekonominin liberalleşmesi, var olan siyasal sistemin sosyal uygulamalarını zayıflatabilecek ve bunun sonucu olarak da siyasal dönüşüm için objektif şartları sağlayacaktır.²⁰⁵

Gerçekte PRI'nın siyasal ve ekonomik reformlara etkisi düşünüldüğünde özellikle 1970'lerden itibaren siyasal krizlerin artışı, denenmemiş siyasal alternatiflere yönelme konusunda seçmenlerin isteğinin artışına katkı sağlamıştır. Yine sivil toplumun artışı, muhalefet partileri ve daha sonra yoğun siyasal katılım siyaseti şekillendirmiştir. Benzer şekilde ekonomik modernleşme halk hareketini özendirmesine rağmen PRI tarafından üstlenilen özel modernleşme stratejisi başarısız olarak algılanmıştır. Böylece sadece piyasa reformları gerçekleşmemiş aynı zamanda tek parti yönetimi de aşındırılmıştır. O halde Meksika'nın siyasal açılımı, Ülkeyi 20. Yüzyılın sonları itibarıyla bölgenin gelişmiş siyasal demokrasi ve piyasa yönelimli ekonomik politikalar uygulayan ülkesi konumuna getirmiştir.²⁰⁶

1980'lerin başlarından itibaren Latin Amerika ülkeleri, geleneksel ithal-ikameci sanayileşme stratejisini terk etmişlerdir. Bu durum bölgede önemli bir ekonomik dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Diğer yandan piyasa reformları zorunlulukları, devlet merkezli ekonomik gelişme yöntemini değiştirmiş, demokratik kurallar ve siyasal açıklık otoriter rejimi mükemmel bir şekilde ikame etmiştir. Yurtiçi kapsam ve uluslararası sınırlamalar arasındaki

²⁰⁵ Cameron ve Wise, 2004, s. 302-303.

²⁰⁶ Cameron ve Wise, 2004, s. 320.

etkileşim bu gelişmelerin zamanlamasını etkilediğinden, ekonomik liberalizasyon ve siyasal demokratikleşme yönünde bu ikili dönüşüm, karşılaştırmalı siyasal-ekonomik araştırmalarda uğraştırıcı bir konu olagelmıştır. Modernleşme teorisine göre otoriter rejim altında kapsamlı piyasa reformları aşamalı bir şekilde yoğun sosyal dönüşüm zincirini uyuracak ve bu değişimler muhtemelen demokratik hesap verilebilirlik ve siyasal temsil taleplerini artıracaktır. Böylece Steffan, doğal olarak ekonomik liberalleşmenin demokrasiyi tetikleyeceğini belirtmektedir. Diğer yandan ekonomik açımdan önce demokratikleşme, demokratik yönetim için gerekli ancak halkçı olmayan ekonomik reformları uygulama konusunda yetersiz kaldığı için piyasa reformlarının hızını anlamlı bir şekilde geciktirecek veya sınırlayacaktır. Zaman içinde ekonomik problemleri baskı altına alma konusundaki başarısızlık yönetim kabiliyetini zayıflatabilecektir.²⁰⁷

Meksika, Latin Amerika ülkelerinin çoğunu sarsan borç krizinin hemen sonrasında 1980'lerin ortalarından itibaren Washington Uzlaşısı'na yönelik ekonomik açılım ve piyasa yanlısı politikaların benimsenmesiyle birlikte sıkı yapısal ekonomik istikrar programına girmiştir. 1 Ocak 1994'te yürürlüğe giren NAFTA, bu sürecin en üst noktasıdır ve Meksika'daki piyasa reformlarının ikinci dalgasıdır. Ancak NAFTA'nın uygulanmaya başlanmasından sonraki üç yıllık dönemde ekstrem yoksulluk içinde yaşayan insanların sayısı, 17 milyondan 26 milyona yükselmiştir. Kent merkezlerinin nüfusu aşırı olarak artmış ve Mexico City ciddi boyutta kirlenmiştir.²⁰⁸

Meksika ve NAFTA arasındaki ilişki, anlaşmanın ekonomik hacmi ve Meksika ekonomisi için fayda ve zararları konusundaki tartışmaları artırmıştır. Salinas, neo-liberal reform için Meksika siyasal sistemini uyumlu hale getirmiştir. Devlet-toplum ilişkilerinin dönüşümü ile birlikte Salinas'ın iktidar koalisyonunun yeniden tanımlanması, NAFTA'nın öngörülen siyasal ve ekonomik maliyetini azaltmaya çalışmıştır. Böylece siyasal olarak serbest

²⁰⁷ Mara Steffan, "The Political Impact of NAFTA on the Mexican Transition to Democracy, 1988-2000", 2007, <http://bcjournal.org/volume-10/>.

²⁰⁸ Steffan, 2007.

ticaret anlaşmasını geçerli hale dönüştürmüştür. Bununla birlikte ekonomik liberalizasyon, siyasal açılım sürecinde ortaya çıkan bir sonuç değil yeni popülist, korporatist ve himayecilik çizgisinde Meksika siyasal sisteminin bloke edilmesinin bir sonucu olarak görünmektedir. Zedillo yönetimi altında yapılan ekonomik entegrasyon ve piyasa reformları, devam eden siyasal liberalizasyon sürecini tetiklemiştir. Meksika'nın NAFTA üyeliğinin hemen sonrasında 1994 siyasal şokları, Salinas döneminin eski otoriter mirasını kaldırma yönünde iktidarı zorlamış ancak parti rekabeti, adil seçimler ve hareketli sivil toplum, iç isyan ile siyasal meşruiyet eksikliğini bir araya getirmiştir. Zapatista isyanının görüşmelerle sonlanması ve kendi bölgelerinde yerel bir takım özerklik uygulamalarına izin verilmesi durumu- ABD'nin, NAFTA oluşumuna görsel etkisini engellemek için Meksika'ya yaptığı baskıdan da bahsetmek gerekir- içten gelen bir uygulama olmasa da uygulanması demokratikleşmeyi olumlu yönde etkilemiş ve gelecekte de kendiliğinden bir uzlaşî kültürünün oluşmasına katkıda bulunmuştur.²⁰⁹

1980 ve 1990'ların ekonomik reformları ülke siyasetinin liberalize edilmesine ve siyasal sisteme iyi gelecek güç yapısının aşamalı bir şekilde yeniden tanımlanmasına sebebiyet vermiştir. Bu değişiklikler 2000 yılı seçimlerinde PRI dışında bir partiden ilk başkanın seçilmesini de beraberinde getirmiştir. Bu gelişme Meksika demokrasisi için olumlu bir işaret olarak alınsa da bu ülkenin demokrasi inşa sürecinin karmaşık olduğu

²⁰⁹ Steffan, 2007. Özellikle 1980 sonrasında yaşanan ekonomik krizler ve neo-liberal piyasa ekonomisinin genişlemesi, Latin Amerika ülkelerini egemen, otoriter ülkelere yüksek oranda uluslararası ekonomik kurumlar ve piyasalara bağlı ülkelere dönüştürmüştür. Hükümetler sadece kendi vatandaşlarına karşı sorumlu hale gelmemiş aynı zamanda kendi yönetimi üzerinde önemli kısıtlamalar getiren *global ekonomik aktörlere* karşı da sorumlu hale gelmiştir. Devletin bu yeni rolünün, piyasa engellemelerini bertaraf etmek ve özelleştirme için kamu sektörünü açmada bu aktörlerin çalışmalarını kolaylaştırmak olduğu yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu durum yoksulların ekonomik koşullarını kötüleştirmiştir. Zapatista ayaklanması bu yeni politikalarla karşı halkın protestosu olarak sunulmuştur. Bkz.: Heidi Moksnes, "Militarized Democracies: The Neoliberal Mexican State and Chiapas Uprising", *Social Analysis*, Vol. 48, No. 1, 2004. Yerli örgütlerin ve hareketlerinin, yeni bir sosyalist vizyon ortaya koyma ve siyasal liderlerin ve seçilmiş yöneticilerin yakından denetlenmesine imkan sağlayan demokratik ve katılımcı mekanizmalar oluşturma potansiyelini tamamen açığa çıkaran en önemli örnek EZLN'dir. Zapatistaların kendi topraklarında *caracoles*le yürüttükleri alternatif hükümetle elde ettikleri otonomiye varan kazanımlarının ardından 2001'de San Andres Anlaşması olarak bilinen Yerli Halklar Yasası'nın Meclis'te kabul edilmesinden sonra diğer yerli ve kırsal kesim eylemliliklerinden görece izole oldukları görülmüştür. Bkz.: Rénique, 2007, s. 207; Béjar, 2007, s. 184.

görülmektedir. Her şeye rağmen NAFTA'nın, Meksika'nın demokratik dönüşümünü hızlandırmada rol oynadığı bir gerçektir.* Ancak son 40 yıllık dönemdeki siyasal liberalizasyon süreci, bu etkinin NAFTA itibarıyla sembolize edilen temel ekonomik yapılandırmanın bağımsız etkisini sınırlandırmaktadır. Sonuçta 2001 yılında Meksikalıların yüzde 56'lık kesiminin, NAFTA'nın bir üyesi olmanın doğru bir karar olduğu üzerinde anlaştığı tespit edilmiştir.²¹⁰

Genel olarak değerlendirildiğinde Meksika'nın NAFTA üyeliği ve 2000 yılı başkanlık seçimlerinde PRI'nın yerini bir başka siyasal partinin alması Meksika siyasal gelişmesinde önemli bir nokta olarak dikkate alınmasına rağmen Meksika'da demokrasinin köklerinin hala tam olarak yerleşmediği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Holzner, Meksika'da korporatizmin azalmasının ne klientalizmi sonlandırdığı ne de sivil toplumdaki otonom örgütlerin yoksulları siyasetin içine sürüklediği üzerinde durmaktadır.²¹¹

3.7.2. Meksika İçin NAFTA'nın Ekonomik Etkisi

Karmaşık ve teknik bir konu olan NAFTA'nın Meksika ve ABD üzerinde ne kadar etkili olduğu tartışması uzun bir süredir yapılmaktadır. Bazı noktalarda bulgular bir tarafı desteklerken, başka durumlarda bulgular şüphe arz etmektedir. NAFTA yanlısı ve karşıtı olanların her ikisinin de sıklıkla içinde bulunduğu durum tam olarak net değildir. Gerçekte NAFTA'nın

* Başlangıçta NAFTA, Meksika liderleri için otantik bir demokrasi arayışı şeklinde yeni bir tarzı olan otoriter rejim oluşturma konusunda baskı aracı olarak görülmüştür. Diğer ülkelerde olduğu gibi Meksika'da da demokrasinin nihai başarısı, siyasal kararlılık ve tutarlılık eylemlerini gerektirecektir. Bkz.: Smith, 1992, s. 19-20.

²¹⁰ Bkz.: Pamela K. Starr, "The Two 'Politics of NAFTA' in Mexico", **Law and Business Review of the Americas**, Vol. 16, No. 4, 2010, s. 839-840.

²¹¹ Holzner, 2007, s. 116. Meksika'da neo-liberal politika ve sivil toplum örgütlerinin talepleri arasındaki ilişki için bkz.: Judith A. Teichman, "Competing Visions of Democracy and Development in Era of Neoliberalism in Mexico and Chile", **International Political Science Review**, Vol. 30, No. 1, 2009, s. 82-83.

ekonomik etkisi üzerindeki tartışmalara hakim olan üç temel nokta olduğu kabul edilmektedir. Bunlar, ticaret, yatırım ve iş konusudur.²¹²

1993-2001 yılları arasında Meksika'nın diğer NAFTA üyelerine olan ihracatı, Meksika içindeki reel GSYH artışının yarısından daha fazlasına denk gelen yüzde 225 oranında artmıştır. ABD'ye olan ihracatı NAFTA kurulmadan önceki dönemde yıllık ortalama yüzde 10 olarak artarken, NAFTA'nın kurulmasından sonraki dönemde yıllık ortalama yüzde 16 seviyesine çıkmıştır. NAFTA yanlıları, ticaret hacmi değişkenine bakarak NAFTA'nın başarısına vurgu yapmaktadırlar. Ticaret sadece hacim olarak artmamış aynı zamanda ticarete konu olan malların çeşitliliği de artmıştır. Ticarete en önemli katkı imalat sanayiinden ve hizmetler sektöründen gelmiştir. Ticaretteki genişlemenin önemli bir bölümü endüstri-içi ticaret* kapsamında açıklanmaktadır. NAFTA kapsamındaki ticaretin eleştirisi de artan ticaret hacminin iki ülke arasındaki asimetrik etkisi üzerinden değerlendirilmektedir. NAFTA'yla birlikte Meksika'nın ABD piyasasına olan bağımlılığı önemli ölçüde artmıştır. 1980 yılında toplam Meksika ihracat ve ithalatının yaklaşık yüzde 62'lik kısmı ABD ile yapılırken 2003 yılında bu oran yüzde 89'dur. Meksika ayrıca ABD için merkez bir rol almıştır. Yıla bağlı olmakla beraber ABD'nin ikinci veya üçüncü büyük pazarı olmaktadır. NAFTA etkisini ölçen ikinci önemli konu yatırım akışıdır. NAFTA yanlıları, NAFTA'nın yabancı yatırımcılar üzerinde canlandırıcı bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadırlar. NAFTA öncesi dönemde yıllık ortalama 4 milyar dolar olan yabancı direkt yatırımlar, NAFTA sonrasında yıllık ortalama 13 milyar dolar seviyesine çıkmıştır. Yatırımların asimetrik etkisi burada da eleştirilmiştir. NAFTA'nın ilk uygulanma yılı olan 1994 yılında doğrudan yabancı yatırımlar içinde yüzde 47 paya sahip olan ABD yatırımları, 2003 yılında yüzde 65'e çıkmıştır. ABD'deki Meksika yatırımları da artmıştır. Ancak ABD yatırımlarındaki artışın yetersiz olduğu kanaati mevcuttur. Üçüncü veri ise NAFTA'nın iş üzerindeki etkisidir. Özellikle çok az iş yaratma ve kayıplar

²¹² Levy ve Bruhn, 2006, s. 250-251.

* Sektörel bir malın hem alıcısı hem de satıcısı olmak.

doğrudan NAFTA'ya bağlanmaktadır. Meksika hükümeti verilerine göre NAFTA Meksika'da 1.7 milyon iş kapasitesi yaratmıştır. Buradaki asimetri Meksika'nın lehine gözükmemektedir.²¹³

Sonuç olarak NAFTA'nın siyasal etkisi ile birlikte ekonomik etkisinin de Meksika için önemli olduğu kabul edilmektedir. NAFTA'nın neo-liberal program olarak Meksika'daki siyasal değişime katkı sağlamasının ekonomik gücü yeniden dağıttığı ve toplum ile Meksika hükümeti arasındaki ilişkileri yeniden şekillendirdiği söylenebilir.²¹⁴

3.8. ULUSLARARASI SİYASETTE MEKSİKA-ABD İLİŞKİSİ

Meksika siyasal karar alıcılarının 1970 yılına kadar genellikle ülkedeki ekonomik gelişme ve siyasal istikrarla öncelikli ilgilendikleri görülmektedir. Bu dönemde uluslararası sistemde aktif rol almak bir öncelik olmamıştır. Bununla birlikte Meksika dış politikasının tek yanlı olduğu ve uluslararası hukukun gereği olarak özel çıkarlarına uygun tepki vermek için iktidarların dikkatli davrandığı gözlenmiştir.²¹⁵

Bağımsızlıktan itibaren Meksika'nın siyaseti ve kamu politikaları, büyük ölçüde kendine sınır olan ABD'den etkilenmiştir. Gerçekten de bu yakınlık ABD'yi Meksika'da etkili bir pozisyona getirmiştir. Meksika'nın ABD sanayisinin ihtiyaç duyduğu zengin mineral, emek ve diğer kaynakların arzı ve ABD özel yatırımları için çekici bir bölge olması böylesi bir etkiyi kaçınılmaz hale getirmiştir.

²¹³ Levy ve Bruhn, 2006, s. 251-253.

²¹⁴ Levy ve Bruhn, 2006, s. 254.

²¹⁵ Ana Covarrubias, "Mexico: The Challenges of Latin American Power in the U.S. Backyard", **Latin American and Caribbean Foreign Policy**, Frank O. Mora ve Jeanne A. K. Hey (Ed.), Rowman, Lanham, 2003, s. 14.

19. Yüzyılın ortalarında Meksika'nın egemenliği, ABD'nin Kuzey Meksika'daki toprak ve ekonomik genişlemesinin çok az bir dirençle karşılaşması nedeniyle doğrudan tehdit altına girmiştir. İspanya ile olan bağımsızlık savaşı ve kronik siyasi istikrarsızlık nedeniyle Meksika, kuzeyden gelen saldırılara karşı savunmasız kalmıştır. 1845'de Teksas'ı ilhak etmek ve 1846-1848 Meksika-Amerikan savaşını provoke etmek suretiyle ABD, Meksika'nın ulusal topraklarının yarısını ele geçirmiştir.* Bu geniş toprakların ele geçirilmesi, etkisi hala devam eden sorunlar oluşturmuştur. Bugün bile sıradan bir Meksikalı, topraklarının geri kalan kısmının, petrolünün ve hatta insan kaynaklarının bile ABD tarafından ele geçirilme planı içinde olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Meksika, topraklarının elinden çıkmasından sonra bakır, petrol, kauçuk, şeker, bankacılık ve ulaşırmada Kuzey Amerikan yatırımlarının istilasına uğramıştır.²¹⁶

Kaybedilen topraklar geçen yüzyılda Meksikalı göçmen işçilerin yerleşim bölgeleri haline gelmiştir. Bu emek göçü ABD tarafından da teşvik edilmektedir. 1880'lerin başlarından itibaren özellikle tarım, demiryolu ve madenlerde çalıştırılmak üzere ABD ekonomisinin ihtiyaç duyduğu emek birimlerinin temini için Meksikalı göçü bir araç olarak kullanılmıştır. 1920'lerin sonlarından itibaren Meksika ve ABD ekonomileri birbirine geçmiş oldukları için Büyük Depresyon'un etkileri hızla Meksika'ya ulaşmış ve ülkede işsizlik artarken ihracat kazançları ve GSYH'de azalma meydana gelmiştir. Bu ekonomik şoklara tepki olarak Meksika, 1930 yılında gümüş ve diğer ihracatlar için bir piyasa olan ABD'ye bağımlılığını azaltmaya çalışmıştır. Çabalar başarısızlıkla sonuçlanmış ve 1940 yılı itibarıyla Meksika, ABD'den gelen mal, sermaye ve ABD'ye giden emek akımı konusunda öncekinden daha bağımlı hale gelmiştir. 1940 sonrasında Meksika, ABD'den gelen özel

* Teksas'taki tartışmalı topraklar, şimdiki Kaliforniya toprağının tamamı, Nevada ve Utah, New Mexico ve Arizona'nın büyük bir kısmı, Colorado ve Wyoming'in bir kısmıdır. Bahsedilen tarihten itibaren "Zavallı Meksika! Tanrı'dan öylesine uzak, ABD'ye de o denli yakın! (Pobre Mexico! Tan lejos de Dios, tan cerca de los Estados Unidos!)" deyişi oldukça yaygındır.

²¹⁶ Maya ve Yaki yerlilerinin Yucatán'daki heneke plantasyonlarında uğradıkları kıyımın Standard Oil'e bağlı American Cordage Trust'ın büyük rolü olduğu belirtilmektedir. Bkz.: Galeano, 2006, s. 160-167.

sermayenin sanayileşmeyi sağlama konusundaki sürükleyici gücüne güvenmiştir. ABD II. Dünya Savaşı'nda emek kıtlığı yaşamış ve Bracero olarak adlandırılan emek anlaşmasıyla bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. 2002 yılı itibarıyla Meksika doğumlu 9.7 milyon kişi ABD'de yaşamaktadır ki bu da Meksika nüfusunun yaklaşık yüzde 10'una tekabül etmektedir. ABD'nin Meksika'nın devam eden siyasal istikrar ve ekonomik gelişme üzerindeki kontrolü, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde de dramatik bir şekilde artmıştır. 2000'li yıllarda Meksika, ABD'nin Kanada ve Japonya'dan sonra üçüncü en büyük ticari ortağı olmuştur.²¹⁷

1980'lerin başlarından itibaren Meksika ekonomisinde keskin dalgalanmalar olmasına rağmen Ülke, ABD'den gelen çok uluslu şirket yatırımlarının tercih ettikleri ülke olmuştur. Yatırımlar daha çok petrokimya, ilaç, gıda işleme, makine, ulaştırma ve spor ayakkabıları gibi alanlarda gerçekleşmiştir. 1990'ların ortalarından itibaren ABD kaynaklı Meksika yatırımlarının toplamı 115 milyar dolardan daha fazladır ki bu durumun yarattığı bağımlılık eleştiri konusu olmuştur.²¹⁸

İki ülkedeki ekonomik duruma bağlı olarak yasa dışı göç, ikili ilişkilerde önemli bir çatışma kaynağı olarak görünmektedir. Uzun yıllar ABD, bu duruma suç üzerinden bakarken Meksika bu durumla göç edenlerin insan haklarını korumak ve ikili bir konu olarak uğraşmak istemiştir.* İki ülke arasında danışma ve müzakerelerin sıklıkla olmasına rağmen ABD hükümeti, yasa dışı göçe karşı tek yanlı önlemler almıştır. Ayrıca uygulamada ve

²¹⁷ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 477.

²¹⁸ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 477.

* İki komşu ülkenin büyük ölçüde farklı ekonomik ve siyasal güce sahip olduğunda gelişmek için birisinin dominant veya bağımlı olması açıklaması ilgi çekicidir. Birleşik Devletler ve Meksika arasındaki güç farklılıkları en azından 150 yıldan daha fazla bir dönem için mevcuttur. Bu zaman sürecinde Meksika bağımlı bir ülke olarak ticaret, dış yatırım, narkotik, enerji, göç ve sınır gibi alanlarda politika üretmiştir. ABD ise dominant ülke olarak Meksika'ya yönelik kendi politikasını geliştirmiştir. Bu alanlardaki aktüel politikalar, iki ülkedeki şartların değişmesiyle zaman içinde farklılaşmış ancak politikalarındaki önemli değişiklikler arada bir yapılmıştır. Meksika'nın ithal-ikameci sanayileşme stratejisi, ABD'den gelen ithalata karşı korumaya dayandırılan yerli sanayinin geliştirilmesi için dizayn edilmiş ve 1982 Meksika ekonomik krizinden hemen sonra bırakılmıştır. Bkz.: Sidney Weintraub, "Some Recent Examples of Dependency/Dominance Relationship Between Mexico and the United States", 2007, <http://csis.org/files/media/csis/pubs/issues200711.pdf>.

ideolojide ticaret ve yatırım konusu anlaşmazlığın bir kaynağı olmuştur. Yıllarca piyasa ekonomisine ve serbest ticarete olan Amerikan desteği, baskın bir şekilde devlet tarafından yönetilen ve yüksek oranda korumacı Meksika ekonomisini sınırlandırmıştır. ABD'nin ise serbest ticarete olan bağlılığı mutlak değildi ve ABD, yabancı piyasalara girmeyi talep ederken kendisi için korumacı politika eğiliminde olmuştur. Ekonomik konularda Meksika ve ABD perspektifleri, borç krizinden dolayı başkan De la Madrid'in ekonomik liberalizasyon sürecini başlatmasıyla birlikte 1980'lerde yakınsamaya başlamıştır. 1982 yılında borç sorumluluklarını yerine getiremeyeceğini açıkladıktan sonra ekonomik liberalizasyon, ithalatın azaltılması ve kamu harcamalarının azaltılması konusunu içeren yeniden canlanma politikası uygulaması koşuluyla Amerikan bankaları, ABD ve IMF De la Madrid hükümetine çekinceli de olsa destek vermiştir.²¹⁹

Meksika hükümetleri, borç konusunu hafifletmek amacıyla neo-liberal politikaların benimsenmesini de içeren Baker (1985) ve Brady (1990) Planlarına uymuştur. 1990'ların başlarında Meksika, bir *model borçlu* olarak düşünülmektedir. Ülkenin, 1986 yılında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'na (GATT) üye olmasıyla ekonomik açılımı aynı zamanda takdir edilmiştir. Borç, o dönem Meksika ekonomisi için ağır bir yük olarak durmasına rağmen ABD'yle arasındaki hali hazırda bir konu olmamıştır. Yasadışı göç gibi Meksika ve ABD arasında uyuşturucu ticareti yıllarca varlığını devam ettirmiş ancak 1980'lerde çok hassas bir konu haline almıştır. Değerlendirme yapıldığında 1980'ler, problemlili ilişkiler olarak tasavvur edilmekte ve borç gibi göç, uyuşturucu ticareti ve Orta Amerikadaki siyasal destek politikası tartışmanın asıl kaynağı haline gelmektedir. Bazı ABD resmi yetkilileri, senatörleri ve medyası, Meksika'daki demokrasi eksikliğine vurgu

²¹⁹ Covarrubias, 2003, s. 16-17; Wayne A. Cornelius, "The Political Economy of Mexico under De la Madrid: Austerity, Routinized Crisis, and Nascent Recovery", **Mexican Studies**, Vol. 1, No. 1, 1985, s. 118-119.

yapmış ve açıkça siyasal değişimi desteklemiştir. Ancak 1988 yılında yolsuzluk iddiaları arasında PRI seçimi kazanmıştır.²²⁰

Meksika siyasal sisteminin uluslararası çevresi, NAFTA'nın imzalanmasıyla kökten değişmiştir. NAFTA, ABD ile olan ticari problemleri sonlandıramamasına rağmen Meksika ekonomisi yönelimindeki değişimleri pekiştirmiştir. NAFTA, Meksika'yı ABD tabanlı firmalar için çekici bir yatırım alanı haline getirmiştir. NAFTA'nın imzalanmasından hemen sonra ABD ve Meksika ekonomileri arasında çok daha yakın ilişkinin varlığı, Meksika'da yeni bir krizin ortaya çıkmasıyla olumsuz bir hal almış, kriz sonrası ABD'ye olan yasadışı göç artış göstermiştir. NAFTA'nın net makroekonomik etkisi ABD ve Kanada'da olduğu gibi pozitif olmuştur. Ancak bu entegrasyon, Meksika'da ödenen ücretleri artırmamış ve NAFTA'nın faydaları Meksika içinde oldukça kapalı bir şekilde dağıtılmıştır.²²¹

Uluslararası sistemde, ABD'nin sahip olduğu konuma İngiltere'nin sahip olduğu dönemde Meksika'yla İngiltere arasında yaşanan ilişki de ABD'yle olan ilişkiye benzetilebilir. Bu dönemde İngiltere Meksika'yla diplomatik ilişkilerini kesmiş, Meksika petrolü ve mallarına karşı boykot uygulamıştır. Cárdenas'ın uygulamaya koyduğu politikalar dönemin emperyalist sistemine uymamıştır. Büyük halk kitlelerinin, özellikle de topraksız ve yoksul kesimin siyasal sahneye girdiği Meksika Devrimi'nin bir ürünü olan tek parti rejimi, yolsuzluk ve geri kalmışlıkla mücadele ederken, 1934 yılında iktidara gelen Cárdenas, rejimi tümüyle şekillendirmiştir. Cárdenas, işçi sınıfı ve kırsal kesime yaslanmış, işçilerin tam anlamıyla kurulan sendikalarla hızla sendikalaşmalarının ve ücret artışlarına kavuşmalarının önünü açmış, milyonlarca hektar toprağı kırsal kesime dağıtmıştır. Yine kamulaştırmalarla demiryollarını işçi yönetimine vermiş,

²²⁰ Covarrubias, 2003, s. 17-18.

²²¹ Cornelius ve Weldon, 2004, s. 477-478. Bu konuda Baer, emeğin serbest dolaşımının Meksika'daki ücretlerin Amerika'daki ücretlerden farklı olduğu sürece gerçekçi olmadığına vurgu yapmaktadır. Bkz.: M. Delal Baer, "Mexico at an Impasse", **Comparative Politics** 05/06, Christian Söe (Ed.), Twenty-third Edition, McGraw-Hill/Dushkin, 2006, s. 136.

petrolü de kamulaştırarak bir devlet işletmesinin tekeline almıştır. Bu uygulamalar emperyalizme karşılıkla değil aslında işçi ve kırsal kesim üzerinde farklı şekilde bir hakimiyet kurmaya çalışmakla açıklanmaktadır. Böylece Meksika burjuvazisinin emperyalizmle bütünleşmesinin başka bir düzeyde gerçekleşeceği vurgulanmaktadır. Sendikalar ve kırsal örgütlenmeler, yeni kurulan ve 2000 yılına kadar Meksika'yı yönetecek olan partiye korporatist bağlarla bağlanmış görünmektedir. Bu durum, burjuva milliyetçiliğinin işçi sınıfının bağımsızlığına çok uzun süreliğine son verdiği anlamında kabul edilmiştir.²²²

²²² Bkz.: Sungur Savran, "Latin Amerika İşçi Sınıfı Önderliğini Arıyor", **Latin Amerika'yı Anlamak**, Aylin Topal (Haz.), Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s. 266.

SONUÇ

Siyaset Bilimi çalışmalarında Meksika'ya özel bir önem verilmekte ve özellikle çoğu Karşılaştırmalı Siyaset konuları için Meksika, örnek olay olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Maya kültürü ve Kızılderili geleneği, siyasal ve ekonomik bağlamda yapılan bugünkü akademik çalışmalar için önemli bilgiler sunmaktadır.

İspanyollar gelmeden önce şimdiki Meksika'da yaşayan Kızılderililer hakkında önemli belirsizlikler bulunmasına karşın bin yıl önce Körfez kıyısında yaşayan Mayaların, dünyanın en gelişmiş medeniyetlerinden biri olduğu fakat 16. Yüzyıldan itibaren gelişmişliğin düşmeye başladığı bilinmektedir. Bu dönemde Azteciler, Tenotichlan başkentinden gelen düzinelerle ifade edilen kabileleri egemenliği altına almaya başlamıştır. Azteciler adalet, vergi ve siyasal-askeri sistemlerin içinde yer aldığı kapsamlı bir merkezi imparatorluk kurmayı başarmıştır.²²³

İronik biçimde Azteciler, bir gün tuhaf gemiler içinde gelen Tanrıların kendi sahillerinde görüneceklerine inanmışlardır. Moctezuma ve daha sonra onun yeğeni Guatemoc'un çok sert direnç göstermelerine rağmen Cortés, üstün silah teçhizatını kullanarak Aztecileri yenmiş ve aşamalı bir şekilde şimdiki Kuzey Kaliforniya'nın olduğu yerden Orta Amerikaya kadar geniş bir alanı İspanyol kontrolüne geçirmiştir.

İspanyol kolonyal uygulamaları, kuzeydoğudaki İngiliz kolonilerinden oldukça farklı olarak değerlendirilmektedir. İspanyollar göçebe kabilelerle değil, kapsamlı şekilde oluşturulmuş medeniyetlerle karşılaşmışlardır. Bu nedenle yerli halk, başında İspanyolların olacağı gelişmiş bir hiyerarşik kolonyal sisteme dahil edilmiştir. Sistemin başında İspanyollar, ortada

²²³ Hauss, 2003, s. 467.

İspanyol sulbünden gelen karma kesim, en altta ise geniş yerli halk bulunacaktır. Yeni İspanya, ekonomik ve siyasal olarak kolonilerine çok azını veren, kaynakları büyük ölçüde İspanya'ya gönderen sömürgeci merkantalist bir imparatorluğun parçası olmuştur. İspanyollar ayrıca kolonyal hükümetin parçası olan Katolik Kilisesi'ni de getirmiştir. Ve daha da önemlisi Yeni İspanya, devrim savaşından çok daha önce İngiliz Kuzey Amerika'sında iyi bir şekilde kurulan kendi kendine yönetim şekline sahip olmamıştır.²²⁴

17. Yüzyılda büyük araziler veya çiftlikler oluşturulmuştur. Genellikle yerlilere verilen topraklara el konulmuş ve asıl sahipleri gündelikçi veya İspanyol lorduna hizmet etmek üzere anlaşılmış emek birimleri haline getirilmiştir. Sonuçta İspanyollar çok etkin bir kolonyal yönetim gösterememiş ve ülke çapında uygulanması için koyduğu kuralları hiçbir şekilde koruyamamıştır.

1821 yılında Meksika'nın İspanya'dan bağımsızlığını kazanması, Ülke tarihi açısından son derecede önemli sosyal ve ekonomik değişimleri beraberinde getirmiştir. Bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte Meksika, yoksullaşmış ve parçalanmış bir yapıya geçmiştir. Dış gelir kaynakları önemli ölçüde azalmıştır. İç piyasalar yeterli şekilde gelişmemiş ve birkaç kent etrafında yoğunlaşmış dengesiz bir ekonomik yapı oluşmuştur. İç ve dış ticaret, tarım veya sanayi sektörüne yeterli derecede teşvik verecek konumda değildir. Ekonomi, ulusal değil daha çok yerel veya bölgesel tabanda örgütlenmiştir. Bu bağlamda siyaset, *caudillolar* ile *caciqueler* tarafından şekillendirilmiştir. Hükümet sürekli olarak merkezci ve federalist cumhuriyet arasında gidip gelmiştir. Merkezci cumhuriyet yanlıları kilise, ordu, loncalar ve yerli topluluklar gibi korporatist kurumsal yapının korunmasını desteklemede muhafazakar olma eğilimindeyken, federalistler özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar, medeni ve siyasal eşitlik tartışmalarında ekonomik ve siyasal anlamda liberal eğilimde olmuşlardır.

²²⁴ Hauss, 2003, s. 467.

19. Yüzyılda ABD ile yapılan savaşların Meksika'yı, ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda derin bir şekilde etkilediği görölmüştür. Meksika-ABD Savaşının istenmeyen sonuçları özellikle liberaller açısında olduğa travmatik olmuştur. Modernleşme sürecinde müttefik olarak gördükleri ABD'nin kendilerine ihanet ettiklerini düşünmüşlerdir. Ayrıca hemen sonraki dönemde Fransa'nın Meksika'ya müdahale deneyimi, liberalleri güçlü devlet yanlıları ve milliyetçileri haline getirmiştir. Bununla birlikte liberaller, Juárez'in başkan olmasıyla birlikte devrime kadar olan dönemde Meksika siyasetini baskı altında tutmuşlardır. Ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanması konusundaki zorluklar karşısında liberalizm, otoriter ve pozitivist bir yönde yeniden düzenlenmiştir. Merkezi hükümeti güçlendiren siyasal kontrol mekanizmasının yaratılması Meksika'yı uzunca süre devam eden siyasal ve ekonomik istikrara taşımıştır.

1876-1910 yılları arası Meksika'da ekonomik genişlemenin sağlandığı bir dönem olmuş ancak gelişme tarzı Meksika devrimine katkı sağlayan bir dizi sosyal ve ekonomik bozuklukları da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Meksika, Díaz tarafından yönetilmiştir. Yabancılar verilecek imtiyazlar, demiryolu ve madencilik alanlarında yapılan dış yatırımlar ülkede önemli derecede ekonomik gelişme yaratmıştır. Böylesi bir yapı Meksika'da elit kesim için bir hayli zenginlik getirmiştir. Bu dönemde yabancılar ekonominin tamamını kontrol etmişlerdir. Siyasal sistem büyük ölçüde işçi, kırsal kesim ve yerli rakipler arasında oluşmuş ve yozlaşmış olarak nitelendirilebilecek çerçevede yürütölmüştür. 1910 yılında ılımlı lider Madero, Díaz'a yönelik bir hareket başlatmış ve başkan Díaz'ı tutuklatmıştır. Bu gelişmelerle birlikte Meksika'da Madero, Villa ve Zapata tarafından idare edilen genel bir ayaklanma sürecine girilmiştir. Díaz, iktidardan uzaklaştırılmış ancak diğer liderler arasında anlaşma sağlanamamıştır. 1913 yılında Madero öldürölmüş ve sivil savaş başlatılmıştır. Sivil savaş 1920 yılına kadar devam etmiştir.

Devrimle birlikte Meksika'nın siyasal ve ekonomik gelişimi üzerinde etkili olduğu kabul edilen dört önemli gelişme bulunmaktadır. 1910-1921

arası devam eden ilk dönüşüm süreci Meksika’da siyasal istikrarın altyapısını ve bu istikrarı garanti altına alacak kurumları yaratmıştır. 1917 Anayasası bu alanda en önemli gelişme olarak kabul edilmektedir. Anayasayla birlikte istikrarlı bir siyasal süreç başlamıştır. 1917 ile 1929 arasında Meksika siyaseti önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Ülke aşamalı bir şekilde yerel silahlı kuvvetler ile yerel liderler arasındaki çekişmeyi uzlaştırmaya dönüştürmüştür. 1929 yılında iki amaçlı olduğu kabul edilen PNR kurulmuştur. Partinin ilk amacı, var olan siyasal güçleri tek bir parti içinde uzlaştıran bir siyasal sistem yaratmaktır. Parti, sendika, asker, siyasal parti gibi kesimlerden gelen katılımcılardan oluşacaktır. Bütün temel siyasal unsurların tek bir kurum bağlamında bir araya gelmesinin şiddeti ortadan kaldıracığı ve ekonomik gelişmeyi sağlayacağı ve böylece yoksulluğu azaltacağı düşünülmüştür. İkinci amaç ise siyasal dönüşüm esnasında istikrarı garanti altına alan, siyasal devamlılığı sağlayan bir sistem yaratmak olmuştur.

1917 Anayasası ile birlikte güçlü bir merkezi hükümetin varlığına işaret edilmiştir. Söz konusu gelişmeler çerçevesinde PNR, siyasal bürokraside kaynakları dağıtan en önemli güç haline gelmiştir. Bütün siyasal grupların PNR içinde yer alması partiye güçlü bir meşruluk kazandırmıştır. PNR, 1938 yılında PRM, 1946 yılında ise PRI olarak Meksika siyasetini domine etmeye devam etmiştir.

Meksika’daki ikinci önemli gelişme, 1982 borç krizini takip eden dönemde ekonomik açılım ve reform sürecidir. Değişim, De la Madrid yönetimi altında başlatılmış ve başkan Salinas yönetiminde daha da derinleştirilmiştir. Değişim süreci yaklaşık on yıl sürmüştür. Makroekonomik politika, deregülasyon, özelleştirme ve iç piyasanın serbestleştirilmesi konularındaki köklü değişikliklerle birlikte ABD ile entegrasyon sürecine girilmiştir. NAFTA’nın kurulması Meksika’nın dışa yönelim politikasının garantisi ve sembolü olarak görülmüştür. Dışa açık ekonomide reformları sağlamlaştırmak ve ekonomik büyümeyi gözden geçirmek bu dönemin

hedefleri olarak ortaya konulmuştur. Serbest ticaret müzakereleri ekonomi ve siyaseti kapsayan bu strateji içinde gelişmiştir.

Meksika'daki üçüncü önemli gelişme ise siyasal sistemin açılımı ve modernleşmedir. Burada Meksika halkı beklenenden daha demokratik bir sisteme sahip olmuştur. Davranış kalıplarındaki değişimle birlikte ülkede birçok yeni kurum oluşmuştur. Özellikle yerel, ulusal ve belli çıkar gruplarını temsil eden sivil toplum örgütlerinin oluşmaya başlaması siyasal ve ekonomik gelişme sürecinde önemli katkılar sağlamaya başlamıştır.

Meksika'nın siyasal kültürünün demokrasi ile uyumlu olup olmadığı oldukça eskilere dayanan bir konudur. 1960'ların başlarında yayınladıkları *The Civic Culture* adlı çalışmalarında Almond ve Verba bu duruma vurgu yapmıştır. O yıllarda baskın olan Meksika siyasal gerçeği, 21. Yüzyılın başlarındakinden farklıdır. Çünkü söz konusu dönemde Meksika'nın demokratik altyapısının daha yeni olması nedeniyle yasal örgütlenme özgürlüğü konusundaki yetersizlik ve siyasal sistem içinde yolsuzluk oldukça yaygındır. Ancak o dönemdeki diğer gelişmiş bazı ülke kanaatlerinin (İtalya gibi) aksine Meksika halkının çoğu kendi devrimini demokratikleşme, ekonomik ve sosyal modernizasyonun bir unsuru olarak görmüştür²²⁵. Almond ve Verba, aslında Meksikalıların özlemlerinin bugünkü durumu çağrıştırdığına vurgu yapmıştır. Anlaşılacağı üzere teorik anlamda demokratik şartların henüz oluşmadığı 1950'li yıllarda bile Meksika halkının üst seviyede bir demokrasi altında ve daha iyi şartlarda yaşamayı hayal ettiği açıkça görülmektedir.

1970'lerin sonları 1980'lerin başları itibarıyla Meksika'da demokratikleşme ve yerelleşme süreci resmen başlatılmıştır. PRI, sürekli olarak demokratik meşruiyetini korumak için ılımlı siyasal muhalefetin olmasını istemiş ve desteklemiştir. Ancak 1980'lerde bir dizi ekonomik kriz ve

²²⁵ Bkz.: Gabriel A. Almond ve Sidney Verba, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Sage Publication, 1989, s. 39.

yolsuzluk skandalları PRI'lı seçmenler arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır. 1939 yılında kurulan PAN, aşamalı bir şekilde muhalefet gücünü artırmıştır. PRI politikalarından memnun olmayan solcu PRI üyeleri, PRI'dan ayrılarak değişik küçük sol partilerle birleşerek PRD'yi oluşturmuşlardır. Böylece 1980'lerin sonları, Meksika'da yerel ve ulusal seviyede seçim rekabetine girebilecek iki muhalefet partisinin varlığına işaret etmiştir. Hükümetin yerleşme süreci de 1980'lerin artan seçim rekabeti ile aynı yönde hareket etmiştir. Anayasal değişikliklerle beraber adem-i merkezileşme kültürü ülkede yerleşmeye başlamıştır.

Meksika'nın demokratikleşme olarak adlandırılan sürecinin büyük ölçüde seçim reformları ve siyasal rekabetteki aşamalı bir genişleme ile sağlanmış olduğunu söylemek mümkündür. Bu süreç içinde Meksika'da yeni siyasal partiler ortaya çıkmış ve bu yeni partiler, 1988 Federal seçimlerde kendilerini ifade etme fırsatı bulmuşlardır. Siyasal yapıdaki bu gelişmeler daha çok seçim kanunlarındaki değişimin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu gelişmeler çerçevesinde muhalefet parti adayları özellikle belediye seviyesinde seçim kazanmaya başlamışlardır. PRI dışından ilk eyalet valiliği ise 1989 yılında PAN partisine mensup aday tarafından Baja California eyaletinde kazanılmıştır.

1990'lı yılların ilk yarısında Meksika'nın demokratikleşme sürecini etkileyen değişik faktörlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Zapatista isyanı, 1994 ekonomik krizi, siyasal statüko ile ilgili hoşnutsuzluk sonuç itibarıyla hakim-parti sisteminin sonlanmasına giden süreçte katkı yapmıştır. 6 Temmuz 1997 tarihli seçim, sıklıkla taahhüt edilen ancak asla gerçekleştirilemeyen temiz seçimler konusunda iyi bir örnek olmuştur. Önceki seçimlere göre sonuçlarının daha gerçekçi olduğunu söylemek mümkündür. Bu seçim demokratik açılımın bir göstergesi olmuştur. Seçimde siyasal sistem üzerinde yaklaşık yetmiş yıl süren otoriter tek parti hakimiyeti kırılmıştır. Bu sonuç gerçekten de 20. Yüzyıl Meksika siyasal tarihinde

federal, eyalet ve belediye seviyesinde önemli bir değişim niteliğinde yorumlanmıştır.

Meksika'da dördüncü önemli dönüşüm, 21. Yüzyılın hemen başında ortaya çıkmıştır. 2 Temmuz 2000 başkanlık seçimi, Meksika'nın demokrasiye dönüşümünü tamamladığını teyit etmesi bakımından önemlidir. Bu seçimde oy verme eğilimi konusunda dikkati çeken özellik, PRI'nın iktidarda kalmasını isteyen seçmenlerin otoriter davranış ve değerleri savunan kitleler olmuşken, PAN'a oy veren seçmenlerin daha çok demokratik dönüşüm yanlıları olmasıdır.

Meksika değerler sisteminin büyük ölçüde eğitim çerçevesinde tanımlanabileceği görülmektedir. Daha az eğitilmiş insanlar muhtemelen demokratik olmayan yönetim şekillerine ya düşük seviyede destek vermekte ya da demokrasiye karşı kayıtsız kalmakta iken daha eğitilmiş insanlar demokratik değerlere sahip çıkmakta ve demokrasiyi desteklemektedirler. Demokratikleşme isteği, seçim dışı yapılan kamu tabanlı anketlerde de kendini göstermiştir. Aslında Meksika halkının demokrasi ile uyumlu olan çok güçlü sayılabilecek bir değer sistemine sahip olmadığını ifade eden kesimler de bulunmaktadır. Hatta Meksika halkının dünyanın diğer ülkelerindeki toplumlara göre daha az seviyede demokrasiye destek verdiğini iddia edenler vardır. Ancak, böylesi bir durumun varlığı hiçbir şekilde demokrasi uygulamasının sürdürülemeyeceği anlamında bir olasılığa işaret etmemektedir. Ülkenin otoriter geçmişinin yüzyıllar kadar geriye gitmesine rağmen liberalizasyonun sağlanması konusundaki demokratik istemler oldukça yoğundur. Gelecek yıllarda Meksika halkının muhtemelen siyasal özgürlük ve karar verme sürecine katılım konusunda daha ileri seviyelerde olacağı açıktır.

Meksika için anlatılan ve hedeflenen, *iyi* olarak tanımlanan bir sistem için gereklidir. *İyinin* ne olduğu ve kime göre *iyi* olduğu da önem taşımaktadır. Rekabetçi siyaset artışının, demokratik gelişmeye işaret ettiği ve 2000 yılı

seçimlerinin Meksika'nın daha demokratik olmasına yardım ettiği söylemi uzunca bir suredir yapılmaktadır. Buna rağmen 2000 yılında demokratik donüşüm olarak tanımlanan olgunun geçmişteki alışkanlıkları değiştirmediği görlmüştür. Siyasal hileler, suç, yoksulların siyasete katılması ve daha birçok şey, farklı partinin iktidara gelmesiyle, seçim rekabetiyle ya da daha çok kişinin siyasal katılmasıyla çözömlenecek gibi görünmemektedir. Bu durumda demokrasinin çok daha başka bir şey ya da demokrasinin zannedildiği gibi bir şey olmadığı görünmemektedir.

KAYNAKÇA

ACEMOGLU, Daron, JOHNSON, Simon ve ROBINSON, James A., “The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation”, **American Economic Review**, Vol. 91, No. 5, 2001, (1369-1401).

ACEMOGLU, Daron, JOHNSON, Simon, ROBINSON, James A. ve Pierre YARED, “Income and Democracy”, **American Economic Review**, Vol. 98, No. 3, 2008, (808-842).

AHMAD, Aijaz, “Dağlarda Ateş, Ovalarda Ateş: Latin Amerika’nın Pembe Dalgası”, Başak Ergil (Çev.), **Latin Amerika’yı Anlamak**, Aylin Topal (Haz.), Yordam Kitap, İstanbul, 2007, (210-224).

ALFORD, Robert R. ve Roger FRIEDLAND, “Political Participation and Public Policy”, **Annual Review of Sociology**, Vol.1, 1975, (429-479).

ALMOND, Gabriel A. ve Sidney VERBA, **The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations**, Sage Publication, 1989.

ALMOND, Gabriel A., POWELL, G. Bingham, Jr., STRØM, Kaare ve Russell J. DALTON, “Political Culture and Political Socialization”, **Comparative Politics Today**, Gabriel A. Almond, G. Bingham Powell, Jr., Kaare Strøm ve Russell J. Dalton (Ed), Eighth Edition, Pearson, New York, 2004, (46-61).

ÁLVAREZ, Ángel E., “Political Funding Regulations In Latin America: Uncertainty, Equity And Transparency”, Doctor of Philosophy Graduate Program in Political Science, Notre Dame, Indiana, November 2011.

ARMES, Barry, “Bases of Support for Mexico’s Dominant Party”, **The American Political Review**, Vol. 64, No. 1, 1970, (153-167).

ARON, Raymond, **Demokrasi ve Totalitarizm**, Vahdi Hatay (Çev.), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976.

BAER, M. Delal, "Mexico at an Impasse", **Comparative Politics 05/06**, Christian S  e (Ed.), Twenty-third Edition, McGraw-Hill/Dushkin, 2006, (133-137).

BANTJES, Adrian A., "Idolatry and Iconoclasm in Revolutionary Mexico: The De-Christianization Campaigns, 1929-1940", **Mexican Studies**, Vol. 13, No. 1, 1997, (87-120).

BARTRA, Roger, "Peasants and Political Power in Mexico", **Social Scientist**, Vol. 4, No. 3, 1975, (12-34).

BAZDRESCH, Carlos ve Santiago LEVY, "Populism and Economic Policy in Mexico, 1970-1982", **The Macroeconomics of Populism in Latin America**, Rudiger Dornbusch ve Sebastian Edwards (Ed.), University of Chicago Press, 1991, (223-262).

BEER, Caroline, "Assessing the Consequences of Electoral Democracy: Subnational Legislative Change in Mexico", **Comparative Politics**, Vol. 33, No. 4, 2000, (421-440).

B  JAR, Alejandro   lvarez, "20.Y  zyılda Meksika: Emperyalist Zincirin En G   l   Halkası mı?", **Latin Amerika'yı Anlamak**, Aylin Topal (Haz.), Yordam Kitap, İstanbul, 2007, (168-196).

BEST, Antony, HANHIM  KI J. M., MAIOLO, Joseph A. ve Kirsten E. SCHULZE, **Uluslararası Siyasi Tarih**, Taciser U. Belge (Çev.), 2. Baskı, Yayın Odası, İstanbul, 2008.

BETHELL, Leslie (Ed.), **Mexico since Independence**, Cambridge Univeristy Press, 1991.

BONEFELD, Werner ve John HOLLOWAY, "Para ve Sınıf Mücadelesi", Münevver Çelik (Çev.), **Küreselleşme Çağında Para ve Sınıf Mücadelesi**, Werner Bonefeld ve John Holloway (Ed.), Otonom, İstanbul, 2007, (13-33).

BOYES, William ve Michael MELVIN, **Ekonominin Temelleri**, Pelin Öge Güney (Çev.), Erdinç Telatar (Çev. Ed.), 5. Baskı, Nobel, Ankara, 2013.

BRACHET-MARQUEZ, Viviane, "Explaining Sociopolitical Change in Latin America: The Case of Mexico", **Latin American Research Review**, Vol. 27, No. 3, 1992, (91-122).

BROWN, Chris ve Kirsten AINLEY, **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, Arzu Oyacı (Çev.), Yayın Odası, İstanbul, 2006.

BRUHN, Kathleen, "The Making of the Mexican President, 2000: Parties, Candidates, and Campaign Strategy", **Mexico's Pivotal Democratic Election: Campaign Effects and the Presidential Race of 2000**, Jorge I. Domínguez ve Chappell Lawson, (Ed.), Stanford University Press, 2004, (123-156).

BURKE, Michael E., "The University of Mexico and the Revolution, 1910-1940", **The Americas**, Vol. 34, No. 2, 1977, (252-273).

BURKHART, Rose E. ve Michael S. LEWIS-BECK, "Comparative Democracy: The Economic Development Thesis", **American Political Science Review**, Vol. 88, No. 4, 1994, (903-910).

CALLCOTT, Wilfrid H., **Liberalism in Mexico: 1857-1929**, Stanford University Press, 1931.

CALVERT, Peter, **Comparative Politics**, Longman, London, 2002.

CAMERON, Maxwell A. ve Carol WISE, "The Political Impact of NAFTA on Mexico: Reflections on the Political Economy of Democratization", **Canadian Journal of Political Science**, Vol. 37, No. 2, 2004, (301-323).

CHANG, Ha-Joon ve Ilene GRABEL, **Kalkınma Yeniden**, Emre Özçelik (Çev.), İmge Kitabevi, Ankara, 2011.

CHEIBUB, José A., "Minority Governments, Deadlock Situations, and the Survival of Presidential Democracies", **Comparative Political Studies**, Vol. 35, No. 3, 2002, (284-312).

COATSWORTH, John H., "Inequality, Institutions and Economic Growth in Latin America", **Journal Latin American Studies**, Vol. 40, No. 3, 2008, (545-569).

COATSWORTH, John H., "Obstacles to Economic Growth in Nineteenth-Century Mexico", **The American Historical Review**, Vol. 83, No. 1, 1978, (80-100).

COE, Michael D., **Mayalar**, Meltem Özdemir (Çev.), 2. Baskı, Arkadaş, Ankara, 2007.

COLBURN, Forrest D., "Statism, Rationality and State Centrism", **Comparative Politics**, Vol. 20, No. 4, 1988, (485-492).

CONNOLLY, Priscilla, "The Case of Mexico City, Mexico", The Challenge of Slums-Global Report on Human Settlements 2003, UN-HABITAT.

COPPEDGE, Michael, **Democratization and Research Methods**, Cambridge University Press, 2012.

CORNELIUS, Wayne A. ve Jeffrey A. WELDON, "Politics in Mexico", **Comparative Politics Today**, Gabriel A. Almond, G. Bingham Powell, Jr., Kaare Strøm ve Russell J. Dalton (Ed.), Eighth Edition, Pearson, New York, 2004, (467-519).

CORNELIUS, Wayne A., "The Political Economy of Mexico under De la Madrid: Austerity, Routinized Crisis, and Nascent Recovery", **Mexican Studies**, Vol. 1, No. 1, 1985, (83-124).

CORTINA, Jeronima, GELMAN, Andrew ve Narayani Lasala BLANCO, "One Vote, Many Mexicos: Income and Vote Choise in the 1994, 2000, and 2006 Presidential Elections", 2008,
[www.stat.columbia.edu/~gelman/research/unpublished/Cortina,
 %20Gelman%20&%20Lasala.pdf](http://www.stat.columbia.edu/~gelman/research/unpublished/Cortina,%20Gelman%20&%20Lasala.pdf).

CORTINA, Jeronimo ve Andrew GELMAN, "Income and Vote Choice in the 2000 Mexican Presidential Election", 2006, www.stat.columbia.edu/~gelman/research/unpublished/bgy3.pdf.

COVARRUBIAS, Ana, "Mexico: The Challenges of Latin American Power in the U.S. Backyard", **Latin American and Caribbean Foreign Policy**, Frank O. Mora ve Jeanne A. K. Hey (Ed.), Rowman, Lanham, 2003, (13-30).

CUMBERLAND, Charles C., "Precursors of the Mexican Revolution of 1910", **The Hispanic American Historical Review**, Vol. 22, No. 2, 1942, (344-356).

CUTRIGHT, Phillips, "National Political Development: Measurement and Analysis", **American Sociological Review**, Vol. 28, No. 2, 1963, (253-264).

ÇAKMAK, Haydar, **Avrupa Güvenliği**, 2. Baskı, Platin, Ankara, 2007.

ÇAKMAK, Haydar ve Zeynep KAYA, “Teknoloji Felsefesi”, **Suç, Terör ve Savaş Üçgeninde Siber Dünya**, Haydar Çakmak ve Taner Altunok (Ed.), Barış Platin, Ankara, 2009, (9-22).

DAHL, Robert A., **Demokrasi Üzerine**, Betül Kadioğlu (Çev.), 2. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010.

DANZIGER, James N., **Understanding the Political World: A Comparative Introduction to Political Science**, Eighth Edition, Pearson, New York, 2007.

DE TOCQUEVILLE, Alexis, **Amerika’da Demokrasi**, İhsan Sezal-Fatoş Dilber (Çev.), Yetkin Yayınları, Ankara, 1994.

DEROUEN Jr., Karl ve Ule HOE, “Modernization and Military in Latin America”, **British Journal of Political Science**, Vol. 31, No. 3, 2001, (475-496).

DEUTSCH, Karl W., “Social Mobilization and Political Development”, **American Political Science Review**, Vol. 55, No. 3, 1961, (493-514).

DIAZ-CAYEROS, Alberto ve Beatriz MAGALONI, “From Authoritarianism to Democracy: The Unfinished Transition in Mexico”, 2000, http://democracy.stanford.edu/seminar/diaz_magaloni_text.htm.

DOĞAN, İlyas, **Parçalayan Küreselleşme**, Yetkin Basımevi, Ankara, 2006.

DUVERGER, Maurice, **Siyaset Sosyolojisi**, Varlık, İstanbul, 2007.

ENGERMAN, Stanley L. ve Kenneth L. SOKOLOFF, “Factor Endowments, Inequality, and Paths of Economic Development among New World Economies”, National Bureau of Economic Research, 2002, Working Paper 9259, <http://www.nber.org/papers/w9259>.

ENGERMAN, Stanley L. ve Kenneth L. SOKOLOFF, “Debating the Role of Institutions in Political and Economic Development: Theory, History, and Findings”, **Annual Review of Political Science**, Vol. 11, 2008, (119-138).

ENGERMAN, Stanley L. ve Kenneth L. SOKOLOFF, “The Evolution of Suffrage Institutions in the New World”, **Journal of Economic History**, Vol. 65, No. 4, 2005, (891-921).

EPSTEIN, David L., BATES, Robert, GOLDSTONE, Jack, KRISTENSEN, Ida ve Sharyn O’HALLORAN, “Democratic Transitions”, **American Journal of Political Science**, Vol. 50, No. 3, 2006, (551-569).

G., Leticia Heras, “Political Participation in Mexico (1988-2009): How and Why has It Changed?”, 2011,
http://www.ieim.uqam.ca/IMG/pdf/oda_mexico_dossier.pdf.

GALEANO, Eduardo, **Latin Amerika’nın Kesik Damarları**, Atilla Tokatlı ve Roza Hamken (Çev.), 3. Baskı, Çitlembik, İstanbul, 2006.

GILPIN, Robert, **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Polisiği**, Murat Duran ve Diğerleri (Çev.), Kripto Yayınları, Ankara, 2011.

GRANATO, Jim, INGLEHART, Ronald ve David LEBLANG, “Cultural Values, Stable Democracy, and Economic Development: A Reply”, **American Journal of Political Science**, Vol. 40, No. 3, 1996, (680-696).

GRANATO, Jim, INGLEHART, Ronald ve David LEBLANG, “The Effect of Cultural Values on Economic Development: Theory, Hypotheses, and Some Empirical Tests”, **American Journal of Political Science**, Vol. 40, No. 3, 1996, (607-631).

GREENE, Kenneth F., “Dominant Party Strategy and Democratization”, **American Journal of Political Science**, Vol. 52, No. 1, 2008, (16-31).

GRINDLE, Merilee S., “Policy Change in an Authoritarian Regime: Mexico under Echeverria”, **Journal of Interamerican Studies and World Affairs**, Vol. 19, No. 4, 1977, (523-555).

HABERMAS, Jürgen, “Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak, İlknur Aka (Çev.), 5. Baskı, YKY, İstanbul, 2010.

HABERMAS, Jürgen, “Ulus Sonrası Konumlanma”, Mehmet C. Çelebi (Çev.), **Küresel Dönüşümler**, David Held ve Anthony McGrew (Ed.), Phoenix, Ankara, 2008, (643-649).

HALLIN, Daniel, “Media, Political Power, and Democratization in Mexico”, **De-westernizing Media Studies**, James Curron ve Myung-Jin Park (Ed.), Routledge, London, 2000, (97-110).

HAUSS, Charles, **Comparative Politics**, Fourth Edition, Wadsworth, 2003.

HEYWOOD, Andrew, **Küresel Siyaset**, Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir (Çev.), Adres Yayınları, Ankara, 2013.

HOLZNER, Claudio, “The Poverty of Democracy: Neoliberal Reforms and Political Participation of the Poor in Mexico”, **Latin American Politics and Society**, Vol. 49, No. 2, 2007, (87-122).

HUBER, Evelyne, RUESCHEMEYER, Dietrich ve John D. STEPHENS, “The Impact of Economic Development on Democracy”, **Journal Economic Perspectives**, Vol. 7, No. 3, 1993, (71-85).

HUNTINGTON, Samuel P. ve Jorge I. DOMÍNGUEZ, **Siyasal Gelişme**, Ergun Özbudun (Çev.), Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1975.

HUNTINGTON, Samuel P., “Medeniyetler Çatışması mı”, Mustafa Çalık (Çev.), **Küresel Dönüşümler**, David Held ve Anthony McGrew (Ed.), Phoenix, Ankara, 2008, (432-454).

HUNTINGTON, Samuel P., “Political Development and Political Decay”, **World Politics**, Vol. 17, No. 3, 1965, (386-430).

INDA, Caridad, “Between Apathy and Revolution: Nonviolent Action in Contemporary Mexico”,
<http://acorn.sbu.edu/x1990-1991/Mar91-Between%20Apathy.pdf>.

INGLEHART, Ronald, “The Renaissance of Political Culture”, **The American Political Science Review**, Vol. 82, No. 4, 1988, (1203-1230).

Instituto Federal Electoral, www.ife.org.mx.

Inter-Parliamentary Union, www.ipu.org.

JACKMAN, Robert W. ve Ross A. MILLER, “A Renaissance of Political Culture”, **American Journal of Political Science**, Vol. 40, No. 3, 1996, (632-659).

JACKMAN, Robert W. ve Ross A. MILLER, “The Poverty of Political Culture”, **American Journal of Political Science**, Vol. 40, No. 3, 1996, (697-716).

KAY, Cristóbal, “Latin America’s Agrarian Reform: Lights and Shadows”, **Land Reform, Land Settlement and Cooperatives**, 2, 1998, (9-31).

KLESNER, Joseph L., "Electoral Competition and New Party System in Mexico", **Latin American Politics and Society**, Vol. 47, No. 2, 2005, (103-142).

KLESNER, Joseph L., "Electoral Politics and Mexico's New Party System", [http:// lasa.international.pitt.edu/LASA.98/Klesner.pdf](http://lasa.international.pitt.edu/LASA.98/Klesner.pdf).

KLESNER, Joseph L., "Who Participates? Determinants of Political Action in Mexico", **Latin American Politics and Society**, Vol. 51, No. 2, 2009, (59-90).

KNUTSEN, Torbjorn L., **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, Mehmet Özay (Çev.), Açılım Kitap, İstanbul, 2006.

KUZNETS, Simon, "Economic Growth and Income Inequality", **The American Economic Review**, Vol. 45, No. 1, 1955, (1-28).

LEVY, Daniel C. ve Kathleen BRUHN, **Mexico: The Struggle for Democratic Development**, Second Edition, University of California Press, Berkeley, 2006.

LIJPHART, Arend, "Constitutional Design for Divided Societies", **Journal of Democracy**, Vol. 15, No. 2, 2004, (96-109).

LIJPHART, Arend, **Çağdaş Demokrasiler**, Ergun Özbudun ve Ersin Onurduran (Çev.), Yetkin, Ankara, 1996.

LIJPHART, Arend (Ed.), **Parliamentary versus Presidential Government**, Oxford University Press, 1992.

LINZ, Juan J. ve Arturo VALENZUELA, **The Failure Presidential Democracy**, John Hopkins University Press, Baltimore, 1994.

LIPSET, Seymour M., "Culture and Economic Behavior: A Commentary", **Journal of Labor Economics**, Vol. 11, No. 1, 1993, (330-347).

LIPSET, Seymour M., "Some Social Requisites for Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", **American Political Science Review**, Vol. 53, No. 1, 1959, (69-105).

LIPSET, Seymour M., "The Social Requisites of Democracy Revisited: 1993 Presidential Address", **American Sociological Review**, Vol. 59, No. 1, 1994, (1-22).

LIPSET, Seymour M., **Siyasal İnsan**, Mete Tunçay (Çev.), Teori Yayınları, Ankara, 1986.

LONDREGAN, John B. ve Keith T. POOLE, "Does High Income Promote Democracy", **World Politics**, Vol. 49, No. 1, 1996, (1-30).

MAGALONI, Beatriz, "The Demise of Mexico's One Party Dominant Regime: Elite Choices and Masses in the Establishment of Democracy", **The Third Wave of Democratization in Latin America: Advances and Setbacks**, Frances Hagopian ve Scott P. Mainwaring (Ed.), Cambridge University Press, 2005, (121-146).

MAINWARING, Scott, "Presidentialism, Multipartyism, and Democracy: The Difficult Combination", **Comparative Political Studies**, Vol. 26, No. 2, 1993, (198-228).

MALMGREN, Andreas, "Political Participation in Mexico",
<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1321453&fileId=1321454>.

MODELSKI, George, “Küreselleşme”, Kudret Bülbul ve Refik Yaslıkaya (Çev.), **Küresel Dönüşümler**, David Held ve Anthony McGrew (Ed.), Phoenix, Ankara, 2008, (155-160).

MOKSNES, HEIDI, “Militarized Democracies: The Neoliberal Mexican State and Chiapas Uprising”, **Social Analysis**, Vol. 48, No. 1, 2004, (116-125).

MORENO, Alejandro ve Patricia MÉNDEZ, “Attitudes Toward Democracy: Mexico in Comparative Perspective”, **International Journal of Comparative Sociology**, 43, 2002, (350-367).

MULLER, Edward N. ve Mitchell A. SELIGSON, “Civic Culture and Democracy: The Question of Causal Relationships”, **American Political Science Review**, Vol. 88, No. 2, 1994, (635-652).

NIE, Norman H., VERBA, Sidney ve Jae-on KIM, “Political Participation and the Life Cycle”, **Comparative Politics**, Vol. 6, No. 3, 1974, (319-340).

NNADOZIE, Emmanuel, “Are Growth and Development Constitutional Issues in Nigeria?”,
<http://www.csae.ox.ac.uk/conferences/2002-UPaGiSSA/papers/Nnadozie-csae2002.pdf>.

O'BRIEN, Thomas F., “Dependency Revisited: A Review Essay”, **The Business History Review**, Vol. 59, No. 4, 1985, (663-669).

ODMAN, Aslı, “1929 Büyük Buhran Sonrası Meksika’da Korporatist Populizm ve Türkiye’de Solidarist Devletçilik Karşılaştırması: Küçükkuyu ile Yoğrulan Tezler”, www.academia.edu.

ÖZTÜRK, Özgür ve Chris DE OLIVER, “Latin Amerika’da ‘Kalkınma’: Kapitalistleşme Deneyimlerine Tarihsel Bir Bakış”, **Kalkınma ve Küreselleşme**, Saniye Dedeoğlu ve Turan Subaşat (Yay. Haz.), Bağlam, İstanbul, 2004, (181-218).

PADGETT, L. Vincent, “Mexico’s One-Party System: A Re-Evaluation”, **The American Political Science Review**, Vol. 51, No. 4, 1997, (995-1008).

PERALTA, Héctor Gómez, “The Role of the Catholic Church in Mexico’s Political Development”, **Politics and Religion Journal**, Vol. 6, No. 1, 2012, (17-35).

PETRAS, James ve Henry VELTMAYER, **Latin Amerika’da Devlet İktidarı ve Toplumsal Hareketler**, Ali Ergin Demirhan (Çev.), Kalkedon, İstanbul, 2007.

PIERSON, Christopher, **Modern Devlet**, Dilek Hattatoğlu (Çev.), Çiviyazıları, İstanbul, 1996.

PRZEWORSKI, Adam ve Fernando LIMONGI, “Modernization: Theories and Facts”, **World Politics**, Vol. 49, No. 2, 1997, (153-183).

PRZEWORSKI, Adam ve Carolina CURVALE, “Political Institutions and Economic Development in the Americas: The Long Run”, http://econ.as.nyu.edu/docs/IO/2800/salamanca_en.pdf.

PUTNAM, Robert, “Studying Elite Political Culture: The Case of ‘Ideology’”, **American Political Science Review**, Vol. 65, No. 3, 1971, (651-681).

PYE, Lucian W., “The Concept of Political Development”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 358, No.1, 1965, (1-13).

RABY, D. L., **Democracy And Revolution**, Pluto Press, London, 2006.

RÉNIQUE, Gerardo, “Latin Amerika’nın Neoliberalizm Karşıtı Direnişinin Stratejik İmkanları ve Zorlukları”, Burak Gürel (Çev.), **Latin Amerika’yı Anlamak**, Aylin Topal (Haz.), Yordam Kitap, İstanbul, 2007, (199-209).

ROBINSON, James A., “Economic Development and Democracy”, **Annual Review Political Science**, Vol. 9, 2006, (503-527).

RODRIK, Dani, “Küreselleşme Sınırı Aştı mı?”, İzzet Akyol ve Fatma Ünsal (Çev.), **Küresel Dönüşümler**, David Held ve Anthony McGrew (Ed.), Phoenix, Ankara, 2008, (67-82).

RODRIK, Dani, SUBRAMANIAN, Arvind ve Francesco TREBBI, “Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development”, <http://www.nber.org/papers/w9305>.

ROSENSTAIN-RODAN, Paul N., “Problems of Industrialisation of Eastern and South Eastern Europe”, **The Economic Journal**, Vol. 53, No. 210/213, 1943, (202-211).

ROSKIN, Michael G., **Çağdaş Devlet Sistemleri**, Bahattin Seçilmişoğlu (Çev.), Adres Yayınları, Ankara, 2009.

ROSTOW, W. W., “The Stages of Economic Growth”, **Economic History Review**, New Series, Vol. 12, No. 1, 1959, (1-16).

RUBIN, Jeffrey W., “Decentering the Regime: Culture and Regional Politics in Mexico”, **Latin American Research Review**, Vol. 31, No. 3, 1996, (85-126).

SAMUELS, David, "Presidentialism and Accountability for the Economy in Comparative Perspective", **American Political Science Review**, Vol. 98, No. 3, 2004, (425-436).

SAVRAN, Sungur, "Latin Amerika İşçi Sınıfı Önderliğini Arıyor", **Latin Amerika'yı Anlamak**, Aylin Topal (Haz.), Yordam Kitap, İstanbul, 2007, (225-281).

SHADLEN, Kenneth C., "Neoliberalism, Corporatism, and Small Business Political Activism in Contemporary Mexico", **Latin American Research Review**, Vol. 35, No. 2, (73-106).

SHEAHAN, John, **Patterns of Development in Latin America: Poverty, Repression, And Economic Strategy**, Princeton University Press, New Jersey, 1987.

SMITH, Peter H., "The Political Impact of Free Trade on Mexico", **Journal of Interamerican Studies and World Affairs**, Vol. 34, No. 1, 1992, (1-25).

STARR, Pamela K., "The Two 'Politics of NAFTA' in Mexico", **Law and Business Review of the Americas**, Vol. 16, No. 4, 2010, (839-854).

STEFFAN, Mara, "The Political Impact of NAFTA on the Mexican Transition to Democracy, 1988-2000", 2007, <http://bcjournal.org/volume-10/>.

STRANGE, Susan, "The New World of Debt", **New Left Review** 1/230, 1998, (91-114).

SUNAR, İlkay, **Düşün ve Toplum**, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1986.

TAI, Hung-chao, **Land Reform and Politics: A Comparative Analysis**, University of California Press, Berkeley, 1974.

TEICHMAN, Judith A., “Competing Visions of Democracy and Development in Era of Neoliberalism in Mexico and Chile”, **International Political Science Review**, Vol. 30, No. 1, 2009, (67-87).

TODARO, Michael P. ve Stephen C. SMITH, **Economic Development**, Ninth Edition, Pearson Addison, Wesley, 2006.

TOPAL, Aylin, “Türkiye’den Latin Amerika’ya Bakmak: Tarihsel Arka Plan”, **Latin Amerika’yı Anlamak**, Aylin Topal (Haz.), Yordam Kitap, İstanbul, 2007, (21-46).

TOPAL, Aylin, “Meksika’nın Neoliberalleşme ve Demokratikleşme Süreçlerinin Kesişim Kümesi: Yerelleşme Reformları”, **Praksis**, Sayı 14, 2006.

VALENZUELA, J. Samuel ve Arturo VALENZUELA, “Modernization and Dependency: Alternative Perspectives in the Study of Latin American Underdevelopment”, **Comparative Politics**, Vol. 10, No. 4, 1978, (535-557).

VERBA, Sidney, NIE, Norman H. ve Jae-on KIM, **Participation and Political Equality: A Seven-nation Comparison**, University of Chicago Press, 1978.

WAGLE, Udaya R., “Political Participation and Civic Engagement in Kathmandu: An Empirical Analysis with Structural Equations”, **International Political Science Review**, Vol. 27, No. 3, 2006, (301-332).

WALLERSTEIN, Immanuel M., **World-systems Analysis: An Introduction**, Duke University Press, 2004.

WALLERSTEIN, Immanuel, “Kalkınmacılık ve Küreselleşmeden Sonrası Ne?”, Yusuf O. Kavuncu (Çev.), **Küreselleşme**, Kudret Bülbül (Ed.), Orion, Ankara, 2009, (109-128).

WEBER, Max, **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**, Hil Yayınları, İstanbul, 1985.

WEINTRAUB, Sidney, “Some Recent Examples of Dependency/Dominance Relationship Between Mexico and the United States”, 2007, <http://csis.org/files/media/csis/pubs/issues200711.pdf>.

WUHS, Steven T., “From the Boardroom to the Chamber: Business Interests and Party Politics in Mexico”, **Journal of Politics in Latin America**, Vol. 2, No.1, 2010, (107-130).